

Издази два пут сваког месеца у свескама од три и више табака. Пена је: за Србију 12 дин., а за Црну Гору, Бугарску, Босну, Херцеговину, Аустро-Угарску, Румунију и Турску 15 динара на годину.

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ

Управи

КР. СРП. ДРЖАВ. ШТАМПАРИЈЕ

А РУКОПИСИ УРЕДНИШТРУ.

XXIII и XXIV. СВЕСКА

У Београду 31. Децембра 1887

ГОДИНА VIII

Укази Његовог Величанства

Његово Величанство, Краљ, благоволео је превисоким Својим указом од 19. Децембра 1887 год. оставити :

За председника министарскога савета и министра војнога г. **Саву Грујића.**

За министра иностраних дела г. **Драгутина Франасовића.**

За министра грађевине г. **Петра Велимировића.**

За министра финансија г. **Др. Михаила В. Вујића.**

За министра унутрашњих дела г. **Светозара Милосављевића.**

За министра народне привреде г. **Стевана Р. Поповића.**

За министра правде, с тим да заступа министра просвете и црквених послова, г. **Глишу Гершића.**

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова од 21. Новембра ов. год. оставити :

д-ра **Драгутина Мијушековића**, сулента правнога факултета Велике Школе за професора истога факултета

Миливоја Јосимовића, инжењера III. класе војног министарства и **Николу И. Стаменковића**, инжењера IV. класе округа београдског, за професоре техничкога факултета Велике Школе и

Милана Балетановића, дипломираног архитекта, за сулента техничког факултета Велике Школе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.snlb.rs

Негово Величанство, Краљ, благоволо је, на предлог министра просвете и црквених послова, од 21. Новембра о. г. год. оставити :
А-ра **Богдана Гавриловића**, вршениоца филозофа, за контрактуалног суплента филозофског факултета Велике Школе, под условима за стране поданике.

Негово Величанство, Краљ, благоволо је, на предлог министра просвете и црквених послова, од 21. Новембра о. г. год. оставити :

Љубомира Ковачевића, управитеља учитељске школе у Београду, за професора исте школе, по молби
А-ра **Војислава Бакића**, професора учитељске школе у Београду, за управитеља исте исте школе.

Постављења и разрешења од дужности наставника средњих школа.

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

у урлог веоградошког гимназија :
г. **Владислав Тителбах**, професор предавања, 1. Децембра о. г. год.

у крагујевачкој гимназији :
г. **Петар А. Илић**, професорски кандидат, за предавања, 14. Децембра о. г. године.
г. **Михаило Ђ. Рагојевић**, професорски кандидат, за предавања, 15. Децембра о. г.

II Разрешен је :

у чабанској нижој гимназији :
г. **Љубомир Вучковић**, вероучитељ, 7. Децембра о. г. год.

у ласковачкој нижој гимназији :
г. **Мирко М. Поповић**, професорски кандидат, за предавања, 21. Новембра о. г. год.
г. **Сидни Јанукић**, секретар жичке епархијске конвенторije, за хонорарног учитеља највеће хришћанске, 7. Децембра о. г. год.

Постављења и разрешења од дужности управитеља основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

од 11. Децембра о. г. год.

I Постављени су :

г. **Јован Ђекић**, за управитеља школе царинске, у округу подрињском.

г. **Марко Антоновић**, за управитеља основних основних школа.

II Разрешени су :

г. *Риста Стојаковић*, управитељ школе царинске, у подринском округу, по молби.

г. *Коста Андријашевић*, управитељ ваљевске основне школе, по молби.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа.

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Марица Константиновићева*, учитељска приправница, за привремену учитељицу у Прибоју, 17. Децембра ов. год.

У КЊАЖЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Косара Илићева*, учитељска приправница, за привремену учитељицу школе доњокаменичке, 15. Децембра ов. год.

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Драгиња Болманчева*, учитељска приправница, за привремену учитељицу школе у Бабушници, 8. Децембра ов. год.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Милан Павлић*, гимназиста, за привременог учитеља II. III и IV. раз. школе у Лугавчини, 8. Децембра ов. год.

У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ :

гђа *Персида Лукићка*, бивша учитељица, за учитељицу I. разреда женске школе у Прокупљу, 15. Децембра ов. год.

г-ђца *Јелена Мусулинова*, учитељска приправница, за учитељицу III. раз. мушке школе у Прокупљу, 15. Децембра ов. год.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Михаило Стевановић*, бивши учитељ, за учитеља II. III и IV. разреда школе косјеричке, 3. Децембра ов. год.

У ЦРНОРЕЧКОМ ОКРУГУ :

гђа *Милева Спасојевићка*, учитељка приправница, за привремену учитељицу III и IV. разреда школе планиначке, 3. Децембра ове године.

II Премештени су :

У ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Михаило Грујић*, учитељ II. III и IV. разреда школе у Лугавчини, округа смедеревског, у Новаке, 8. Децембра ов. г., по молби.

г. *Светислав Жујовић*, привремени учитељ II. разреда мушке школе на Убу, у III и IV. разред исте школе, 8. Децембра ове год., по потреби.

г-ђца *Даница Маринковићева*, учитељица школе новачке, у II. разред мушке школе на Убу, 8. Децембра ов. г., по потреби.

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

г. *Антоније Максић*, учитељ II. III и IV. разреда школе цањевске, у II. одељење I. разреда мушке школе неготинске, 11. Децембра ов. год., по молби.

г. *Драгутин Новаковић*, учитељ III и IV. разреда школе праховске, у II. III и IV. разред школе цањевске, 11. Децембра ов. год., по молби.

г. *Живко Николић*, учитељ I и II. разреда школе праховске, у III и IV. разред исте школе, 11. Децембра ов. г., по потреби.

г. *Никола Тодоровић*, учитељ III и IV. разреда школе кучевске, округа пожаревачког, у Мајданпек, 15. Децембра, ов. год., по потреби.

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Христина Стојановићева*, учитељица IV и V. разреда женске школе парашинске, у I. одељење I. разреда мушке школе у Пироту, 3. Децембра ов. год., по потреби.

У ПОДРИНСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Даринка Радовановићева*, привремена учитељица III и IV. разреда школе нересничке, округа пожаревачког, у III и IV. разред женске школе у Лозници, 16. Децембра ов. год., по молби.

г. *Риста Стојаковић*, учитељ III и IV. разреда школе царинске у Текерини, 16. Децембра ов. год., по потреби.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Миладин Стојаковић*, привремени учитељ школе мајданпечке, у II. III и IV. разред школе кличевачке, 15. Децембра ов. год., по потреби.

г. *Ђорђе Живковић*, учитељ школе дубочке, у III и IV. разред школе кучевске, 15. Децембра ов. год., по потреби.

г. *Милан Марковић*, учитељ II. III и IV. разреда школе кличевачке, у Дубоку, 15. Децембра ов. год., по потреби.

г. *Павле Јовановић*, заступник учитеља школе барске, у II. III и IV. разред школе кличевачке, 15. Децембра ов. г., по потреби.

г-ђца *Јелисавета Цокићка*, учитељица I и II. разреда школе велико-селске, у I и II. разред школе влашкодолске, 15. Децембра ов. год., по потреби.

г-ђца *Марија Младеновићева*, учитељица школе малоцрнићке, у Баре, 15. Децембра ов. год., по потреби.

У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Тихомир Маринковић*, учитељ III. разреда мушке школе у Прокупљу, у VI. разред исте школе, 15. Децембра ове год., по потреби.

У ШАБАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Љубомир Ранитовић*, учитељ школе коцељевске, у Каону, 30. Новембра ов. г., по потреби.

г. *Лазар Паунковић*, учитељ школе текеринске, округа подринског, у Коцељево, 30. Новембра ов. год., по молби.

III Разрешени су :

У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ :

г. *Коста Поповић*, привремени учитељ школе власинске, 28. Новембра ов. год., по молби

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г. *Никола Ристић*, заступник учитеља школе у Бални, 5. Децембра ов. год.

У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Панта Манојловић*, учитељ VI. разреда школе прокупачке, 27. Децембра ове год., јер је постављен за помоћника благајнице округа топличког.

У КУПРИЈСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Персида Стојиљковићева*, привремена учитељица школе дворинске, 7. Децембра ов. год., јер јој није примљена оставка.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СССЛН

15. Октобра 1887 г. у Београду.

Били су : вршилац дужности председника Савета, Ј. Пецић, редовни чланови : Свет. Вуловић, Ђ. Нозарац, Љуб. Новачевић, др. М. Јовановић, ванредни чланови : др. Љ. Недић, Бор. Б. Годоровић.

Деловођа и ванредни члан Савета Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен Записник 352-ог састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 5. ов. м. ПБр. 6,508. којим се доставља Главном Просветном Савету „Немачка Читанка“ за I. р. средњих школа од г. Мите Живковића, професора београдске гимназије, заједно с писмом пишчевим, и, позива се Савет да дело прегледа и каже: може ли се исто употребити за намењену цел и ако може, колико би ваљало хонорисати писца за труд.

Савет је одлучио: да се умоли г. Дим. Јосић, професор учит. школе, да ово дело прегледа и Савету о истоме реферирше.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 4. ов. м. ПБр. 12.875. којим се Савету шаље сведоџба г. Миливоја Ђ. Ђирића, свршеног љака историско-филошког одсека Вел. школе и позива се Савет да на основу сведоџбе оцени: има ли г. Ђирић прописну квалификацију за наставника средњих школа.

Савет је прегледао сведоџбу кандидатуви и одлучио: да г. Миливоје Ђ. Ђирић, има прописану квалификацију за наставника средњих школа и то за предмете историско-филошке групе.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 4. ов. м. ПБр. 12.844. којим се шаље Главном Просветном Савету сведоџба г. Радована Мицића са бечког универзитета и, позива се Савет, да у свези

ранијих одлука и поднесених докумената овога кандидата, реши: има ли г. Мицић прописану квалификацију за наставника средњих школа и за коју групу наука.

Савет је прегледао молбу и ову сведоџбу г. Радована Мицића, па је одлучио: да г. Радован Мицић има прописану квалификацију за наставника средњих школа, и то за групу природних наука.

V.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 5. ов. м. ПБр. 9.883. којим се достављају Главном Просветном Савету на увиђај „Цртанке“ за нижу основну и продужну школу од г. Виће Малетића, учитеља цртања, и позива се Савет да изволи дати своје мишљење о томе: колико би ваљало хонорисати г. Малетића за израду ових „Цртанака“.

Савет је одлучио: да се умоли г. Мих. Валтровић, да ове цртанке прегледа и да Савету каже своје мишљење о томе: колико би хонорара ваљало дати писцу за израду ових „Цртанака“.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 7. ов. м. ПБр. 9266. којим се доставља Савету предлог г. Виће Малетића, учитеља цртања, који говори о начину на који би ваљало снабдети наше школе добрим цртаћим прегледима, које би наши људи израдили и који би се о државном трошку израдили у државној штампарији, и позива се Савет, да изволи овај предлог прочитати и казати своје мишљење о томе:

Савет је одлучио: да се предлог достави г. Мих. Валтровићу професору Вел. Школе и Владиславу Тителбаху, професору учитељске школе, и да се они, као стручни умале да проуче предлог г. Малетића и да Савету поднесу своје мишљење о истоме.

VII.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 8. ов. м. ПБр. 13.000 којим се шаљу Главном Просветном Савету молба и документи г. Настаса Крстића, учи-

теља из Лесковца, који моли, да му се у сталне године учитељске службе уважи и оно време, које је провео као учитељ у Хтетову и позива се Савет, да изводи и раније и садашње молбе и документе проучити и казати своје мишљење односно уважања или неуважања година учитељске службе, за које се молилац обратио.

Савет је одлучио: да се молба и документи молиоци предаду г. г. Љуби Ковачевићу и Николи Р. Поповићу, па да они ствар проуче и Савету о истој рефернши.

VII.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 10. ов. м. ПБр. 12.091. којим се доставља Савету молба и сведоџба г. др-а Јулијуса Суботића и тражи се мишљење Саветско о томе: може ли се г. Суботић поставити за учитеља немачког језика у средњим школама.

Савет је одлучио: да г. др. Јулијус Суботић има довољну квалификацију, да може бити постављен за учитеља немачког језика

VIII

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова, од 10. ов. м. ПБр. 15.129. којим се упућује Савету молба и документи г. Антона Таузига, и пита се Савет за мишљење: може ли се г. Таузиг на основу поднетих докумената поставити за учитеља немачког језика у средњим школама.

Савет је проучио молиоциву молбу и документе, и одлучио: да г. Антон. Таузиг нема квалификацију за учитеља немачког језика пошто се из докумената не види да има спреме за овај положај.

IX.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 10. ов. м. ПБр. 12.157. којим се упућује Савету молба и документи г. Мирка М. Поповића, професорског кандидата и пита се Савет за мишљење о томе: има ли г. Поповић прописану квалификацију за наставника средњих школа и за коју групу предмета.

Савет је проучио молбу и документе кандидатове, па је одлучио: да г. Мирко М. Поповић, професорски кандидат, има пропи-

сану квалификацију за предавача у средњим школама и то за предмете математичке и физичке групе.

X.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова, од 15. ов. м. ПБр. 13.219. којим се доставља Савету молба с двома сведоџбама г. Косте Формаћа, и позива се Савет, да на основу молбе и докумената каже своје мишљење: има ли г. Коста Формаћ спреме, да може бити постављен за учитеља немачког језика у средњим школама.

Савет је, проучив документе молиоциве, одлучио: да г. Коста Формаћ не може бити квалификован за учитеља немачког језика, пошто није поднео никакве сведоџбе о своме школовању.

XI.

Прочитан је реферат г. Симе Лозанића и Јосифа Шмита о „Технологији“ од г. Раше Милошевића секретара министарства финансије.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Част нам је поднети у следећем одговор на питање Главног Просветног Савета о Технологији г. Раше Милошевића: да ли је иста по нашим примедбама поправљена.

Писац је поправио то дело по нашим примедбама само у толико, што је проширио одељке и металургију. Но ми смо осим тога напоменули: да дело садржи доста омањих погрешака, да су многи одељци истога сувише опширни и да му терминологија није свуда најподеснија. Ми смо исказали шта треба да уради писац, те да се из дела уклоне те мане, које су нарочито за школско дело од великог значаја. Но писац није те поправке учинио.

14. Октобра 1887 г.

у Београду.

С. М. Лозанић
Ј. Шмит

Савет је усвојио мишљење г. г. референтата и одлучио: да се ово дело не може за намењену цел примити, пошто писац није извршио поправке по примедбама г. г. референтата.

Референтима је одређен хонорар свакоме по шесет (60). динара.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛИV

28. Октобра 1887 године у Београду

Били су: *вршилац дужности председника*, Ј. Пецић; *редовни чланови*: Свет. Вуловић, Љуб. Новачевић; др. Мил. Јовановић; *ванредни чланови*: др. Љуб. Недић, Бор. Тодоровић, и Нин. Ј. Поповић.

Деловођа и ванредни члан Савета Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 353. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 17. ов. м. ПБр. 13.314. којим се пита Савет за мишљење: има ли г. Михаило Ђ. Благојевић свршени ђак Вел. шк. квалификацију за наставника средњих школа.

Савет је прегледао сведоџбу кандидатуу и одлучио: да г. Михаило Ђ. Благојевић, који је свршио природно-математички одсек философског факултета Вел. Шкоде, има прописану квалификацију за наставника средњих школа и то за предмете природно-математичке групе.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 18. ов. м. ПБр. 13.319. којим се упућује Савету на преглед и оцену „Геометриско цртање“ заједно са засебном свеском „Геометриски цртежи“ од г. Косте Ивковића, предавача зајечарске гимназије.

Савет је одлучио: да се ово дело, које је намењено за ученике I. II. и III. раз. гимназије, упути на преглед и оцену г. г. Владиславу Тителбаху и Стевану Давидовићу, професорима оvd.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 21. ов. м. ПБр. 13.404. којим се позива Савет да према поднетој

сведоџби г. Алексе М. Стапојевића, свршеног великошколца оцени, има ли овај кандидат прописану квалификацију за наставника средњих школа.

Савет је прегледао кандидатуу сведоџбу и пошто исти има из једног предмета у IV. год. оцену слаб, а из сведоџбе се не види да ли је по ново полагао испит из овог предмета као што се то по закону тражи, то је Савет одлучио: да му се према овакој сведоџби не може признати квалификација за наставника средњих школа.

V.

Приказан је Савету предлог г. Франа Радића, стручног учитеља из Далмације, који говори о уређењу занатлиских школа у Србији и који је упућен Савету према расписаном стечају министарства просвете од 22. Априла ове год. ПБр. 4.660.

Савет је, не упуштајући се у оцену поднетог предлога, одлучио: да се овај предмет достави г. министру просвете с мишљењем, да сам предмет не спада у круг рада Главног Просветног Савета, него би се исти могао упутити г. министру народне привреде.

VI.

Саслушан је извештај г. г. дра. Ник. Ј. Петровића и Мил. Марковића о држању приватних часова по средњим школама од стране наставника истих школа.

Извештај гласи:

Главном Просветном Савету

У Србији има преко 250 наставника у средњим школама. Од њих бар трећина даје приватне часове. Међу тим зна се, да је неправилности при том послу, било само код њих 2—3. Је ли дакле право да се због двојице — тројице закрати поштена зарада толиким вредним и честитим радницима?

Ако је и било неправилности, директори су били дужни да их отклоне. Они су по распису од 18. Јуна 1886. ПБр. 5043. требали да ураде. Не може се претпоставити да у школама по унутрашњости Србије, па и у Београду, директори не знају шта раде наставници у погледу давања часова. Нарочито је расписом прописано да наставници

морају известити директора кога ћака уче, напрема томе директору је лако водити контролу. А кад се против злих наставника стане и по новинама писати, због њихових лекција, тада је лако кривца казнити.

Ако се забрани наставницима средњих школа даваће приватних часова, ко ће по унутрашњости Србије поучавати слабије способна ћака?

Грешно би било признати несавесност велики наше интелегенције само за то што се међу 250 њих двојица нађоше рђави. Рђава човека никаква наредба неће начинити добрим.

Најзад ако се хоће баш неки нарочити „запт“ да се удари на наставнике средњих школа — што ми мислимо да је непотребно — тада нека се израде нарочита правила о давању приватних часова ученицима средњих школа.

По нашем мишљењу довољно је оно што је казано у распису од 18. Јуна 1886. ПБр. 5043., само ако се све оно од стране директора тачно врши.

20 Октобра 1887.
у Београду.

Др. Н. Ј. ЈЕТРОВИЋ
Мил. МАРКОВИЋ

Савет није усвојио поднето му мишљење него је после дуже дебате одлучио: да се предложи г. министру просвете, да строго забрани свако држање приватних часова по средњим школама од стране наставника који самви у тим школама предају; и да се г. министар умоли, да овај принцип унесе и у сам закон.

VII.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 23. ов. м. ПБр. 11.601. којим се упућује Савету наставни програм за телесно и војно вежбање у средњим школама с препоруком, да га Савет прегледа и редигује, како би се могао штампати за потребу школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Љуб. Ковачевић и др. Милан Јовановић да изврше у програму оно што г. министар тражи.

VIII.

Прочитан је реферат г. Димитрија Јосића професора учитељске школе, о „Граматичици“ за III. р. основних школа од г. Жив. П. Симића, професора учитељске школе.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Одлуком Главног Просветног Савета на 352. састанку од 30. Септембра ов. г. упућен је мени рукопис г. Жив. П. Симића под насловом „Граматичица“ да га прегледам и кажем: може ли се ова књижица употребити као помоћна ручна књига за ћаке III. разреда основних школа.

Ја сам најтачније прегледао цео рукопис и нашао сам, да по садржини одговара потпуно програму од 20. Јула 1884. — где је прописано шта се има научити у III. разреду из граматике, — а обликом својим одговара исто дело потпуно свима педагошким захтевима.

Поред овог рукописа, ја сам овом приликом опет тачно разгледао пређашње две књижице г. Живојина П. Симића: „граматичице“ за I и II. разред основне школе, и нашао сам потпуну сагласност између њих и ове „граматичице“ у рукопису, одређене за III. разред основне школе.

Ну покрај овога, ја сам сада прегледао и књигу: „Списак граматика за основне школе у краљевини Србији, по програму од 20. Јула 1884., написао Жив. П. Симић“. Ово је државно издање. — Поређујући ову књигу са прописаним програмима нашао сам, да је у њу ушло све оно, што је у *оштите* прописано за основну школу, с тога и не стоји на књизи обележено, коме или којима је разредима књига намењена.

На основу свега овога, част ми је изнети Главному Просветном Савету ово као своје мишљење:

1., Да министарство просвете прими ово оело г. Живојина Симића и да га штампа као ручну књигу за ученике под насловом: „Списак граматика за III. разред основне школе у краљевини Србији, по програму од 20. Јула 1884.“. — За ово дело слободан сам предложити хонорар писцу од 100—120 динара по штампаном табаку обичног формата књижица за основне школе.

2., Да се истом писцу повери израда „Граматики за IV. разред основне школе по прописаном програму — или да се распише стечај за израду исте књиге.

3., Садашња „Српска граматика за основне школе“ од г. Жив. П. Симића, да се помакне у вишу основну школу као ручна ђачка књига, пошто је у њој обухваћен сав материјал, што је прописан програмом за вишу основну школу.

Подносећи ово своје мишљење са горњим предлозима, част ми је назвати се

23. Октобра 1887. год.
у Београду.

Главног Просветног Савета,
понижни

Димитрије Јосић
професор Учитељске школе

Саслушавши мишљење г. референта, Савет је, не улазећи у решавање нових предлога које референт предлаже у тачкама под 2. и 3. но држећи се чисто ствари и питања које је министар управо на Савет, одлучио да се „Граматикица“, коју је израдио г. Жив. П. Симић за III. р. основних школа, по доброту може употребити као помоћна ручна књига за ђаке у III. р. основне школе, али да није потребна. поред постојећег учебника за српски језик у основ. школама. Исто тако Савет је одлучио, да се овом приликом предложи г. министру да се и друге књиге из основ. школе истисну, које нису министарском наредбом прописане за ученике тих школа, него се по препоруци набављају за осн. школу а на штету званичних и прописаних државних издања.

Референту је одређен хонорар тридесет (30) динара.

IX.

Саслушан је усмен реферат г. г. Љубе Ковачевића и Николе Р. Поповића по молби г. Павла Јовановића, учитеља из Пврота, о уважењу година учитељске службе, које је на страни провео.

Пошто је молилац био сталан учитељ свега једну годину и месец дана, и пошто има у опште добре оцене од како је учитељ у Србији, то су г. г. референти мишљења, да му

се ових 13. месеци не могу уважити према чл. 57. закона о основним школама.

Савет је усвојио мишљење г. г. референта и одлучио: да се молиоцу не могу уважити тражене године учитељске службе на страни проведене у сталне године учитељске службе, пошто за уважење ових година молилац нема законског основа.

X.

Саслушан је усмен реферат г. Љубе Ковачевића и Николе Р. Поповића по молби г. Неше Зековића, учитеља у Станичењу, о уважењу година учитељске службе, које је молилац провео у Црној Гори.

Пошто је молилац документима доказао, да је био у Црној Гори сталан учитељ 11. год. 2. месеца и 20. дана и да му је, као одличном учитељу поверавано и надзорништво основних школа, то су г. г. референти мишљења, да му се могу уважити године учитељске службе, које је провео у Црној Гори.

Савет је усвојио ово мишљење и одлучио: да се молиоцу г. Зековићу могу уважити тражене године учитељске службе.

XI.

Саслушан је усмен реферат г. г. Љубе Ковачевића и Ник. Р. Поповића, по молби г. Настаса Крстића, учитеља из Лесковца о уважењу година учитељске службе, које је молилац провео у Хтетову пре ослобођења нових крајева.

Пошто је г. Крстић доказао уверењем, да је доиста био у Хтетову учитељ 3. год. и 8. месеци, то су референти мишљења, да му се ово време уважи, ако су му оцене од како у Србији учитељује „задовољавајуће“.

Савет је усвојио мишљење г. г. референта и одлучио: да исто у целости саопшти г. министру просвете.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛУ.

7. Новембра 1887 год. у Београду

Били су: вршилац дужности председника Главног Просветног Савета Ј. Пецић; редовни чланови: Јован Жујовић, ванредни чланови: др. Јован Туроман, Милан Андоновић, Јеврем Илић, Јован Ђорђевић, др. Војислав Банић и Филип Видаковић.

Деловођа и ванредни члан Савета Мил. Марновић.

I.

Прочитан је и примљен записник прошлог састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 7. ов. м. ПБр. 13860. којим се упућује Главном Просветном Савету напрт пројекта законског о преустројству средњих школа, и позива се Савет, да овај пројекат проучи и претресе и да каже своје мишљење о истоме.

Савет је одлучио да се овај пројекат прво штампа и да се разда свима члановима Савета, како би га ови могли проучити, па за тим да се исти пројекат у целости претресе у Просветном Савету.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 7. ов. м. ПБр. 13879. којим се упућује Главном Просветном Савету збирка песама од Радослава М. Ивковића под насловом „Дани младости“ и позива се Савет, да оцени овај спис и да каже своје мишљење о вредности и употреби истога.

Савет је одлучио: да се овај рукопис упути на преглед и оцену г. д-ру Милану Јовановићу који је и раније прегледао једно дело од овога писца под насловом *Горјан*.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 2. ов. м. ПБр. 13632. којим се упућује Савету на оцену друга књига дела „Примери из српске литературе“ од г. Живка Поповића, професора и позива се Савет да каже своје мишљење и о овој и о првој књизи, која је раније упућена Савету на оцену.

Одлучено је: да се умоли г. Андра Николић секретар министарства просвете, да

ову другу књигу прегледа и оцени и Савету о истој реферује.

V.

Прочитан је реферат г. Мих. Валтровића о хонорару, који би требало дати г. Вићи Малетићу за израду „Цртанака“ за ниже основне и продужне школе.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

На своме 353-ем састанку од 15. Октобра 1887., Главни Просветни Савет одлучио је: да ми се на преглед пошљу оне цртанке (свеска I до IX.), које је за ниже основне и продужне школе израдио г. Вића Малетић, учитељ цртања, па да Савету предложим величину хонорара за израдиоца. Ја сам исте цртанке прегледао и нашао, да се исте никако не могу препоручити за хонорисање пошто то не заслужују, јер су лош дилетански посао како по избору и ређању образаца за цртање, тако и по њиховом извођењу. У тим цртанкама нема потребне поступности нити укуса; нема разумевања онога што чини дидактички и естетички део у цртању. Оне према томе никако за школу нису.

У прилогу враћају се цртанке (16 свезака).

1. Новембра 1887 год.
у Београду.

Михаило Валтровић
професор

Пошто су „Цртанке“ већ штампане и продају се као монопол државне штампарије, то Савет не улазећи у оцену самих „Цртанака“ по држећи се писма г. министра просвете, којим он позива Савет да му предложи величину хонорара за израду ових „Цртанака“ одлучио је: да се г. министру предложи, да би по мишљењу Савета требало хонорисати г. В. Малетића за израду „Цртанака“ са сто педесет (150) динара укупно.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССLVI

11. Новембра 1887 г. у Београду.

Били су: *Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета* Ј. Пецић; *редовни чланови*: Свет. Вуловић, Јован Жујовић, Ђ. Козарац, Љуб. Новачевић, др. Милан Јовановић; *ванредни чланови*: др. Јован Туроман, Јов. Ђорђевић, Жив. Поповић, Стеван Ловчевић и Мита Живковић.

Деловођа и ванредни члан Савета Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен Записник 355-ог Састанка.

II.

Савет је довео одлуку: да се ванредни чланови Савета у месту редовно позивају на састанке Саветске и да на истима имају право одлучнога гласа.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 10. ов. м. ПБр. 13743. којим се шаље Савету књига: „Србија у XIX. веку“ од Сен-Рене-Таландија, у преводу од г. Николе С. Јовановића американца, коју преводилац нуди на откуп за поклањање ученицима средњих школа, и позива се Савет да каже своје мишљење по овоме предмету.

Већином гласова одлучено је: да се ова књига препоручи г. министру просвете да је може откупити од преводиоца по цени од једног динара за комад, и да се иста књига може употребити за поклањање ђацима у средњим школама и то у оним разредима, у којима се предаје Српска историја.

IV.

Саопштено је усмено Савету да г. министар просвете и црквених послова сматра питање о претресу закона о преустројству гимназија као хитно и пошто је скупштина већ ту, то да не може одобрити одлуку Саветску о претходном штампању пројекта.

Савет је после подужег обавештења већином гласова одлучио: да се умоли г. министар просвете да на основу закона о уређењу Главног Просветног Савета сазове збор Главног Просветног Савета за претрес овог законског пројекта о преустројству средњих школа, пошто је ово питање од великог значаја.

V.

Пошто је г. Клерих изјавио да не може прегледати дело: „Елементи грађијске статикѣ то је Савет одлучио: да се умоли г. Коста Главинић професор Вел. Школе, да место г. Клериха прегледа ово дело и Савету реферире.

Прочитани су реферати г. г. К. Алковића и Борислава Б. Тодоровића о Гановој Физики у преводу г. Светозара Видаковића, професора.

Ти реферати гласе:

Главном Просветном Савету

Мене и г. Борисава Тодоровића професора Учитељске школе, изабрао је Главни Просветни Савет за прегледаче рукописног дела: „Експериментална Физика, с кратким прегледом метеоролошких појава. Израдио Светозар Д. Видаковић, професор“.

Прегледајући ово дело обратио сам пажњу поглавито на следеће: 1-во да ли је оно у опште добро удешено за наше средње школе, — и 2-го како је у појединостима израђено.

Што се 1-ве тачке тиче, нашао сам да ће ова Експр. Физика, као школска књига, добро послужити физичкој настави у вишим разредима гимназије и реалке. Груповање појединих физичких појава, по њиховој сродности у главне делове, и ређање ових, изведено је логично и систематско, овако како се данас у бољим физик ама чини. У објашњавању појединих појава и одређивању закона којима подлеже, употребљен је прост природан метод: тражи се најпре огледом, како и у колико један појав од других зависи; нађени непроменљиви закон ове зависности исказује се речима као правило, а поред тога преводи се и на математички језик, изражавајући га обрасцем или формулом, свуда где је за то довољно оно знање из Алгебре и Геометрије, које се из ових наука у средњим школама добија.

И по објему и по интензивности своје садржине, добро је одмерена ова књига према узрасту и спреми ученика којима је намењена, те јој се и с те стране мало што може замерити.

2-го На израде појединих партија имам више примедба, али их у овом извештају не

могу излагати, што би ми то, и са њиховог броја, и са неизбежне напомене стране и врте на које се односе, веома многа посла дало. Ја сам мислио, да је самој ствари, а и писцу и другоме заинтересованоме, најбоље послужено, ако сваку моју примедбу упишем оловњачом у сам рукопис, а уз место на које се односи. Ово сам и учинио.

З-ће И ако бих могао сматрати, да сам већ доведе одговорно на оно што ме Главни Просветни Савет пита, не могу да пропустим да у особеној тачци, а на овом месту, не поменем још и ово. На подељини ове Експер. Физике, поред осталог наслова, стоји: „израдио Св. Д. Видаковић, професор“. Ја сам тврдо уверен, да реч „израдио“ није овде на свом месту. У овој рукописној Екс. Физики, нема истина неких партија, које се налазе у печатаној Гановој Физики, преведеној на српски од истог г. Видаковића. Осем тога има неких партија које су у рукописну књигу унесене, а у Гановој их Физика нема. Најпосле неке партије су другим редом изложене у овом рукопису, по што су у преведеном Гану. Али чега у рукопису нема, то је изостављено из преведеног Гана, не по иницијативи господина Видаковића, већ по препоруци Главног Просветног Савета, основаној на мишљењу познатих референата о преради ове књиге. Што је у рукописној књизи новог, и то је писац, по истом туђем мишљењу, узajмио из друге једне књиге, а имено „Рајсове Експр. Физике. (Види: Део I. Гл. III; Део II, Гл. I Гл. III и Гл. IV; и цео Део V.). По истом овом аутору измењен је и ред Делова VI и VIII, те је дошла „Светлост“ пред „Топлоту“; као и ред, а у неколико и садржина, Глава, по коме се — новом — реду наводе одма у I-вој Глави „топлотни извори“, док се у преводу о њима говори тек у претпоследњој XI Гл. IV Дела. Не гледећи на још неке незнатне стилистичне измене, ово је што чини разлику измеђ г. Видаковићеве рукописне и оне печатане Екс. Физике, коју је Гано написао а он верно превео.

Скромност и правда не дозвољавају г. Видаковићу да на ову књигу, поред свог имена, стави реч „израдио“. И ова је књига исто тако превод, као и прва, с том само разликом, што је у њој, на по неким местима, Раје заменио Гана. Све друго, а то је огромна ве-

ћина, остало је скоро онако исто као што је у првом преводу.

Са одличним поштовањем

20. Децембра 188 г.
у Београду.

Ј. АЛКОВИЋ

професор Велике Школе

Главном Просветном Савету

Разгледао сам у рукопису Експерименталну Хизику, коју је израдио професор Светозар Д. Видаковић. Част ми је поднети своје опаске и своје мишљење о овом делу.

Према ранијој одлуци Главног Просветног Савета ова Физика „не сме бити већа од 25 штампаних табака“. Но како у овом рукопису има 164 ситно писаних табака, држим, да ће бити много већа од 25 штампаних табака. Овако велико дело изашло је с тога, што су ушле многе тачке, којих у програму никако нема, или су поједине тачке раздвојене на широко на више тачака. Тако на пример код звука налазимо у рукопису у глави трећој, у физичкој теорији музике, ове тачке, којих у програму нема: „унисон, удара, акорди, хармонија, савршени акорди.“ Код електричне у програму има једва тачка: *Волтин стуб, електричне струје*, а у рукопису долази овако: „Глава прва. Волтин стуб; његове измене, 480. Оглед и теорија Галванијева. 481. Огледи Волтини 482. Волтина теорија додира. 483. Волтин стуб. 484. Распоређивање електрицитета у Волтину стубу. 485. Напон стуба. 486. Подови, Електроди, струја. 487. Подложен стуб. 488. Суви стубови 489. Електрометар Боненбергов.“ У програму стоји: *Хемиска теорија стуба*, а у рукопису долазе тачке: „Развијање електрицитета при хемским реакцијама; електро-хемиска теорија Амперова; хемиска теорија стуба; слабљење струје у стубовима; поларизација“. Метеорологија и Климатологија захватају 10 табака, а то нема у програму. У овакој опширности губи се програм, садашње стање губи се у историском казивању. Но истина и у Гановим Физикама има тачака, које нису ушле у програм француских школа, али те је тачке Гано обележио звездицама и штампано ситним слогом. И што је главно овако је Гано могао радити, јер он није писао учебник школски, већ је писао књигу, коју ученици читају код куће поред учебника. Како за наше школе треба на првом месту учебник за физику, то га треба тако и написати, И ако поједине ствари имају важности као допуна или објашњење тачака у програму, могу се споменути у кратко у тим тачкама или у кратким тачкама у ситнијем слогу, а не узимати засебне тачке, или их бар не писати

тако, да су шире и од оних главних тачака по програму.

Као што се види из наведених примера, у овом делу заступа се и историски део. Међу тим у учбеницима других народа историски део или се никако не пише, или се пише обично у почетку правила под оградом (име и година, проналазач и време). Овако писање упоредо и то кад се оно старо напред стави, свраћа више пажњу ученикову на оно, што је било, него на оно што је и данас. Кад се у почетку часа одморним ученицима казује стара теорија, на доцније пошто се уморе, долази се на нову теорију; то је рад неправилан. О оваком писању књиге за школску потребу вели професор К. Алковић у своме реферату од 7. Априла 1882. год. Просветни Гласник за 1882 год. стр. 371: „Јер главна мана ове књиге (разумем оригинала) по моме је мишљењу та, што се у њеним доцнијим деловима примењују теоријски резултати којима није основа у првим деловима изложена, што се за теоријско или опитно сазнавање неких извесних закона помиње по више метода од разних аутора, те тиме књига добија особину физичке историје или физичког каталога, а на сваки начин губи на особини, коју треба да има добра књига за средње школе, јер поред свега осталог ова мора бити кратка и јасна.“

Да је ово дело у прерађеном облику задржало „особину физичке историје“, види се из примера наведених, а да има и особину „физичког каталога“, види се из ових примера. У тачки *сиектарне линије* долазе имена: Воластон, Фраунхофер, Бунзен, Кирхоф. У тачци „Рађање топлоте при усисавању и апсорпцији на 85. таб. долазе имена: Пуље, Деберајнер, Фавр, Мичерлих; а на истом табаку долазе још: Мајер, Ватерстон, В. Томсон. У 432. тачци, таб. 114 долазе ова имена: Талес, Плиније, Вилијам Жилберг, краљица Јелисавета, Ђути, Абат Ноле. На истом табаку имају и ова имена: Жамен, Вилсон.

У рукопису су бележени опаске нарочито у математичким извођењима образаца, за која нећу ни спомињати те опаске, већ ћу поменути друге, које нису обележене. У овим опаскама ја оснивам своје тврђење само на најновијим делима од првих светских наученика.

Тако на првом табаку: „материја утиче посредно или непосредно на наша чула“. Ми можемо осећати само непосредно, а о посредном утицају можемо само судити. „Једне врсте материја јест просто тело. Материја не може бити по врстама, већ то има код животиња и биља. Просто је тело једна иста материја, па узели њен атом, молекул, комадић или читаво брдо. Број елемената 64, није добро, јер у Хемији од С. Лозанића (1880 год.) набраја се 70 елемената. Тако и

број молекула по Дипреу већи је, јер је овај наученик доцније додао, да је пређашњи број 15 пута већи. „Елементи тела зову се *атоми*“. И молекули су елементи тела, и ћелице су такође. Најситнији, недељиви елементи јесу атоми. Физичке силе сад се не узимају више као *физички чиниоци* (agents), а и *узајамност* и *јединство физичких сила*, већ се сви појави своде на кретање материје, на актуалну и потенцијалну енергију, претварање кретања, одржавање енергије и т. д. као што је доцније у овом делу изложено; за то не треба ово у почетку ни узимати, те тиме бунити главне појмове.

2. табак. У поделу Физике узето је у прву групу поред Механике још и Акустика. Такву поделу нисам нигде могао наћи, нити налазим разлога. Физика се сада дели на два дела: први део, кретање и равнотежа или механика; други део, молекуларна кретања (таласно кретање, звук, светлост, топлота, магнетизма и електрина.) Верније (новије) увршћује се у инструменте за мерење простора, а то је додатак мери дужине, управо за мерење делова милиметра. Први пример дељивости је крв и крвна зрнца, а то би могло бити тек као примена дељивости. Ту пак треба да дођу примери, у којима се неко тело дели на ситније честице.

3. табак. „Шупљикавост има велику примену у домаћој економији“. а зна се, да има и у лабораторијама, фабрикама, у природи итд. За то не треба узети само у домаћој економији. Место жути мед или месинг свуда се каже бакар, а од бакра се не граде апарати већ од месинга. Свуда је метар бележен латинским словом m. Кад би метар био научан назив, онда би се могао бележити с m, али како га и ми тако зовемо и наша је реч, треба дакле српско m.

13. табак. Говори се и о апсолутној густини и апсолутној тежини. Ну како није могуће одредити апсолутну густину ни тежину, већ релативну, с тога не треба ни говорити о апсолутности. У математичном извођењу густина није што и специфична тежина, али у овом делу је представљена као специфична тежина, тако, да се не може увидети разлика између једног и другог, као што се то лепо види у Физици Павла Рајса, којом се писац такође служио.

На 16. табаку стоји наслов: „Просте машини“ а пре тога биле су справе: полуга, терезије и десетни кантар. Боље ће бити да овај наслов дође пред полугу на 14. табаку.

30. т. Цев за Торичелијев одглед од 80 см. није довољна, јер треба око 76 см. да захвати живе, да уђе у живу у суду за 4 см. и празнине да буде бар 10 см; дакле треба 90 см.

32 т. Нема смисла хвалити метални барометар (холостерик) од Вида, јер доследно,

требало би похвалити све добре апарате. Слику овог барометра требало би узети без поделе на палце и линије, дакле само с поделом на милиметре.

33 т. Таблица барометарских висина према времену почиње од 785 мм. а свршава се са 731 мм. Никад нисам видео, да се код нас барометар пење више од 76,0 мм., а и ову висину досеже веома ретко. Овако обележавање дакле не одговара нашем притиску. У Просветном Гласнику, свесци 18 од 30 Септембра, у месечном извештају (за Јули) метеоролошке провизорне опсерваторије био је максимум 157.⁵², а минимум 142.⁰⁶ мм. Мере су обележене и целим именима место уобичајеним скраћеним знацима. м, см. мм.

34 т. Као што се слабо или можда никако не узима више барометар с цеви, већ се узима бољи с кутијом; тако се не узима ни метални манометар са цеви, већ се узима бољи са плочом, у ком пара дела на плочу налик на метални барометар. (Шелен, Механика I. 121.)

162 тачка. За јачину звука да опада по квадрату даљине узете су 4 меденице и једна меденица, место 4 пута тежи чекић у Гановој Физици.

164 тачка. Код брзине звука тврди се, да су 1822 год. учињени последњи огледи за брзину звука, а зна се, да су Bravais и Martens 1844. пробали, и новија метода од Кундта је од 1866 год. (Павле Рајс 310 стр.)

У 173 тачци долази боја звука у 13 редова, а доцније под 201. опет долази узрок боји звука у 16 редова. Ово би требало да дође само један пут. Тако и 176. Акорди, интервале; 179 Интервале, 180 Савршени акорди. Овакво понављање тачака требало је избећи.

202. тачка. Код примања звука Кортијеви фибри су узети као крајњи огранци акустичног нерва. Кортијеви фибри нису нерви, ни њихови огранци, већ влакна између којих се гранају нерви. Од ових влакана прелази треперење на живце, као на гласовиру од тастера на жице. Кортијеви фибри одговарају диркама (тастерима) а живци жицама на гласовиру,

69. табак. Место многих имена оних, који су радили на спектарној анализи, боље би било узети поделу спектра на 5 врста (Рајс 366.) и да се у слици 183. обележи поред топлотног и хемиски део спектра као и то, да се у слогу каже његово простирање.

75. табак. Мутно стакло у мрачној клети не стоји у живијој објектива, већ близу жиже, где лик пада. Фотографија је описана више с техничког гледишта, него с физичког и хемиског. За школу треба узети главне моменте и главне материје, па их објаснити.

76—79 табак. Анатомски опис ока захвата читав писан табак, а могао би се оставити за биологију, овде пак довољно је споменути по имену оне делове, који су оптички ва-

жни. Ту су мешани називи српски и научни: склеротика, хороиодеја, оптични нерв, који би се могли заменити српским речма. Водена течност, боље је водњикава или водњикаста, а тако боље је стакленаста него стаклена. Код рожњаче стоји: „Њена окружност, заострена к спољашњој страни, улази ју склеротику“; код дужице: „утврђена за очни покрив својим спољашњим периметром, а слободна из нутра“. То су загонетке, које може само одгоненути онај, који зна анатомију ока. „Кроз крајеве кристалног сочива“ место ободом, јер сочиво није рогљасто, да има крајеве. Рожњача, течности, сочиво прозрачни су, место провидни. „Саткано је (кристално сочиво) од реда готово концентричних слојева“ место састављено, наслагано. „Они су (живци у оку) савршено неосетљиви за дејства, која раздражују.“ „Стакленасто тело и стакленаста течност“ изгледа као да је двоје. „Мрежица је мембрана, која прима утиске од светлости и предаје их мозгу преко оптичног живца“. Као да је мрежица и живац двоје, а не једно и исто. Задња комора у оку не постоји (Рајс 397). Да је лик изврнут на мрежици, узме се око албина, место воловско око, на коме се расече озго отвор на белизни за гледање унутра. Склеротика је непровидна и код албина, и ко ће наћи албина, а још горе ко ће му водити око. Код прилагођавања ока пише: „које (особине прилагођавања) нема у том степену ни код једног оптичног инструмента“. Међу тим то нема никакo, јер се не могу сочива испупчавати у оптичким справама. „Ма да теже (ликови) да се начине све више испред ње (мрежице)“. Ликови не могу тежити, а не могу се ни начипити. „Измене у системи ока за време гледања“. Систем се очни не мења, већ се неки делови (управо сочиво) пунчи и помиче. Историски део о прилагођавању очнием већи је, него новије мишљење, које је опет са свим погрешно изведено, јер ту се казује, да се мења пречник ока, а „услед тога мрежица добија способност, да се приближи или удали од кристалног сочива, како се кад лик примакне или удали. Место да се каже, да се предња страна од сочива испунчи и сочиво се помакне нешто напред, а не да се мрежица помиче. По Крамеру при гледању на близу дужица се стеже и тиме савија натраг обод од сочива и сочиво се помакне напред и то помоћу мишића, те се тако повећа предња испупченост. По Хелмхолцу појачава се и задња испупченост. Дакле акомодација се оснива на мењању сочивова облика. Узрок, што с оба ока видимо један предмет, јест унутрашњи, у живцима, а није по навици. „Оба ока су подједнако две гране од једног простог корена, и свака честица једноставног корена расцепљена је подједнако у две гране за оба ока“. (Физиолог Милер. Тако и Хелсли).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

79; табак. У тачци 287. говори се о кратко-видним и далековидим и поправљању наочарима, а у 288 тачки опет засебно о наочарима; место да се споји уједно-

84. табак. „Топлота осетна термометром“, место, што се показује термометром, јер справа не осећа. „Прави узрок топлоте, коју ова звезда (сунце) испушта, непознат је“. Зна се извесно, да је сунце зажарено, усијано.

85. табак. Платински сунђер није добро описан, јер треба још жарити једињење амонијев платинин хлорид (NH_4Cl)₂. PtCl_4 , па да се добије платинин сунђер. Да се сунце не хлади јаче су поставке, да стезање сунчане материје наглашује топлоту (Хелмхолц), и хемиско једињење дисоцијационих елемената. (Астроном Фај (Faue). Ове су поставке јаче од поставке о падању астероида (Мајер).

86. табак. „Несавршенство наших чула не допушта нам, да меримо температуру“ итд. Није само то узрок већ не бисмо могли показивати високе и ниске температуре, јер би се наше тело кварило, а чулима не можемо да меримо ни друга осећања, већ узимамо апарате. Изналазак термометра, читава историја, па чак и нагађање, ко га је пронашао. „Термометар има стаклену или кристалну капиларну цев“. Не мора бити капиларна а никако кристална; већ мора бити стаклена, једнако широка и узана. Капиларна мора (врло узана) бити у лекарском максимум термометру. „За ваљкаст или с. еричан резервоар затопљена је цев“. То се незатапа, већ се издува куглица или ваљчић. „Скала на самој цеви или на бакарној плочици, место на цеви или месинганој (металној), дрвеној, стакленој плочици или траци од хартије. „Вода од раскрвљеног леда место вода од леда што се криви. За тачку топљења леда, нулту тачку вели се: „ова је нуда вољна“.

87. табак. „312. Степеновање термометра, постојане тачке његове скале, 313. Одређивање нуле, 314. Одређивање тачке 160°, 315. Грађење скале“. А то све спада у грађење скале којој су 0° и 100° две главне тачке. Грађење скале ствар је механичарева, овде би требало кратко објашњење.

Код термометра с алкохолем спомињу се незгоде, што долазе од алкохола у коме има мало воде, а то је залишно, кад сада имамо апсолутни алкохол. *Сумпорни етар* је погрешан назив на страним језицима, и остао је од погрешног мишљења, да у њему има сумпора. Треба казати *обични етар* или *етил-етар*.

90. табак. „Тиндаљ је опазно, кад се комад леда криви, да су молекули његове површине с једне стране слободни, и да излазе ван круга привлачног дејства суседних молекула“. Ово је казивање са свим погрешно, јер се молекули не могу опажати, нити се може гледати њихово кретање. То је Тиндаљево умовање, мишљење.

91. и 63. табак. „Сумпорна киселина не испарава испод 30 степена, па ни у безваздушном простору.“ Знамо, да и стакло и метали испаравају на свакој температури. Да у том сумпорна киселина чини изузетак, невероватно је. Ни у највећим делима — Хемије и Физике — нема овог казивања, осем у Гановој Физики. Гано пак није никакав ауторитет у Физики, он је само обичан спекулативан писац. Код испаравања живе пише: „Једним огледом већ застарелим итд, Кад је застарео треба га одбацити, ако при том не вреди, а ако вреди онда није застарео.“ 339. Испаравање, паре“, „346. Испаравање“. То треба да дође у једну тачку.

98. табак. Долазе хигрометри: Сосиров и Данијелов. Много је два, а нарочито што се ни један не употребљује. Сосиров могао би још остати више као хигроскоп (влажоказ), а Данијелов треба одбацити. Као најсигурнији је психрометар, који се узима у метеоролошким посматрањима. (Видети извештај провизорне метеор опсерваторије).

За минерал магнетит (у магнетизму) пише: „Познат је у хемији по имену *магнетски оксид*“. То је у страним Хемијама, у Хемији од С. Лозанића пише само *феро-феро-оксид*.

112. табак. Морска бусола разликује се у главном од осталих бусола у том, што има прстенове у којима се креће, да би увек стајала хоризонтална као Фортонов барометар, а овде је заузела засебну тачку 421. и описана је као да је ово писано за мрнарску школу. За физику Ганову то има смисла, јер његову Физику читају и ученици мрнарства.

148. табак. Долази телефон, а нема микрофона. У програму има микрофон. Телефон треба да дође доцније после индукције струја јер се оснива на индукцији.

У електрици код индукционих апарата (машина), долазе: апарат Клерков и апарат Ледов. Граме-ова машина је новија (1871. год.) и има већу вредност, јер су се од ове машине развиле данашње магнето-електричне и динамо-електричне машине, које се узимају у пракци. Боље би било изоставити једну од оних или и обе, а узети Граме-ову машину.

У овим опаскама нисам исцрпао све, јер би то било врло дуго и широко. Ове напомене могу послужити писцу, да при прерађивању овог дела сврне пажњу и на све остале тачке овог дела.

У језику има оваквих погрешака: да би (ми), м. да бисмо, дејствујући узрок, храњење енергије м. храњење или још боље одржавање, без да произведу (силе) кретање, ђерам м. озиб, уплив м. утицај, бешига м. мехур, другичи, прилагођење м. прилагођавање способи, очњи м. очнији или очни, рађање топлоте м. произвођење; мржњење м. мрзнење или смрзавање купатило м. купало, итд.

За многе математичке обрасце држим, да се не могу узимати при предавању Физике у нашим школама, јер се у математици не сврши пре Физике оно, што долази у Физици. Ово нарочито вреди за тригонометарске функције, које се предају тек при крају Математике, а Физика се учи у V. VI. разр

Из свега доведе казаног изводим ове тачке:

1. Ово дело треба да се сведе на програм.
2. Да се свуда изостави историски део и имена наученика.

3. Да се математички обрасци добро процене, могу ли се предавати ученицима према оном, што су докле свршили из математике. Па ако се не могу с успехом предавати, да се изоставе.

4. Да се у језику поједине речи неправилне поправе, а стране замене српским у колико имамо; развучени слог да се сабије, те да је краћи и једрији.

5. Метеорологија да се не одваја, већ да се уплете у одсеке, где је место појединим тачкама као примена физичких закона на објашњење метеоролошких појава.

6. Да се изоставе спорна питања, као и разна мишљења појединих наученика па да се узму само она, која су највише усвојена.

7. Да се ово дело још дотера према Физици од Др. Павла Рајса и то његовој мањој Физици, која је без математичне географије велика 24 табака у осмини, као што су и наше књиге за средње школе. [Овог је писца препоручио г. К. Алковић, професор Велике Школе, у реферату од 7. Априла 1882. године].

Част ми је предложити Гл. Пр. Савету, да изводи редом одлучити, да ли ће ове тачке бити обавезне за писца или не.

20. Октобра, 1887.
у Београду.

ЂОР. Ђ. ЈОДОРОВИЋ.
ПРОФЕСОР

После подуже дебате Савет је већином гласова одлучио: да се дело први и о државном трошку штампа као учебник за средње школе, пошто га претходно писац поправи по примедбама г. г. референата, с тим да се писцу нагласи, да по могућству гледа, да дело не изнесе више од 20., максимум 25 штампаних табака.

Референтима је одређен хонорар свакоме по стотину (100) динара.

VII.

Пошто је г. Никола Р. Поповић учитељ и ванредни члан Савета престао бити и даље члан Савета, то је у одбор за прегледање

учитељских молби о уважању година учитељске службе на место његово изабрат г. Филип Видаковић учитељ и ванредни члан Савета.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССLVII

13. Новембра 1887. год. у Београду

Били су: *Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета* Ј. Пецић; *редовни чланови*: Др. Ник. Ј. Петровић, Свет. Вуловић, Ј. Жујовић, Љуб. Ковачевић, Др. Милан Јовановић; *ванредни чланови*: Панта Срећковић, Др. Јован Туроман, Јов. Бошковић, Милан Андоновић, Јеврем Илић, Јован Ђорђевић, Мита Живковић и Филип Видаковић.

Деловођа и ванредни члан Савета, Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен Записник 356-ог Састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 12. окт. м. Пбр. 13971. којим се позива Главни Просветни Савет да што пре узме у разматрање пројекат закона о преустројству средњих школа, пошто је скупштина већ ту и пошто г. министар жели да према већ постојећем закону о гимназијама, које су подигнуте на осам разреда, још на овој Народној Скупштини изближе одреди правац тога средишног школовања и да према томе регулише правац наставе и у другим школама, како би идуће школске године тај закон о гимназијама могао већ ступити у живот.

Према овоме писму г. министра просвете, Главни Просветни Савет приступио је одмах читању поменутог пројекта законског.

Прво је прочитан у целости пројекат законски.

После читања измењане су мисли у Савету ради обавештења о неколиким начелним тачкама о иреуређењу средњих школа.

За овим је Састанак закључен и начелна дебата о овоме пројекту законском остављена је за идући Састанак.

САСТАНАК СССLVIИ.

www.unilib.rs 16. Новембра 1887. г. у Београду

Били су: министар просвете и црквених послова А. Васиљевић; вршилац дужности председника Главн. Просветног Савета Ј. Пецић; редовни чланови: др. Ник. Ј. Петровић, Свет. Вуловић, Јов. Жујовић, Ђ. Козарац и Љуб. Ковачевић; ванредни чланови: Панта Срећковић, др. Јов. Туроман, Јов. Бошковић, М. Андоновић, Ј. Илић, Јов. Ђорђевић, др. В. Бакић, Стев. Ловчевић, Мита Живковић и Филип Видановић.

Деловођа Мил. Марновић.

I.

Прочитан је и примљен Записник 357-ог Састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, којим се поново шаље Савету сведоџба г. Алексе М. Станојевића свршеног великошколца и позива се Савет да на основу учињене исправке у сведоџби од стране деканата Велике школе, донесе своју коначну одлуку о томе: има ли овај кандидат прописану квалификацију за наставника средњих школа и за коју групу предмета.

После подужега обавештења Савет је већином гласова одлучио: да г. Алекса М. Станојевић има прописану квалификацију за наставника средњих школа и то за предмете природно-математичке групе.

III.

На дневном је реду начелно претресање питања о преуређењу средњих школа на основу писма г. министра просвете и црквених послова, које је прочитано у Савету на прошлом Састанку.

Г. министар просвете и црквених послова у подужем говору своје објаснио је потребу преуређења наших средњих школа. За овим је изложно суштинну поднетог законског пројекта о средњим школама и начин како би се имале уредити наше средње школе и како би према томе ваљало учинити неке измене и у уређењу основних школа а и у самој Велвкој школи.

С погледом на наше финансијске прилике, које за сада не допуштају повећање издатка на просвету, он позива Савет да проучи и реши начелно питање у поднетом му пројекту т. ј. да ли се могу оба правца класични

и реални извести у нас онако како је то у пројекту исказано.

После оваког објашњења и одређеног задатка, који је имао да реши Главни Просветни Савет, г. министар просвете удалио се из Савета.

За овим је заузео председничко место г. Ј. Пецић и даље је руководио начелну дебату о овоме питању.

Поједини чланови Савета јављали су се за реч и говорили по реду како о начелној мисли, која је у пројекту заступљена, тако исто и о томе: како би требало уредити наше средње школе.

Говори њихови излажу се у главнијим тезима по реду како су говорили.

Љуб. Ковачевић мисли, да г. министар просвете не мора сматрати ову ствар као журну и да може преуређење средњих школа извршити сам без подношења нарочитог пројекта законског на одобрење Народној скупштини. То би се могло учинити на основу чл. 2-ог измена и допуна закона о устројству гимназија од 31. Октобра пр. г. по коме је г. министар просвете овлашћен да одређује у гимназијама програм наставе и да по саслушању Главн. Просветног Савета одређује у четири виша разреда гимназијска научне предмете према захтеву особитих правца у гимназијама. Ми бисмо на овај начин могли у току ове године изградити и предложити г. министру најбољу основу за преуређење средњих школа, те би тако све то било готово за почетак идуће школске године, вада г. министар и мисли да приведе у живот одредбе закона о изменама закона о гимназијама. По том он предлаже, да се умоли г. министар просвете, да према горњем гледишту његовом, остави Савету израду о устројству средњих школа.

М. Андоновић налази, да би могло бити онако, како предлаже г. Ковачевић, али ипак мисли да Савет треба да води начелну дебату о томе: да ли може гимназија да се рачва у ова два правца, како је то у израђеном пројекту, и да ли би то било корисно. Тек после решења овог начелног питања Савет би могао прелазити на друге ствари и чинити предлоге г. министру.

Свет. Вуловић: Њему је после говора и објашњења г. министра просвете постао са

свим друкчији поглед о овоме питању. Прочитавши пројект прошлога састанка, он је мислио, да би реалке и класичне гимназије биле две засебне школе у једноме граду. Међу тим после објашњења г. министра, то не би тако било. По овоме пројекту дакле, гимназије оба правца биле би једна школа, под једним кровом, са заједничким аудиторјама и под једном управом. По његову мишљењу најглавније ствари, које су од пресуднога значаја за могућност остварења овога пројекта, јесу: паралелизам оба правца у једној згради, у једним истим аудиторјама и под једном управом и администрацијом.

Јов. Вошковић: Главна је ствар питање: како ће бити уређене наше гимназије. Он тражи гимназију са 8 разр. и да министар пропише наставни план и програм за гимназију. Он није за то, да се у Србији гради нека нова врста гимназије, гимназија за исток, него он мисли да ми имамо европску гимназију. Он је не зове ни класичном ни реалном но европском гимназијом, јер он сматра гимназију као интернационалну установу. После 50 год. експериментовања са уређењем наших гимназија, крајње је време, да и ми добијемо једанпут праву гимназију, и да не изостанемо иза народа, који су јуче почели да живе самосталним животом, па имају и гимназије и реалке уређене онако, како су у Европи уређене. Он није против реалака, али тражи да реалке буду за се и да буду уређене као праве реалке. По његовом мишљењу, за наше потребе, довољне су две реалке, пошто Србија није земља индустријска да би се у њој могли употребити толики техничари. Две реалке: у Београду, и у Нишу, биле би за нас довољне. Доцније, према потреби, могао би се тај број и повећати.

Према овоме, тај предлог с рачвањем у два правца, мислим да је непотребан, скуп и неподесан. Што се тиче броја средњих школа и што се тиче тога, што финансијске прилике не допуштају веће издатке на школе, по што је то до сад било, г. Вошковић је за то, да се подигне онолико средњих школа колико се то може, без обзира куда ђаци иду из појединих разреда средњих школа. Не допада му се заокругљивање или дељење гимназије на троје: нижу, средњу и вишу, и

тражи да се гимназија дели на нижу и вишу. Даље говори, како у оном другом делу поднетог пројекта има корисних и практичних ствари, које би се могле министарском наредбом завести у школе.

Др. Туроман: У та два правца, који су у пројекту, говори се о класичним и реалним гимназијама. Међу тим то нису класичне гимназије. Ваља само погледати наставни план за латински и грчки језик, па ће се сваки одмах о томе уверити. Прича за тим, како су уређене класичне гимназије у Немачкој и другом свету па додаје, да је крајње време да и Србија добије један пут праве гимназије. Он налази да је врло незгодно у пројекту оно, што се ученици или родитељи њихови имају да решавају по свршетку три разреда гимназије, који ће правац у даљем школовању изабрати, да ли класични или реални. Кад ђак, вели говорник, који има сведоџбу зрелости у џепу, размисља, не може лако да се реши шта ће изабрати за изучавање, него се делуја час овамо час онамо, то како ће се на то одлучити дете по свршетку три разреда гимназије? Ми у оваким класичним гимназијама не бисмо имали ни онолико класичности, колико је има у немечким реалкама I реда, или тако званим реалним гимназијама. Ми морамо имати праве гимназије и праве реалке. Према броју наставника, ми бисмо могли у почетку имати и мање гимназија по што је у пројекту означено. Наводи како су гимназије уређене и по броју распоређене у троједници, која је по броју становника колико и Србија. По његовом мишљењу, кад би се средње школе уредиле по поднетом пројекту, то би било експериментовање, а он мисли да смо доста с гимназијама експериментовали и да је једанпут време да добијемо самосталне гимназије и самосталне реалке уређене онако као што су и код осталих образованих народа.

Ј. Жујовић: Налази, да је после објашњења г. министра просвете олакшано Савету решење овога питања. Савету је остављено да реши о могућности рачвања гимназије у 2 правца. Он је против рачвања и пре био а и сада. Налази такође, да је оно погрешно, да се ђаци после трећег разреда одлучују, којим ће правцем ударити. Даље доказује, како је апсолутно немогуће извести оваку

бифоркацију гимназија ни са гледишта материјалног, ни са гледишта спреме наставничке а ни са гледишта административног. Он говори против оваког претрупљивања гимназије у три одељка и тражи целу једноставну гимназију. Ако се хоће да буде и лицеја (VII и VIII. р. гимназије) онда би он био за то, да један такав лицеј буде у целој земљи и да не буде саставни део гимназије но саставни део Велике школе.

Свет. Вуловић: Доказује, како би с техничке стране било савршено немогућно извести овај пројекат законски по коме би гимназије двојачке биле под једним кровом и једном управом и налази, да ако би се баш то хтело извести, да би оваке гимназије биле много скупље, но што су данашње средње школе. Он наводи цифре и примере за потврду свога мишљења.

Јов. Бошковић: Допуњује свој први говор и вели, како он полаже велику важност на то, да се за средње школе напишу учебници, добре књиге за ђаке. Пуеустројство средњих школа могло би се једном министарском наредбом извршити. Он говори какви су учебници за гимназије у другом свету а какви су код нас па мисли да је крајње време да наши гимназисти престану једанпут учити по хемији г. Лозанића или по механици г. Клерифа и мучити се с другим учебницима од 50 — 60 штампаних табака. Он види у овоме једно велико зло за наше средње школе. Исто тако налази да је и број часова сада сувише велики, те отуда излазе из гимназије физички богаљи. По његовом мишљењу за ниже гимназије било би довољно 4 часа а за више по 5 часова дневно. Даље завршује говорник, да гимназистима не треба сваковрсног знања и много знања него им треба мање знања, али то да буде једно и одбрано и да се изучи добро, те да се зна како треба.

Шанта Срећковић: Њему се чини овај пројекат да је нешто мртво, управо тело без духа. Како се год окрене, у њему се види збрка; нема никаквих мисли и никакве цели. Објашњава у подужем говору шта он разуме под гимназијом и какве нама гимназије требају. Предлаже: за нижу гимназију 3 године а за вишу 5 година и мисли да би се то могло извести са садашњим буџетом; даље, да

класичност или хуманистички правац треба да почне у вишој гимназији. Он тражи такође праве гимназије за се и праве реалке за се. По његовом мишљењу требало би све четвороразредне садашње гимназије свести на три разреда и завести 4 целе гимназије у земљи (ону у Зајечару требало би укинути).

Др. Туроман: Говори, како би требало избегавати тај назив *класичне* гимназије, јер се од тога многи плаше, него би требало звати само гимназије. Кад се каже само „*гимназија*“ то се у целом свету разуме каква је то школа. Сви германски, романски и словенски народи имају гимназије уређене на једној основи, само ми Срби немамо. И код нас треба да постане једанпут гимназија интернационалан завод. Доказује, како у нас има и средстава и радне снаге да се то изведе. Наводи за пример како је то у Угарској било, кад су први пут заведене праве гимназије и напомиње, како се не треба плашити тих назива *класичне* или гимназије с хуманистичким правцем нити пак изучавања *класичних* језика.

Јов. Бошковић: Говори, како би се закон о гимназијама са 8 година а са новим правцем имао извести потпуно тек после 8 година те према томе ми бисмо имали за сада с почетка довољно радне снаге и могућности, а после осам година радне би снаге прирасле и онет могле подмирити потребу.

Ст. Довчевић: Наводи, како се Савет удалио од самога предмета. Главна је ствар да се реши то: може ли бити овога рачвања или не, и то ваља прво решити, пошто то и г. министар тражи, па кад би се то питање решило, могла би се водити дебата о томе: како и у ком правцу ваљало би уредити наше средње школе. Завршујући свој говор у овом правцу он предлаже да Савет прво реши: верује ли он у корисност и могућност остварења оваког предлога о двојачким гимназијама.

П. Срећковић: Не пристаје на рачвање гимназије. Он тражи да буду у Србији 4 целе гимназије и 2 реалке, али гимназије да буду хуманитарне и то почињући од 4-ог разреда. Све ове друге средње школе ваљало би свести на 3 разреда и ту изучити оно што је опште.

Ст. Ловчевић : Не слаже се с гледиштем г. Јов. Бошковића и брани реални правац. *Јов. Бошковић* : одговарајући г. Ловчевићу и бранећи своје гледиште наводи за пример уређење наше инжињерске струке, по коме се од кандидата траже толики испити а плате су остале исте и подељене су на 6 класа. Он у овоме налази узрок, што се не развија реалистичан правац у нас.

М. Андоновић : Заступа гледиште реалног образовања и говори против оних, који хоће класични правац да заведу и да му даду претежност. Нама не прети опасност, вели говорник, од класично-образованих људи, него нама прете чете страних индустријалаца и техничара, који нас експлоатују. Говори против латинског и грчког језика, који хоће да се натовари на леђа омладини и мисли, да бисмо ми много срећнији били, кад би се могло да се ови језици никако и не уче код нас.

Љуб. Ковачевић мисли, да је технички немогућно извести овај пројекат и да би школе по овоме пројекту биле много скупље а не јевтиније. Он тражи једноставне самосталне гимназије па макар и не биле уређене тако строго у класичном правцу него само приближно. Наводи како је пређашња гимназија, за коју је Савет припремао наставни план била више класична но ова по овоме пројекту, која треба да је строго класична. И он тражи да гимназија буде права гимназија а остале средње школе нека се према потреби засебно подижу.

Др. В. Бакић : У подужем свом говору објашњава и доказује, како се оно гледиште, које је заступао г. Јов. Бошковић сматра у образованоме свету као научно и педагошко гледиште. Даље говори поименце о правцима, који владају у образованоме свету при уређењу средњих школа. Наводи детаљно уређење средњих школа у Немачкој, па које се као на добро угледају и Французи и Енглези. По његовом мишљењу не би требали ми да правимо једини изузетак. Говорник доказује да је и са практичног и са природног и са међународног гледишта неопходно потребно да се и у нас заведе чисто хуманистички правац. Тако је то свуда. То су два научна засебна правца и не могу се спајати уједно нити се могу заједно савладати. Он је зато

да и у нас буду два правца : чисте гимназије и чисте реалке, а ако има могућности, нека се још заведу и реалне гимназије.

После ових говора, председник Савета, ресумирајући говоре г. г. говорника ставио је начелно решење питања на гласање и предлог је овако формулован : Ко је зато, да се гимназије рачвају у два правца, класични и реални, да буду заједно под једним кровом и једном управом, онако дакле, како је изложено у пројекту, тај ће гласати *за* ; а које за ма какво друкчије уређење средњих школа, тај ће гласати *против*.

Приступило се гласању, и 13 чланова гласало је противу пројекта а 2 члана за пројекат.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛХ

18. Новембра 1887. г. у Београду.

Били су : *Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета*, Ј. Пецић ; *редовни чланови* : Др. Ник. Ј. Петровић, Јов. Жујовић, Љуб. Ковачевић, Др. Милан Јовановић ; *ванредни чланови* : П. Срећковић, Др. Јов. Туроман, Јевр. Илић, Јов. Ђорђевић, др. В. Бакић, Ж. Поповић, Ст. Ловчеврћ, Мита Живковић.
Деловођа Мил. Марковић.

I.

Пошто записник од прошлог састанка није готов, то је Савет одмах приступио претресању питања како би ваљало уредити наше средње школе.

Љуба Ковачевић није за то да се све садашње ниже гимназије и реалке сведу по предлогу г. П. Срећковића на 3. разреда, но да остане и 4-ти разред и да се у опште број разреда отвара у појединим местима према потреби.

П. Срећковић брани своје првашње гледиште : да се сведу све остале средње школе на 3. раз. а у земљи целој да буде 4. целе гимназије и 2. реалке и да буду од I. р. почињући уређене као праве гимназије и реалке.

Јов. Ђорђевић пристаје уз мишљење г. Срећковића али тражи да се такве троразредне школе не зову ниже гимназије но ниже реалке или како друкчије.

Др. В. Бакић предлаже : да буде самосталне гимназије и самосталне реалке и то

гимназије са 8 а реалке са 7. разреда. Даље да се гимназије деле на нижу са 4. и вишу са 4. разреда, а реалке да се деле на нижу са 3. нижа разреда и вишу са 4. виша разреда. По овоме могле би се изједначити троразредне реалке што се програма тиче са в. ж. школом и из таквих школа могли би ђаци излазити и ићи у учитељску или трговачку школу.

П. Срећковић. Доказује корисност и правичност свога гледишта и тражи да се осим грчког и латинског језика учи у троразредним нижим гимназијама све оно, што би се учило и у прва три разреда класичних гимназија.

Јеврем Илић. Сматра за пробитачно да се гимназије деле овако, како г. Срећковић предлаже и то из ових разлога: а.) што би издржавање оваких школа било јевтиније и б.) што би гимназије на овај начин, раније пуштале своје ђаке у друге стручне заводе, где би могли провести дуже времена и спремити се боље за стручан правац.

Љуб. Ковачевић. Сматра да ово дељење гимназије и одређивање колико ће и где бити и са колико разреда, да то зависи од локалних прилика и да о томе не треба дебатovati но оставити г. министру, да он према потреби и могућности отвара овде или онде школе са околико или онолико разреда: Савет треба само да реши, како треба да буду уређене те школе.

Др. Јов. Туроман. Крајња је потреба да дођемо до добрих и правих гимназија, и зато, што до сада немадосмо добре гимназије рамље и Велика школа и Богословија. Нама би требало шест целих гимназија а оне остале ниже школе нека остану ако је потреба, и нека се у њима предаје према потреби шта се хоће. Он тражи засебне гимназије и да буду подељене на ниже и више, са 4. нижа и 4. виша разреда.

Јов. Жујовић. Мени се чини да смо ми сви склони, да имамо једноставну гимназију. С овим предлогом г. П. Срећковића, чини ми се, да се иде опет на неко рачвање гимназије, а ми смо то рачвање одбацили на прошлом састанку. Само што је овде рачвање у почетку а у непримљеном пројекту то је било на свршетку. Савету је главни задатак да он утврди уређење ових гимна-

зија и да изради наставни план, а како ће се гимназије распоредити и колико ће их бројно бити, то је ствар економије и администрације. Наводи за пример то, како су постајале данашње наше средње школе. Он тражи да гимназија буде једноставна — континуитетна — и да правац образовања гимназиског почиње одмах у I. р. а свршава се у последњем. И он је зато да подела гимназија буде на 4 нижа и 4 виша разреда.

После краћих говора и објашњења још неколицине чланова, председник је ставио на гласање питање: хоће ли се гимназије делити на 3 и 5 или на 4 и 4 разреда и Савет је са 9 противу 3 гласа одлучио: да буду једноставне гимназије са 8 разр. и да се деле на нижу са 4 и на вишу са 4 раз.

Што се тиче питања, да ли ће се још и виша гимназија како делити, то је Савет мишљења: да се виша гимназија не дели никакo.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. окт. м. 1882. г. 14.046 којим се шаље Савету на оцену „Предлог за закон о изменама и допунама у закону о основним школама од 31. Децембра 1882 г. и изменама и допунама од 20. Априла 1885 год.“ и „Предлог за закон о окружним школским одборима“.

Писмо г. министра гласи:

Главном Просветном Савету

За прошлих пет година увидело се да у закону о основним школама има празнина, непотпуности и таквих опредељаја, који се ни до сад нису могли да изведу. Да би се све то поправило, нашао сам се побуђен пред Главни Просветни Савет изнети предлог за измене и допуне у том закону.

На првом месту циљ је изменама да основну школу утврде на основи чисто народне основне наставе. Шесторазредна осн. школа у Србији не само за садашње доба, во за неколико деценија унапред немогућна је. Она се не може остварити из више разлога, а главни су: 1) што наше општине, којима она на терет пада зато немају довољно средстава; 2) што држава нема довољно учитељских

снага ни за четириразредне основне школе, а камо ли за шесторазредне; и 3) што родитељима тешко пада издржавати своју децу шест година у школи, која нема никакве завршне цели. — Све ово доказује бројно стање виших основних школа. За прошлих 5 година установљено је у Србији свега 17 таквих школа. Било би дакле грешно пружати се на шесторазредне основне школе, докле још немамо свуда ни четириразредне, онакве какве треба да имамо. Из тих разлога по предлогу што се подноси Главном Просветном Савету увидају се више основне школе. Мени се чини да су за наше прилике довољне четири године основног школовања, само треба тежити да те четири године буду посвећене истинској настави и правом васпитању нашега подмлатка. Боље је да се зна и мање али да се зна добро.

За увидање продужних школа наћиће и сам Главни Просветни Савет довољно разлога. Скоро сви досадашњи школски надзорници изјављивали су, да продужне школе — и ако их има само 50 — постоје на штету редовних основних школа, јер учитељи по закону губе сваке недеље по читав дан радећи у продужној школи. Осим тога она одузима учитељима једино после подне, које је њиховом одмору намењено.

Пошто се основне школе ограничавају на четири године, нашао сам за потребно да и наставни материјал сузим. Основној школи задатак је да да деци основна знања и да их васпита, те да буду добри и честити људи. Данашњи наставни материјал у основним школама не само да пребацује духовну снагу дечију, но он их просто убија. Опште је позната претрпаност материјала у основној школи. Она не треба да се креће ван граница народне школе. Да би се видело и користи од основне школе, унео сам у предлог да су главни наставни предмети у основној школи: вера, српски језик, рачун, српска историја и географија Србије и српских земаља. Ако то деца у основној школи науче како треба, она су довољно научила. Она ће од тога имати више користи, но што имају данас, учећи у појединим вишим разредима по 10 разних предмета.

Пошто је учење у гимназији раширено на 8 година и пошто се за разумевање на-

ставе у нижој гимназији не тражи ништа више до добро читање, писање и рачунање; и пошто се према скраћеном наставном материјалу у основној школи, то троје може научити и за три године, предложио сам, да се врло добрим и одличним ученицима III. разреда основне школе може допустити да полажу пријамни испит за средње школе, на ако га положи да могу бити примљени у I. разред средње школе, иначе да уче и IV. разред.

Велика празнина била је у закону о основним школама одредба где се говори о томе како ће се казнити родитељи чија деца изостају од школе. Било је случајева да је школски одбор појединим родитељима гомилао казну на казну тако, да им је дошло у опасност цело имање. Изгледало је да ће читаве породице пропасти с тога што у закону немаше никаквог наређења како се има поступати у таквим случајевима. Месни школски одбори били су прве и последње судске власти над родитељима. Нашао сам да није право оставити хиљаде родитеља на милост и немилост школским одборима, који су често изрицали казне и не саслушавши родитеље дечије.

Остале измене од мањег су значаја и не сматрам за потребно о њима чинити какве нарочите напомене.

По данашњем уређењу основних школа посредништво између министарства просвете и сеоских и варошких школских одбора није било уређено. Министарство просвете морало је да решава чак и о томе хоће ли се један ученик у школи у Крајини или у Златибору исписати из школе или неће; министарство просвете морало је да води рачуна о свакој и најмањој ствари што треба набавити за ма коју школу. Разуме се по себи да је у таквим приликама морао рамати живот основне школе, јер просто је немогуће у Београду знати месне прилике школа у удаљеним крајевима. Да би се ова централистичка управа у школама отклонила, да би се створила алка која ће везивати школе једнога округа са министарством просвете; да би се један део бриге и старања за школски напредак пренео у центар, који је школи ближи и приступачнији; да би се заинтересовали и други кругови за школски живот; најзад да би се

нашло одушке трвењу између месних одбора и учитеља, што се често дешава, сматрао сам за потребно и према нашим приликама за целисходно: да се у свакој окружној вароши установи окружни школски одбор. Нов законски предлог о установи окружних школских одбора подносим Главном Просветном Савету на оцену.

Основе на којима је тај предлог израђен у главном ове су: а). Да се створи прелаз између највише и најниже школске власти; б). Да се у неколико повери извесном кругу образованих људи старање за народно образовање и васпитање; в). Да се створи једна — тако рећи — апелацијона власт у осудама које се изричу у школским пословима; г). Да се учитељи ослободе кињења што су по некад морали да трпе од месних школских одбора; д). Да се прошири надзор над месним школским одборима, над школом и учитељима. Тежило се да се све то изврши тако како се неће дирати и крњити досадашња права месних одбора, пошто је он на првом месту позван да се брине за онстанак и напредак школе. У предлогу тежио сам да у окружни школски одбор уђу људи, који се и по положају и по свом образовању обично броје у прве људе у свакој нашој вароши. Сматрао сам за потребно председништво у одбору поверити окружном старешини из разлога што је он најстарији чиновник у округу, што он све прилике — па и школске — у округу најбоље познаје и што је он понајбоље у стању да изврши одлуке одборске. Администрацију пренео сам у начелништва само за то што, према данашњим нашим финансијским приликама, немогућно је захтевати нове жртве и за администрацију.

Кад једном оживе окружни школски одбори у нашој отаџбини, биће мање писменога посла у министарству просвете и стручан персонал тога министарства биће у стању више се бавити стручним, но канцеларијским пословима, а то је сада просто немогућно. Не мање биће олакшано и онима који су досад ситница ради морали долазити чак пред министра. Они ће сад у окружној вароши наћи задовољења.

ПБр. 14046.

18. Новембра 1887., у Београду.

Министар просв. и цркв. послова
А. Васиљевић с. р.

За овим је прочитан први предлог закона, који гласи:

ПРЕДЛОГ ЗАКОН

о

изменама и допунама у закону о основним школама од 31. Децембра 1882. год., и изменама и допунама од 20. Априла 1885. године.

Члан 1.

У члану 2. закона о основним школама. Под 3. додаје се „Србије и српских земаља“;

Под 4. изоставља се: „и општа“.

Под 5. изоставља се: „и геометријски облици“.

Члан 2.

Прва, друга и трећа алинеја чл. 3. замењује се овим:

Основне школе како по варошима тако и по селима имају четири разреда и сваки се разред учи редовно годину дана.

Који ученик сврши трећи разред основне школе с одличним или врло добрим успехом, може подлагати пријамни испит за средњу школу, па ако га положи, прима се у први разред средње школе. Ко пријамни испит не положи, дужан је свршити и четврти разред основне школе.

Ученици који с добрим успехом сврше четврти разред основне школе, примају се у први разред средње школе без испита.

Члан 3.

Све што се у закону од 31. Децембра 1882. и изменама од 20. Априла 1885. год. говори о вишим основним продужним школама изоставља се, пошто се укидају више основне и продужне школе.

Члан 4.

У чл. 8. закона изоставља се: „и дели се на два течаја: зимњи, који траје од 16. Августа до краја Јануара и летњи, који траје од 1. Фебруара до Петрова дне“.

Члан 5.

У чл. 15. додаје се :

„У варошима где има више школа за сваки крај вароши може општински одбор изабрати под-одбор за школу једнога краја; али министарство просвете и црквених послова води преписку само са главним школским одборима“.

Члан 6.

У чл. 16. последња тачка мења се овако : „о избору или променама у одбору извештаваће се увек окружни школски одбор, који има права да чини примедбе на тај избор. Ако те примедбе општински одбор не усвоји, о њима решаваће коначно министар просвете и црквених послова“.

Члан 7.

У чл. 18. на крају додаје се :

„Но нико се не може осудити докле се не саслуша“.

„Против свију ових осуда могу се дотични жалити окружном школском одбору, на ако и с његовим решењем нису задовољни, тада ће коначно решити министар просвете и црквених послова“.

Члан 8.

Последња тачка чл. 22. изоставља се :

„Где су у једном месту учитељ и учитељка: муж и жена; отац или мајка и син или кћи; два брата или две сестре а живе заједно, добијаће за стан и огрев једну и по накнаду, а не две“.

Члан 9.

Последња тачка чл. 23. замењује се овим :

„Годишњи извештај о школској каси подноси школски одбор на крају сваке године окружном школском одбору. Окружни школски одбор прегледаће тачно како је школском касом руковано, на ако нађе неправилности, он ће одмах учинити шта треба да се оне уклоне, а ако има штете, да се она накнади школској каси. О целокупном стању школских каса у округу поднеће окружни одбор прегледни извештај министарству просвете сваке године“.

Члан 10.

Последња тачка чл. 30. замењује се овим :

„Што одбор не може сам извршити, доставља окружном школском одбору“.

Члан 11.

У чл. 32. последња реченица прве тачке мења се овако :

„Где се год заједничко живљење заведе, о томе ће се одмах јавити окружном школском одбору“.

Члан 12.

На крају чл. 33. додаје се :

„На крају сваке године месни школски одбор подносиће извештај о стању школскога фонда окружном школском одбору, а окружни одбор саставиће један прегледни извештај о свима фондовима у округу, на ће га поднети министарству просвете и црквених послова“.

Члан 13.

Члан 39. закона од 31. Децембра 1882. и чл. 5. измена од 20. Априла 1885. замењује се овим :

„О изостанцима ученичким дужан је учитељ известити родитеље или старатеље деце, чим деца учине десет изостанака, с позивом да те изостанке извине. Ако родитељи или старатељи у року од осам дана од како им је саопштено не извине изостанке, учитељ ће то саопштити школском одбору, који ће написмено саслушати родитеље или старатеље о томе: зашто су њихова деца изостајала од школе. Ако месни школски одбор нађе да се изостанци не могу сматрати као оправдани, тада ће изрећи казну над родитељима и то први пут опомену, а после новчану казну за сваки неоправдани изостанак по 20 пара динарских у корист школске касе. — Изречену казну дужан је председник одбора наплатити за 15 дана. Ако то не учини, сматраће се да не врши тачно поверену му дужност и за то казниће га полицијска власт новчано са 10 до 50 динара.“

Против одлуке месног школског одбора, може се кажњени жалити окружном школском одбору у року од 10 дана.

Члан 14.

Чл. 40. закона и чл. VI. измена замењују се овим :

Од школе могу се ослободити ученици из ових разлога :

а) Ако су болесна што се доказује лекарским уверењем ;

б) Ако су остала без оца и мајке, па им је немогућно издржавати се у школи ;

в) Ако су из врло сиротних и инокосних породица. Ово се доказује изводом из пописних и пореских књига.

Сва исписивања из школе врши по предлогу месног школског одбора окружни школски одбор.

Члан 15.

На крају чл. 43. закона додаје се :

„По предлогу окружног школског одбора“.

Члан 16.

У чл. 60. у тач. под б, в и ђ, реч „министра“ замењује се са окружни школски одбор“.

Члан 17.

У чл. 61. закона у првој тачци на крају додаје се „по предлогу окружног школског одбора“, а у трећој тачци место „школски одбор“ замењује се са „окружни школски одбор“.

Члан 18.

Чл. 64. мења се овако :

Опомену изриче месни школски одбор а увор и губитак плате од једнога до десет дана изриче окружни школски одбор. Све остале казне изриче министар просвете и црквених послова.

О свакој изреченој казни има се поднети извештај министру просвете и црквених послова.

Ове измене вреде пошто их Краљ потпише.

После овога прочитан је и други предлог закона о окружним одборима, који гласи :

ПРЕДЛОГ

ЗАКОН

о

о окружним школским одборима.

Члан 1.

У окружној вароши свакога округа постоји окружни школски одбор.

Окружни школски одбори државни су органи и они стоје под управом министарства просвете и црквених послова.

Члан 2.

За чланове окружног школског одбора постављају се : један наставник средње школе, један између судија, један лекар, један свештеник и један учитељ.

Члан 3.

Све чланове у окружном школском одбору поставља министар просвете и црквених послова на две године.

Министар просвете поставља једнога између њих за председника на две године.

Деловођа је одбору учитељ.

Члан 4.

Сви чланови врше дужност у одбору бесплатно, кад раде у месту где је одбор. Но ако се чланови одреде да врше какав посао школски изван места, тада добијају дневницу као школски надзорници.

Члан 5.

Главније дужности и права окружног школског одбора ове су :

1. Да води надзор над школама и учитељима у целом округу. Правила и упутства за тај надзор прописаће министар просвете и црквених послова.

2. Да води надзор над целокупним радом месних школских одбора и да неуредности исправља. У том правцу властан је окружни школски одбор да позове на одговор председника и чланове месних одбора, и да их за неуредно вршење дужности новчано казни са 5 до 20 динара. Ако и после такве казни не буде месни одбор или његов председник исправан, окружни школски одбор властан

је разрешити од дужности председника и чланове, па наредити нов избор.

3. Да чини примедбе на избор чланова у месним школским одборима.

4. Да води бригу о уписивању ученика у основне школе.

5. Да по предлогу месних школских одбора решава о уписивању ученика из основне школе.

6. Да решава све спорове између учитеља и општине о накнади за стан, огрев и дан орања земље, што су општине дужне давати учитељима.

7. Да решава жалбе родитеља и старатеља, који му се жале на месне школске одборе, због тога што су осуђени на новчане казни за нешиљање деце у школу.

8. Да даје учитељима одсуства — по доказаној потреби — највише десет дана.

9. Да неуредне учитеље, који се огреше о ред школски или учине ма какву погрешку, узима на одговор, и да их по величини кривце њихове казни укором и губитком плате од једног до десет дана. Ако су кривце такве да их треба већом казном казнити, тада ће о томе поднети извештај министарству просвете с актима.

10. Да предлаже министру просвете и црквених послова:

а). Где би требало у округу отворити нову школу, а коју би стару у интересу дечијега здравља или иначе затворити требало;

б). Где су разреди препуњени, да се отворе паралелна одељења или да се каква препуњена школа подели на више одељења.

в). Које би способне учитеље требало поставити за управитеље, а које би требало од те дужности разрешити;

г). Које би учитеље у интересу наставе или угледа у опште требало преместити из места у коме су, које би требало преместити по молби, а које као недостојне учитељства отпустити из службе;

д). Све што иде у прилог напретку основне наставе, школе и што доприноси да се учитељство одржи на висини својега позива.

Члан 6.

Чланове окружног школског одбора сазива на састанке председник према потреби.

Састанак се мора увек држати, кад нарочити министарски изасланик то захтева.

На састанцима нема нико други приступа до чланова.

Сви послови у одбору решавају се већином гласова, а решења су пуноважна ако у седници присуствују најмање три члана.

Записник на састанцима и сву преписку води деловођа, а записник потписују сви присутни чланови.

Деловођа има за свој труд награде 240 динара на годину. — Ову ће награду плаћати округ.

Члан 7.

Одлуке окружног школског одбора достављају се окружном начелнику на извршење, а могу се достављати и управитељима, ако се само њих тичу.

Члан 8.

Сву преписку потписују председник и деловођа.

Преписка окружног школског одбора сматра се као службена, с тога не подлежи плаћању поштанске таксе.

Члан 9.

Закон овај ступа у живот пошто га Краљ потпише.

После прочитања ових пројеката Савет није улазио у начелну дебату, него је овај посао оставио за идући свој састанак.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛХ

20. Новембра 1887 год. у Београду.

Били су: *вршилац дужности председника Главног Просветног Савета*, Ј. Пецић; *редовни чланови*: др. Ник. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић, др. Милан Јовановић; *ваљредни чланови*: П. Срећковић, др. Јов. Туроман, Јевр Илић, Јов. Ђорђевић, др. В. Башић, Ж. Поповић, Мита Живковић, и Филип Видаковић.

Деловођа Мил. Марковић.

I.

Прочитани су и примљени записници 358 и 359-ог састанка.

II.

На дневном су реду оба предлога законска, који се тичу основних школа и који су на прошлом састанку прочитани.

II. *Срећковић* говори начелно о оба предлога и вели, да му се све предложене измене у закону о основним школама допадају. Не допада му се установа окружних одбора, а није ни за садашњи школски одбор, него тражи да се место одбора постави школски старатељ, као што је и пре било, само с тим ограничењем, да тај старатељ не сме бити кмет села или председник општине. Место окружног одбора, он тражи, да се директорима средњих школа смање часови, па они да буду у исто време и надзорници основних школа.

Љуба Ковачевић напомиње, како овде има три главне ствари да се реше, а те су:

1. Хоће ли се укинути виша основна школа; 2. Хоће ли се укинути продужна школа и 3. Хоће ли се заводити окружни одбор. По његовом мишљењу прво треба начелно решити ове три ствари, па после прећи на специјално претресање свакога члана на по се.

II. *Срећковић* и др. *В. Бакић* траже да се одмах чита члан по члан, па ће се о свакоме члану посебице говорити.

Мита Живковић слаже се с мишљењем Љубе Ковачевића.

Јевр. Илић мисли, да кад се води начелна дебата, онда се може начелно говорити о свима тачкама, како ко буде сматрао да је ова или она тачка важна. После оваке начелне дебате, требало би да дође начелно решење усвајања или неусвајања поднетог законског пројекта.

После ових говора стављено је на гласање питање: хоће ли се начелно претресати предлог закона о изменама и допунама закона о основним школама или ће се без начела дебате приступити читању и претресању законског предлога и то свакога члана посебице.

Са свима против једног гласа одлучено је: да се без начелне дебате чита члан по члан у изменама и да се о свакоме већа и гласа хоће ли се примити или не.

После ове одлуке приступљено је читању предлога закона о изменама закона у основној школи.

Др. Ник. Ј. Петровић чита први члан измена, по коме се у основној школи изоставља „словенско читање“

После подуже дебате, у којој је учествовала већина чланова са 7. противу 4. гласа одлучено је: да се „Словенско читање“ не изоставља из основне школе, него да се и даље у њој учи.

Код тачке под 3. у 2. чл. закона додата је у изменама „Србије и Српских земаља.“

Са 6. противу 5. гласова одлучено је: да се ова редакција у предложеним изменама прими.

Код 4-те тачке изоставља се учење Опште историје и у тачци 5-ој изостављају се „Геометриски облици“ из основне школе.

Савет је опет већином гласова одлучио: да се обе ове предложене измене у закону приме.

Код 8-е тачке где се из основне школе изоставља учење цртања, Савет је већином гласова одлучио: да се цртање и даље учи у основној школи.

Нова алинеја у предложеним изменама законским, као додадак чл. 2-ом закона о основним школама, већином гласова није примљена.

За овим је дошао чл. 2-ги измена у коме се говори о изменама чл. 3. закона о основним школама у коме су одредбе о установи виших основних школа.

Љуба Ковачевић у подужем говору брани установу в. осн. школа и тражи само то, да се оне другачије уреде.

II. *Срећковић* тражи да се в. основне школе укину. Он је против обавезне наставе. Тражи за децу, која морају ићи у школу, да иду само од Митровадне до Ђурђевадне, па да се после ослободе, а преко пролећа и лета нека иду у школу само она деца, која хоће. Предлаже да се у основним школама учи само пре подне а после подне да се ради у пољу на пракци. Још је за то, да се учитељи не премештају из једне школе у другу тако често и да се пропише, како је дужан сваки учитељ обрадити онај дан земље који му школска општина даје.

Јевр. Илић говори против данашњег уређења в. основ. школе и наводи примера из живота за потврду свога мишљења. Он је за

то, да се в. осн. школа, оваква каква је укиће.

Ф. Видаковић доказује, како нема велике користи од данашњих в. осн. школа. Он би хтео да се заведе в. осн. школе према месним приликама и потребама и да буду интернатски уређене. Он је то да више осн. школе остану, али да се реформују.

Др. В. Бакић сматра више осн. школе као једну тековину и њихово укидање значило би назадак. Наводи примера из живота и уређења немачких и швајцарских школа и тражи, да виша осн. школа остане а да се не укида.

Приступило се гласању и са 6. противу 5. гласова, одлучено је: да се не укида виша осн. школа.

Г. Живко Поповић износи као нов предлог да Савет реши, да се предложи г. министру просвете да в. основне школе буду необавезне и да се према потреби и с нарочитим програмом за месне прилике заведе. Он тражи да се овај предлог стави на гласање.

То и би и, са 6 противу 4 гласа одлучено је; да се овај предлог Ж. Поповића не прима.

Прочитана је друга алинеја чл. 2-ог измена, по којој се чине измене у чл. 3-ћем закона о основним школама односно ступања у гимназију из основне школе,

Предложене измене примљене су већином гласови (са 7. противу 3.).

Прочитан је члан 3-ћи измена, по коме се укидају више основне и продужне школе.

Пошто је питање о в. осн. школама већ решено, то је остало још овде да се реши о укидању или неукидању продужних школа.

После дебате у којој су неки чланови говорили за продужне школе а други тражили да се исте укину, приступило се гласању и 5. чланова гласало је за предложене измене у закону а 5. чланова гласало је против предложених измена.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛХІ

23. Новембра 1887 год. у Београду.

Били су: *Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета, Ј. Пецић; редовни чланови: др. Ник. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић; ванредни чланови: П. Срећковић, др. Јов. Туроман, Милан Андоновић, Јов. Ђорђевић, др. В. Бакић, Филип Видаковић.*

Деловођа Мил. Марновић.

I.

Записник 360-ог састанка није читан, пошто су чланови савета изјавили, да се читање записника остави за идући састанак.

II.

Продужено је читање и претресање измена у закону о основним школама.

Пошто су измене, које сада долазе на ред у вези с питањем о установи окружних школских одбора, то их је Савет оставио не решене, докле се предходно не претресе и не реши питање о предлогу законском, по коме се установљавају школски окружни одбори.

Само је из измена прочитан чл. 8 по коме се мења чл. 22. закона о основним школама и место предложене редакције у изменама, Савет је одлучио: да се последња тачка чл. 22. изостави из закона.

III.

Приступљено је читању предлога за закон о окружним школским одборима.

Пошто је предлог један пут у целости прочитан, то се сада чита члан по члан.

Чита се чл. 1. и по прочитању рефернат за основну школу др. Н. Ј. Петровић, објашњава начелно побуде, које су руководиле г. министра просвете да установи окружне одборе.

П. Срећковић узима реч и изјављује, како је он противан установљавању окружних одбора, а противан је и установи месних школских одбора по садашњем закону о основним школама. Код њега важи као начело у пракци, да, кад неко хоће неку ствар да упропасти треба да је да некој комисији. Он сматра установу окружних одбора као комисију. Предлаже да се вратимо на стару установу, по којој је свака школа имала свога старатеља. Томе старатељу да се плаћа 12.

динара месечно и њега да бирају грађани. Остали надзор и ревизију, треба поверити директорима средњих школа, само им смањити број часова у средњим школама.

Ф. Видакосић говори, да су садашњи школски одбори једна добра установа и да онде, где су људи заузимљиви, одбори чине велике услуге школи. Није за то, да се садашњи одбори укидају, него да се реформују. Он би желео, да председник политичке општине није председник школског одбора и да се за чланове школског одбора бирају нарочити људи, који су поштени и писмени па они међу собом нека бирају председника који ће достављати одлуке одборске на извршење општинској или државној власти.

Љубомир Ковачевић је за то, да месни школ. одбори остану, али да се само дркчије уреде. Није за то, да председничку дужност у школским одборима врше кметови или председници политичких општина и наводи примере, како ови људи злоупотребљују свој положај. Што се тиче окружних одбора, по његовом мишљењу погрешно је давати ову велику власт над учитељима и школама полицијским органима. Он је за то, да се ова власт повери коме другоме. Место установе окружних одбора, он покреће питање о сталноме надзору и предлаже, да се за сталне надзорнике поставе способни и ваљани учитељи основних школа и то за сваки округ по један. Они би имали положај и права као и остали учитељи, само би имали још додатак за путовање. Оваки надзорници вршили би много боље надзор над школама и учитељима, но што се то данас врши, и, оваки људи, не би могли злоупотребити свој положај. Чим би се ко показао неуредан у овој дужности, ма у ком погледу, могао би се сменити и вратити за учитеља, а на његово би се место поставио способнији и уреднији човек... Ако се ово неће или не може да усвоји, онда је он за то, да се састав окружног одбора друкчије удеси: тако, да н. пр. у овај одбор уђу: директор или један професор средње школе, један учитељ или управитељ основне школе и може им се додати још једно треће интелегентно лице н. пр. лекар или инжињер. По његовом мишљењу три су члана доста за састав окружног одбора.

II. Срећковић предлаже, да у састав окружног одбора уђу: директор, управитељ основне школе и један судија.

После оваких говора, начелно је Савет примио да се установе окружни одбори.

Члан 1. предлога законског примљен је.

Чита се чл. 2. у коме се говори о саставу окружног школског одбора.

По предлогу законском тражи се за састав окружног одбора 8. лица.

II. Срећковић и Љуб. Ковачевић предлажу 3. лица.

Рефернат др. Ник. Ј. Петровић и др. В. Бакић предлажу да у окружни одбор уђу 5. чланова.

Др. В. Бакић тражи, да се не одређују чланови по положају, него по струкама које су школи најближе и да дотична лица наменује сам г. министар. Тако могло би се узети једно лице из наставника средњих школа, једно лице из свештеничког реда, једно лице из санитарске струке и једно лице из правде (правосуђа).

Овај предлог г. дра. Бакића, Савет је усвојио.

Чл. 3. измењен је овако: „Све чланове у окружном школском одбору, поставља министар просвете и црквених послова на две године.

Деловођа је одбору учитељ.

Чл. 4. Изостављен је.

Чл. 5. примљен је онако, како је предложен.

Чл. 6. примљен је с изменама и то у 2-ој тачци измењено је, да се чланови месних школских одбора могу казнити за неуредно вршење дужности место са 10 до 100 са 5 до 20 динара. У истој тачци изостављена је последња реченица.

У тачци 3-ој истога члана изостављена је такође последња реченица.

У тачци 4-ој изостављено је у првој реченици „што праведнијем“.

Тачка 9. чл. 6-ог изостављена је.

У тачци 10. изостављена је реч опоменом и остало је само да окружни одбори могу изрицати казни: укор и губитак плате од једног до десет дана. Казна „опомена“ остављена је месним школским одборима.

Остале тачке чл. 6-ог примљене су онако, како су предложене.

П. Срећковић тражи, да се у овоме члану тачка о предлагању школскога одбора за премештање учитеља овако формулује: Одбор окружни предлаже г. министру учитеље за премештај, и ни један се учитељ без одборског предлога или без своје молбе не може преместити из једног места у друго.

Овај предлог није примљен да уђе у измене законске, али по жељи предлагачевој само се ставља у записник.

Редакција чл. 7-ог измењена је и примљена овако: чланове окружног школског одбора сазива на састанке председник према потреби. Састанак се мора увек држати, кад парочити министарски изасланик то захтева.

У 3-ој алинеји истога члана примљено је, да су решења одборска пуноважна, ако у седници присуствују најмање 3. члана (место 5.).

У 4-ој алинеји истога члана додато је после речи „састанцима“ још ово „и сву преписку.“

Овоме члану додата је са 5. противу 3. гласа и 5-та алинеја, која гласи: „деловођа има за свој труд награде 240. динара на годину.“

Са 6. противу 2. гласа одлучено је, да ову награду деловођи не плађа држава него округ.

Чл. 8. примљен је и овако редигован: „Одлуке окружног школског одбора, достављају се окружном начелнику на извршење, а могу се достављати и управитељима, ако се само њих тичу.“

Чл. 9-ти

Прва алинеја овога члана изостављена је.

У другој алинеји изостављена је реч „сам“ а после речи „председник“ додато је и деловођа.

Остало је примљено, како је у предлогу.

Чл. 10. овога предлога законског изостављен је.

С овим је свршен претрес закон о установљењу окружних школских одбора и прешло се по ново на измене и допуне закона о основним школама, које су остављене биле, док се претходно не реши питање о окружним одборима.

Прочитан је чл. 10. по коме се мења чл. 28. и додаје му се нова алинеја.

Овај додатак цео изостављен је.

Чл. 12. и 13. примљени су.

Чл. 14.

У овом члану с почетка додато је после речи „родитеље или старатеље дечије“ још ово: „чим деца учине десет изостанака“.

Друга реченица овога члана примљена је и то овако: „Ако родитељи или старатељи у року од 8. дана од како им је саопштено... и т. д.“

На свршетку периода измењено је: место са 10. до 100. са 10. до 50. дин.

Друга алинеја овога члана у додатку изостављена је.

У трећој алинеји изостављене су речи „па ако с његовим решењем... и т. д.“ до краја.

Чл. 15. и 16. примљени су.

Чл. 17. изостављен је.

Чл. 18. и 19. примљени су.

У чл. 20. брише се реч „опомену“ пошто опомену изричу месни школски одбори а не окружни.

Остале су тачке примљене, у колико се не косе са установом предлога законског о окружним одборима.

Што се тиче казни родитеља за неоправдане изостанке ђачке о којима се говори о чл. 14. г. Срећковић тражи, да се у записник запише, да се родитељи ђачки могу казните за изостанке дечије само од Митрова дне до Ђурђева дне а не и за остало време.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛХИ

27. Новембра 1887. год. у Београду.

Били су: *Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета* Ј. Пецих; *ваљредни чланови*: П. Срећковић, др. Јов. Туроман, Јевр. Илић, Јов. Ђорђевић, др. В. Бакић, Стев. Ловчевић и Фил. Видановић.

Деловођа Мил. Марновић.

I.

Прочитани су и примљени записници 360. и 361. састанка.

II.

На дневном је реду питање о преуређењу месних школских одбора.

Љуб. Ковачевић предлаже, да свако село, које припада школској општини бира по једнога члана, а ти чланови међу собом да бирају председника.

Ј. Пецић објашњава, како би требао Савет пре свега да реши ако налази за потребно, питање: колико може бити највише, а колико најмање чланова у школском одбору.

П. Срећковић тражи, да у месним школским одборима буде свуда по 3 члана и ови да буду из места у којима је школа.

Ј. Пецић наглашава, какве би се неправилности и злоупотребе могле дешавати, ако би школски одбори били састављени онако, као што предлаже г. Срећковић. Он констатује као факат то, да од 1882 год. када је закон о основним школама ступио у живот, до сада није било скоро ни једне једине жалбе око избора чланова месних школских одбора, те према томе сматра као најбољи доказ, како састав школскога одбора не треба мењати. Једино, што би Савет могао променити у месним школским одборима то је, да реши питање о томе: ко ће бити председник школског одбора.

После овога Савет је решио: да састав школскога одбора остане и даље овакав какав је по закону о основним школама, а председник одбора да буде увек изабрани грађанин онога села или места, у коме је школа.

III.

За овим је дошло на ред да се реши питање о окружним одборима за варош Београд.

Др. Бакић предлаже да за сваку школу у Београду и у свима већим варошима буде толико засебних школских одбора, колико има засебних школа или управитеља. Ови засебни одбори да чине главни школски одбор. Посебни одбори да бирају себи председника, а тако исто и главни школски одбор да има свога председника.

Пошто ће у Београду постајати окружни одбор за округ београдски и, пошто варош Београд представља за се округ, то је Савет одлучио: I. у Београду и другим већим местима има толико засебних месних одбора школских, колико има самосталних основних школа или управитеља тих школа. Сви посебни одбори једног места састављају главни

месни школски одбор. Правила о раду посебних одбора и главног одбора, прописује министар просвете и црквених послова; и II. у Београду постоји, поред тога, виши школски одбор, који је по саставу и раду онакав као и окружни школски одбори.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 20. ов. м. ПБр. 13192., којим се шаље Савету на увиђај „Прва француска читанка“ и тражи се мишљење Саветско о томе: да ли је потребно прештамповати ову читанку на начин како је то до сада рађено, и, у опште, је ли овака читанка потребна или није и чиме би се иначе могла заменити.

Уз писмо шаље г. министар Савету и реферат г. Е. Берберовића професора београдске гимназије о овој читанци, који гласи:

Господину директору овд. I. ђимназије

На акат господина министра просвете и црквених послова ПБр. 12826. од 7. овог месеца имам да одговорим ово што долази.

Мислим да би за сад најпре требало саставити главна правила француског изговарања са потребним комадима за читање, подесним у исто време и за превођење, а одмах за тим и науку о мењању променљивих врста речи са онолико задатака за превођење са француског на српски, и обрнуто, са српског на француски, колико је довољно за примењивање свију у овом делу граматике изложених правила, да би теорија ишла упоредо са практиком, без чега се не може постићи жељени успех. Психолошка је истина, да би у овим практичким задацима требало обратити особиту пажњу и на вежбања у говору, јер тиме не само што се ђаци уче бољем изговарању непрестано вежбајући своје говорне справе, већ им се и слух поступно навикава на појимање туђих гласова и речи оном обичном брзином којом се у исказивању мисли изговарају. Систематичко излагање прописаног граматичког материјала требало би спојити са садашњом методичком вештином у изучавању језика, другим речима, требало би вешто спојити паралелно теоријско и практично учење језика, јер се у пракци већ свуда показало, да се самом систематичком

граматиком као ни самом сувопарном методом превођења стран језик не може с успехом научити.

Што се пак тиче читанке, мислим да би је требало учити тек пошто се сврши теоријско учење главних правила граматичких напоредо са њиховим практичним примењивањем, да би ђаци што боље могли разумети конструкцију појединих реченица и периода у прочитаним комадима, јер превођење само по смислу, без довољног разумевања текста, није готово ни од какве стварне користи. Vere scire est per causas scire. Врло је незгодно и тешко уз превођење објашњавати ђацима без икаквог реда и мењање појединих речи, синтактичка правила, идиотизме, синониме и хомониме итд., што често убија у ђака сваку вољу при учењу језика, које је и онако сувопарно. Читанка би се могла с успехом учити уз граматику само онда, кад би се она нарочито удесила према овој последњој, т. ј. кад би се у комадима за превођење ишло методичком поступношћу од лакшег к тежем и од познатог к непознатом у тесној свези са претходно извученим граматичким правилима, којима би се текст уз превођење могао потпуно објаснити.

Овако удешених школских књига за предавање француског језика, по начелима напред наведеним, ми, на жалост, још немамо. Најгоре стојимо у овом погледу са књигама одређеним за предавање поменутог предмета у V. разреду наших ђимназија и реалака. Још се предаје по Шарл Ареновој граматици, која је већ свој век преживела, а читанка која је за исти разред прописана, није удешена ни према којој граматици, већ се поједини комади преводе без довољне свезе са граматичким правилима. Осим тога, у њој има много штампарских погрешака, још више српских погрешних израза и неколико француских речи написаних или погрешно или по неким застарелим правописним правилима, а један је од највећих педагошких недостатака ове књиге, по мом схваћању, што су поједини изрази текста преведени у подлиску на истој страни, што даје повода многим ђацима да претходно не науче речи којих не знају, надајући се да ће их при превођењу лако наћи кад им затребају. Мислим да би згодније било, да је писац превео све употребљене

речи и изразе на крају ове књиге по азбучном реду, у облику једног малог речника, као што се то залази и у другим читанкама написаним за странце.

Како се ова читанка не преводи цела у нашим школама, већ само један мали њен део, и то: „претходна вежбања“ до *Dialogue facile* на страни 29. или највише до *Anecdotes*, стр. 45., то би се она без икакве штете по наставу могла заменити граматичким задацима за превођење са француског по Ahn-овој читанци, од 1. до 13. стране (*Einzelne Sätze: Hauptwörter, Beiwörter, Fürwörter, Zeitwörter, Partikel* и *Vermischte Sätze* до *Anekdoten*), а ова се књига и онако учи у остала два најстарија разреда.

Из овога што сам доведе у кратко изложио, може се извести:

1. да нисам никако мишљења, да се прештампа г. Мајзнера „Прва француска читанка“, већ бих био за то, да се она замени I. књигом поменутог Ahn-ове читанке, док се не изради каква удеснија књига за примењивање граматичких правила и практично предавање овога језика, и

2. ако би се ипак хтело, да се прештампа читанка о којој је говор, онда бих био мишљења, да се то учини пошто се погрешке претходно исправе, а поједине речи и изрази преведу на крају књиге по азбучном реду.

9. Октобра 1887 год.
у Београду.

Повизни:

Ђ. М. ЂЕРЂЕВОВИЋ
професор.

Већином гласова одлучено је: да се „Прва француска читанка“ оваква каква је не прештампава.

V.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 27. ов. м. ПБр. 14151 којим се шаље Савету молба г. Милана А. Павловића великошколца, заједно са 6 табака српско-француског речника и позива се Савет да каже своје мишљење о изради и употреби речника.

Пошто дело није готово, то је Савет одлучио: да се сачека докле цео речник не

WWW.UNIBR.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

буде готов, па ће тек онда моћи Савет да да своје мишљење о истоме.

VI.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 27. ов. м. ПБр. 14166. којим се шаљу Савету на проучавање два предлога законска, од којих се један тиче закона о учитељским платама, а други се тиче измена одредаба у закону о основним школама, које говоре о надзиравању школа.

Ти предлози гласе :

ПРЕДЛОГ
ЗА ЗАКОН

о
изменама и допунама у закону о учитељским платама од 31. Марта 1881 год.

Члан 1.

Чл. 6. закона замењује се овако :

Учитељи и учитељке ако у течају четири године свога рада заслуже својим радом у школи и владањем оцену „одличну“ добијају одмах повишицу чим се наврши периода од четири године; а они који за то време заслуже оцену „врло добар“, добијају повишицу после пет година; који опет за то време заслуже оцену „добар“, добијају повишицу после шест година; који добијају оцену „слаб“ или „рђав“ ти не добијају повишицу за ту периоду, па ако се следеће периоде не поправе и за две периоде не заслуже повишицу, губе службу.

ПРЕДЛОГ
ЗА ЗАКОН

о
изменама и допунама у закону о основним школама од 31. Децембра 1882 год.

Члан 20.

Чл. 72, 73, 74, 75, 76 и 77 закона о основним школама замењује се овим :

Надзор над основним школама врши министар просвете и црквених послова преко :

- а) месних школских одбора;
- б) окружних школских одбора; и
- в) нарочитих својих изасланика.

Надзор преко школских одбора врши се реда ради, а преко нарочитих изасланика ради реда, поуке и оцене учитељскога рада.

Члан 21.

Време кад ће се вршити надзор у основним школама, одређује министар просвете. Исто тако он ће одређивати и лица, која ће моћи у свако доба године изаслати ради надзора основних школа. Као школски надзорници могу се одредити само стручно спремна лица.

Упутства и правила по којима ће се вршити надзор у основним школама, прописује министар просвете и црквених послова. —

Савет је по прочитању ових измена законских начелно водио дебату о предлозима у којој је учествовала већина чланова, а специјално претресање поднетих предлога оставио је за идући састанак.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СССЛХИИ

2. Децембра 1887. год. у Београду.

Били су: Вршилац дужности председника Главног Просветног Савета Ј. Пецић; редовни чланови: др. Ник. Ј. Петровић, Ђ. Козарац, Љуб. Новачевић, др. Милан Јовановић; ванредни чланови: П. Срећковић, др. Јов. Туроман, Јевр. Илић, Јов. Ђорђевић, др. В. Банић, Мита Живковић и Ф. Видаковић.

Деловођа Мил. Марновић.

I.

Прочитан је и примљен записник 362-ог састанка.

II.

На дневном је реду предлог закона о изменама одредаба у закону о основним школама, које се тичу надзиравања школа.

Јевр. Илић: Прошлог састанка већина чланова Савета изјавила се противу давања оцене наставницима при прегледању школа. Разлози су били врло јаки и ја не треба да их по ново набрајам. Али овде се у предлогу ипак говори о оцењивању учитеља у току од 4 г. Како је ово опет давање оцене,

то он набраја, какве се неправилности могу десити при овакој системи оцењивања у времену од 4 г. Он је за то, да се строго пази при постављању учитеља, а кад се већ постави ко за сталног учитеља онда да му се поклонно поверење и да се према томе свима сталним учитељима даје повишица сваке навршене пете године.

Љуб. Ковачевић говори о потреби сталнога надзора и доказује, како ће слабе користи бити од оваког надзора. Он предлаже да се заведу стални надзорници, па макар их у почетку било њих 7 или 8, ако се неће или не може усвојити оно што је он раније предлагао о сталноме надзору. Могли бисмо, вели говорник, послати неколико одличнијих учитеља на страну за годину дана, па нека проуче, како се надзиравају школе у другом свету, и онда би такви људи могли бити постављени за сталне надзорнике. Кад би овако стручни људи обишли сваку школу 3-пута у години, онда би заиста њихов суд могао бити праведан и меродаван и то би био прави надзор и права корист за државу. Даље говорник тражи да у предлог законски уђе и то да Савет кандидује г. министру просвете лица за прегледање школа.

Ф. Видиковић не спори потребу саме ревизије али му се ове измене не чине да су добре. Ревизија остаје, само што ће се моћи вршити у свако доба године. Но овака ревизија има ту лошу страну, што се може десити да надзорник дође и оцени у почетку школске године једнога наставника, вада он још ништа није урадио, па му после никако и не дође целе те године. Учитељ знајући то, може не радити ништа преко целе године. Ревизија треба да буде на крају године. Пошто се не може завести сталан надзор, то говорник предлаже, да до бољих прилика, докле се не могне завести сталан надзор, да остане стари начин прегледања школа а овај предлог да се не прима.

Др. Бакић напомиње, како је Савет у прошлој седници начелно примио предлог, који је у овоме закону, као и то да Просв. Савет кандидује лица г. министру. По томе не би требало то сада мењати.

П. Срећковић говори, како се овај предлог приближује ономе идеалу, коме и он тежи. У предлогу је заступљено једно начело, с ко-

јим се он потпуно слаже. Он полаже највише на надзор месних и окружних одбора, а у предлогу законском обухваћено је све што треба за стручан надзор. Није никако за то, да се нарочита лица изашљу на страну ради спреме за надзорнички посао.

Јевр. Илић говори, како је и он пре свега за сталан надзор и како се у том погледу слаже с *Љуб. Ковачевићем*; али зна да такав надзор није могућно завести сада из више разлога. Кад се не може сталан надзор завести, онда је за то да надзора свакојако буде и да исти буде стручан. Давање оцена да се укине, јер то понижава и учитеља и школу и наставници да се изједначе с осталим државним органима, код којих нема оваког оцењивања, као што је то до сада било с учитељима. —

Др. Мил. Јовановић напомиње, како овде ваља разликовати административни надзор и да о овоме последњем ваља Савет да решава.

Ј. Пецић напомиње како је овде главна разлика у томе, што неки говорници мешају административни надзор са стручним или инструкторним надзором, и да ће и овај надзор бити сталан у колико у опште може бити сталности у нас.

По овоме је прочитан први члан који је примљен и коме је додата прва тачка с почетка која гласи: да се надзор врши преко управитеља осн. школа.

За овим је прочитан други члан и у њему је измењена само редакција.

Љуба Ковачевић тражи да се у овоме члану дода, да се лица за прегледање школа узимљу по кандидацији Главног Просветног Савета и доказује корисност и потребу оваког кандидовања.

Др. Ник. Ј. Петровић говори противу тога да Савет бира и предлаже г. министру кандидате за прегледање школа, пошто се досадањом практиком показало да није Просветни Савет могао одржати кандидацију онако као што је желео, но је најзад на позив министра, увек кандидовао кога је год министар хтео. Па кад министар узме за школске надзорнике лица која он хоће, право је, да и он сам повуче сву одговорност за њихов рад, а да је не дели са Просв. Саветом.

Јевр. Илић напомиње како је до сада увек било неспоразума између Савета и г.

министра просвете, што се тиче овога кандидовања лица за надзорнике те се дешавало и то, да је г. министар често пута морао поименце да тражи извесна лица да му их Савет кандидује за надзорнике. Њему се чини чудновато да се Савет сам одрече једнога права свога, које је до сада имао и мисли, да би Савет кандидацијом лица за надзор само могао учинити г. министру једно добро и олакшицу у избору стручних лица.

П. Срећковић говори противу тога да Савет кандидује лица и тражи да се то остави самоме г. министру просвете.

Др. Бакић тражи, да се чл. 2. предлога законског овако редигује: „Док се не заведе сталан надзор преко стручних надзорника, министар просвете и црквених послова одређује ради педагошког прегледа и поуке, стручна лица која ће према потреби прегледати основне школе према правилима које министар пропише“.

Др. Мил. Јовановић говори у начелу за овакав надзор, јер га он сматра као етапу за сталан надзор. У подужем своме говору, он тражи, да се учитељима способним покљони поверење, јер га они заслужују. Доказује даље рђаве стране досадашње ревизије и добре стране садашње ревизије по овоме предлогу, ако би се он само савесно вршио.

Председник Савета ставља на гласање решење питања: хоће ли се надзорници слати по кандидацији Просв. Савета, као што предлаже г. Ковачевић или ће се то оставити г. министру, као што је у предлогу.

Приступило се гласању и 5 је гласало за предлог г. Ковачевића и 5 противу истога.

За овим је стављена на гласање редакција чл. 2-ог онако како ју је предложио г. В. Бакић.

Са 7 противу 3 гласа Савет је усвојио редакцију г. дра Бакића.

III.

За овим се прешло на претрес закона о изменама у закону о учитељским платама.

Прочитане су још један пут и старе и нове одредбе закона о платама, па се по том приступило претресу самога питања по поднетим изменама.

Ф. Видаковић није за то, да се прави разлика између одличних и врло добрих учитеља,

Он је за то: да одлични и врло добри учитељи добијају класну повишицу после 4 г. а они који имају добру оцену за 5 г. да добију повишицу после 5 година. Ове су измене, по његовом мишљењу горе за учитеља по стари закон о платама; а то доказује самим законом. Он није за то, већ тражи, да сваки учитељ без разлике, који је добар, врло добар или одличан, да добије повишицу после 5 година; а одличнима и врло добрима могу се за награду давати боља места. Није за то да се слаби и рђави наставници дуго трпе у служби.

П. Срећковић показује, како ове измене стоје у противречности са предлогом законским о надзиравању школа, који је мало час решен. Оцена нема у оном закону, а овде се помињу оцене. Он је за то, да се цео овај чл. измени и противан је овој градацији и деоби учитеља. Учитеље треба поделити на 2 групе: на сталне и приправнике. Он је још и за то да се учитељима да већа прва плата а не да им се овако поступно даје, тако, да кад већ остаре и изнемогну, да онда тек дођу до плате с којом пристојно могу издржавати себе и породицу им.

Јеврем Илић говори, како свакако ваља дотични §. о платама учитељским изменити. Говори о безначајности тројке у старом закону и о оној двојакој подели на 4 и 5 и на резултат од $3\frac{1}{2}$, како је то непрактично. Међу тим, по овоме, вели говорник, још је горе, учитељи се деле на три врсте према оценама. Он није за то, да се узима новчано средство као мамац за подстрекавање људи на рад. Тим се путем долизи да са свим негативних резултата. Противан је сваком давању оцене. Ко је год сталан учитељ, треба да се зна шта му и кад припада. Држава не треба да има посла са одличнима, добрима или слабима учитељима, но треба да има посла са уреднима или неуреднима, са радницима или нерадницима.

Др. Бакић тражи, да се овако закон измени: учитељи добијају прву плату 800 д. а после сваке 5 г. повишицу од 300 динара. Стручни учитељи нека се према овоме само и постављају а други не. Ко је неваљао или немаран у раду, за тога има прописаних казни у закону о основним школама. (Цитира дотични члан из закона).

Др. Петровић не слаже се с гледиштем дра Бакића. Он сматра ово питање као једно од најважнијих, која ће се ове године од г. министра просвете поднети скупштини на решење, те са тих разлога тражи, да се ово питање не решава сада, него нека се одреди један одбор, који ће га свестрано проучити и Савету поднети своје мишљење, јер од решења овога питања зависи будућност 1300 људи.

Председник је ставио на гласање предлог г. дра Н. Ј. Петровића и са 6 противу 3 гласа, Савет је одлучио : да се решење овога питања остави за први идући састанак и да се избере одбор за проучавање овога питања, у који су изабрати : г. г. др. Ник. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић и Ф. Видаковић.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СССLXIV.

4. Децембра 1887. г. у Београду.

Били су : *Вршилац дужности Председника Главн. Просв. Савета*, Ј. Пецић; *редовни чланови* : др. Ник. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић, др. Мил. Јовановић, *ванредни чланови* : П. Срећковић, др. Јов. Туроман, Јевр. др. В. Бакић, Мита Живковић и Ф. Видаковић.

Деловођа Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 363-ег састанка.

II.

На дневном је реду претрес предлога за закон о изменама и доцунама у закону о учитељским платама.

Др. Н. Ј. Петровић прочитао је нацрт предлога, како га је одбор саставио.

В. Бакић противан је у начелу оваком предлогу, јер се по његовом мишљењу овим предлогом заводи оно, што је већ један пут у Савету решено да се укине, а то је *бележење оцена наставницима*. Он је противан сваком предлогу оцене и није за то да напредовање учитеља буде везано за оцену, као што је било по досадашњем закону. Он пристаје на надзор, али на надзор према потреби. Њему се чини да је у овом нацрту поништено само начело, које је усвојио Глав-

ни Просветни Савет и он тражи да стални учитељи имају прву плату 800. дин. а после сваке пете године службе да добијају повишице до 300. д.

Љуб. Ковачевић објашњава, како мора бити неко, који ће казати какав је који учитељ. Ова ограда у предлогу, где се говори о недовољном раду и успеху унета је само због слабијих учитеља, а радни и добри учитељи могу се 10. г. не прегледати, па ће ипак добијати повишице. По овоме, мисли говорник, да не стоји оно тврђење, да је напредовање учитеља везано за добијање оцене.

П. Срећковић није никако за надзорничке оцене. Најбоље би било да се надзор врши овако : Не морају бити испити у целој земљи за један дан. Нек одреде окружни одбори кад ће се где испит полагати, па ту нека дође који члан окружнога одбора и још који признат добар учитељ из околине и кад ови људи испитају ђаке и потписима констатују добар напредак у школи, онда је такав учитељ заслужан и добар. Кома учитељу $\frac{3}{4}$ ђака за годину дана сврши и научи све по програму тако да могу прећи у старије разреде, онда је то одличан учитељ и таквог треба награђивати. Што се плате тиче, по његову мишљењу, ваљало би поделити учитеље на троје.

1. на наставнике, са платом од 800—1000. д. 2. на сталне учитеље, којима $\frac{3}{4}$ ђака прелазе у старији разред са платом од 1800. д. од почетка службе до навршене 15-те године, и 3. на сталне, старије учитеље, којима такође $\frac{3}{4}$ ђака прелазе у старије разреде с платом од 2400 динара од навршене 15-те године па до краја.

Јевр. Илић говори, како овај предлог није израђен по оној основи за коју је била већина Саветска. Задржато је, вели, давање оцена, а Савет је био против тога. Не допада му се ово дељење учитеља ни оно, где се говори о недовољном успеху. Није ни за то, да учитељи за последњих 11 година рада не добијају никакве повишице. Он тражи да се предлог промени у смислу г. Бакићевог предлога.

Ф. Видаковић брани основу предлога који је комисија израдила. У подужем говору објашњава примерима, како су учитељи напредовали и радили по старом закону и како ће бити по овоме предлогу, завршујући свој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELRS

говор, да је овим изменама у предлогу, правда задовољена, а да ће с овим бити задовољени сви учитељи.

Др. М. Јовановић говори, како би он желео, да се један пут изједначи положај учитеља са осталим чиновницима. Место ове системе којом ми у неку руку митимо учитеља на пр. ако радиш и добро се владаш добићеш тад и тад повишицу итд. коју смо скоро сви осудили, треба завести да учитељи имају стапан и опредељен положај, чим су проглашени за спремне и способне учитеље. Учитељ треба да има своју повишицу на радио не радио. Разуме се ако не ради, има пута и начина, да се као и сваки други чиновник административно казни за немарно вршење своје службе, па ака се не поправи нека се њ отпусти из учитељства.

II. Срећковић, говори како су мале садашње плате учитеља основних школа и тражи да се усвоји његов предлог односно плата. По његовом предлогу, вели он награђују се само добри радници. Ни судије се, вели говорник, не контролишу како суде, али њима се признаје квалификација за вршење такве једне службе, јер се траже претходно услови, да се на тај положај дође па им се после остављају одрешене руке за рад.

Тако треба да буде и с учитељима, који су свршили прописане школе и стекли квалификацију за сталне учитеље. Који учитељи не би доследно били вредни у свом послу, за такве нека се пропишу казни као за остале чиновнике. Нека им се на пр. не да већа плата од 15-те навршене године, докле је год радом не заслужи. Није никако за ове периодске повишице, нарочито за околики број.

Др. Н. Ј. Петровић говори против мишљења г. Срећковића, вели, да би и он био за предлог г. Срећковића кад нам не би биле руке везане самим законом и кад би у опште било сада могућности, да се изведе оно, што је предлагао г. Срећковић. Када би се усвојило мишљење г. Срећковића, отишло би на саме плате учитељске три пута онолико, колико се до сада троши. Осим тога има овде и начелних ствари, које се превиђају. Наша се

просветна струка баш и одликује тиме, што се за сваки положај тражи извесна квалификација, и то се сматра као неки напредак. Ми немамо све спремне и стручне учитеље какви се замишљају од г. г. предговорника; $\frac{2}{3}$ учитеља није оквалификовано и ми их морамо ограничити извесним мерама у закону. Докле год будемо имали овако разнолике учитеље по спреми, дотле их морамо и у закону разликовати. Не можемо их ми у закону изједначити, кад они нису једнаки. Доцније, кад будемо имали спремне и испитане учитеље, може се и закон о платама друкчије удесити.

Јевр. Илић тражи, да се учитељи ставе на слободну ногу и да се сачувају од свих туђих самовоља. Кад учитељ један пут положи испит и кад му се призна право сталног учитеља, онда нека буде слободан. Ми имамо већину сталних учитеља и сви су ти полагали испите учитељске пред нарочитим комисијама, а он верује тим комисијама више но оцени овога или онога надзорника, који је може бити руковођен разним обзирима при процени рада овога или онога наставника.

После ових говора, председник Савета, ресумирајући говоре појединих чланова и мисли у пројекту закона, који је поднет Савету на решење, постави питање: Хоће ли у закон ући та мисао, да напредак наставника буде зависан од оцене као што је по првобитном предлогу гласало.

Савет је једногласно одлучио: да се ова мисао не прими, но да напредовање учитеља буде независно од оцене т. ј. досадашњих оцена никако и да не буде више.

За овим је Савет већином гласова одлучио:

I. Да почетна плата остане учитељима као и до сада, 800 д. год.

II. Да максимум плате од 2450 дин. остане такође као и до сада.

III. Да сви учитељи стални добијају повишице и то да буде шест повишица, а да иду овим редом: прва, друга и трећа повишица по 350. д. четврта, пета и шеста повишица по 200 д. Повишице да се добијају после сваке навршене пете године.

С тим је састанак закључен.

КРИЗА У НАСТАВИ

средњих и виших школа

(Говор Карла Фокта)

Наша је Академија, почиње Фокт, мирно радила своје послове посред свију тегоба, од којих нас нису поштедели ни природни догађаји, ни политичка трења кроз која је прошла Јевропа и од којих још стрепимо. Ставив се на више гледиште, ласно можемо признати, да су ови догађаји само површни, поред свих њених, често врло опасних последица, и да прогресивни ток друштва, и ако оно трпи од ових тегоба, није опет никако сумњив, него сигуран. Дозволите ми дакле, да не гледећи на те ствари, проговорим данас о једноме предмету који занима све духове, и који заслужује да привуче пажњу свију ових, који се интересују будућношћу генерација што ће нас наследити. Рад сам да вам говорим о јавној настави и о напорима који се непрестано чине, да се системе наставне свуда моћно рашире прилагођавајући их захтевима данашњег стања друштвеног.

Нема спора да се осећа извесна незгода, која несумњиво потиче из уверења: да јавна настава, и начин како се она врши, врло непотпуно одговара потребама стварног живота. Али док једни хоће да задрже старе основе, а да уз њих додају неке, неоспорно признате поправке, њени противници желели би задовољити захтеве нашега времена и подићи нову грађевину.

На првоме месту ваља се запитати: како управо могу бити ови захтеви? Можемо потврдити без зазора, да друштвено стање наших дана тражи од свакога већу суму рада за осигурање живота његова, него што то беше некада; даље да оно тражи за тај рад више добра него што је то некада тражено. Ако је се општи ниво знања знатно уздигао, ако су се потребе умножиле и постале разноликије, треба признати с друге стране, да рад мора бити умнији ако хоћемо да је плодан, да према томе настава мора ставити у руке радникове средства, којима се он оспособљава за борбу с више користи за свој опстанак.

Већ се овде прозире разлика назора међу двама странкама. Једни су убеђени, да сту-

дије које не посе непосредна плода, моћи ће се порезати на велику већину, док су други тако исто убеђени, да је време, одређено на оваке радове, неоспорно изгубљено. Ну мени изгледа, да што год више узнатређујемо, тим ће све више ово *утилитарно гледиште* (гледиште на користи) претезати. Истина, велика је то сласт бацити се у одлучности (облаке), накитити свој дух различитим знањима, ретким финоћама, и смеом се надати, да ће се наћи свакад људи, одарених природом, и срећних положајем друштвеним, који ће се моћи одати овим племенитим студијама, те ће тиме унапредити и оплодити напоре и оних, који су принуђени да се држе постижњих ствари, ближих земљи. Морамо признати да су изабрани духови свагда само у најмањој мањини, и ево тврдимо да ће њин утицај и дејство њино бити тим значајније, што их буде било мање.

Егзактне науке и њина примена на живот преобразиле су свет. Наш век иде од изненађења к изненађењу на путу открића, и тако рећи сваки дан доноси нам нове чињенице, које из основа руше постојеће навике. Може се жалити што је то тако, али се не може порицати да је заиста тако. Цео свет мора да усвоји ове чињенице, мора њима да се користи у извесној мери, а кашто и да потпуно њима овлада, е да би извукао све могуће користи за се. Закони који крећу друштвом, тако су чврсти и неодољиви, да све оно што им се не би хтело потчинити, биће немилосрдно скршено.

Посматрајући само средњу и вишу наставу, изгледа ми, да се данашње препирке своде у главноме на питање о једноме премештају. Све се своди на то: да ли ће класичке студије у настави, или егзактне науке имати првенство по начину којим ће се обрађивати.

„Истине које потичу из једног изналаска, из рада често дугог и мучног, могу се свакада исказати с мало речи“, казао је један славан научар. Ови резултати личе на метал који се вади из руде; очишћен од свакојаке

печисти, од свакојаких веза, чист ће метал циркулисати, свако ће га примати и употребљивати. Ну начине којима је се добио метал, изнашла је и употребила само једна мала машина, један број стручњака, који су се побринули да га испитају, да процене његову вредност и да га учине подобним за употребу. Онај који се користи златом, већ не распитује за начине којима је оно одвојено из руде, очишћено и саливено.

Применимо ове принципе на средњу и вишу наставу. Дух људски тако је створен, да се не може задовољити једино резултатима, добивеним од туђега рада. Човек ограничавајући се на познавања, стечена самим собом, пада некако у застој. „Како“ и „зашто“ питања су, која се сама задају пред сваким живим створом, који мисли, и ако се не може задовољити ова потреба пронакућа у све области, што би било у ствари и немогућно, треба је бар задовољити у једној ма којој грани. То је оно, чини ми се, што ваља звати „гимнастиком мозга“. Резултати и њино познавање готово су једино посао памћења; настава дајући ове резултате мора ићи даље, она мора водити ум те му показати, како су они добивени.

То је оно чему су до сада тежиле класичке студије, или студије мртвих језика. Оне нису никако хтеле употребљивати ове језике у општењу личности и народа међу собом. Ми смо далеко од оног доба, када су ученици, излазећи из универзитета, говорили латински, а никада и у ниједном добу нису могли ученици говорити јелински. Али је се опет свагда наваљивало, а навађује и данас још онај, који је потпуно посвећен у ствар, да ученике по свима методама, лингвистичким и осталима које су год употребљиве, упозна са склопом ових језика, с њином организацијом граматичком и њином заплетеном синтаксом, То је оно што класичари називају: гимнастиковане мозга мртвим језицима.

Неминовна последица оваког удубљивања у једну област, више или мање ограничену, јесте напуштање сличне наставе у другим областима. У овима другима настава се мора неминовно ограничити на једино набрајање резултата, а мора оставити специјалистама изнајмавање путова и средстава који к резултатима воде.

Из овога се заиста види, да се препирка своди на поменуто питање о премештају. Ову умну гимнастику, вршену црпењем једне важне партије знања људских, хтели би противници данашње системе да пренесу у једну другу област, у област егзактних наука. Они би хтели, да се она ограничи у интересу велике већине паћеника, и да се на место класичких студија узме пристојан део из наука егзактних, те да се улоге измеђају. Чим једни помену у прошлости добар основ за садашњост, и чим потегну толико славних људи, васпитаних овом системом; чим потргну у садашњости непоречну чињеницу: да све наше науке више мање почивају на овој основици, и да без старих језика више грана не би се могло ни обрађивати, — онда им њини противници стављају противне аргументе, не мање важне, основане на резултатима, стеченим ових последњих година, дубоком студијом научних питања.

„Ви нам говорите, веле они, о философији, о историји, психологији; зар не видите, како се и изглед и суштина свих тих наука изменили студијом егзактних наука, и последицама што отуд долазе. Што је материјални свет данас преображен изналасцима и применама егзактних наука у животу, умни свет није тиме био мање покренут у напред; шта више онај га је из основа пунио великим истинама изведеним из ових истих наука, н. пр. теоријама о јединству снага, о десценденцији, о трансформизму и т. д. Што су отворени нови хоризонти у области одлучних наука, то се има приписати наукама егзактним, јер су оне то учиниле. Може ли се озбиљно тврдити: да потанко ући у питања, која воде тако огромним и плодним замислима, није зар припомогао и васпитач по другој којој области, мимо класицизма?“

Истина није се лако решити за једну или другу партију садашњу, тим пре, што опитовање (проба) у стварима јавне наставе, свагда је ствар коцке и случаја, јер дејства, добра јали рђава иду далеко, и осећају се само у будућности. А уз то се опет новине тешко у пракци изводе.

Јавна настава у многоме личи на музику. Често је говорено, да ова вештина, тако универзално практикована, има своју слабу страну, што свагда тражи стране извршноце за

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

свој рођени створ. Будите изврстан музичар у свакоме смислу, сложите најлепшу симфонију, најпримамљивију оперу, — шта ће бити од вашег узор-дела ако не нађете извршилаца, дораслих за тај посао? Остаће вам само партитуре на артији! Исто је с наставом. Ви можете склопити најсмешљеније програме, ако не нађете учитеља, способних да изведу ваше дело, оно ће остати мртво писме, биће дело које се само родило.

Ну ја нећу да се упуштам у ово питање, које би ме могло одвести врло далеко, веће ступам у анализу борбе данашње.

Рекох у почетку да утилитарно гледиште мора превлађивати све више и више, како се то мени чини; јунаци егзактних наука јасно стављају то у изглед. Истина је да њини противници с гордошћу одбијају ово гледиште, али то баш нимало не смањује важност његову пред онима многима, који су га дубоко појмили. И на крају краја већина ће у последњој инстанцији решити и без апела на наш демократски век.

Узмимо н. пр. студију грчког језика и његову непосредну корист, и ослоњемо наше закључке на оне чињенице, које налазимо у Немачкој.

Сав универзитетски свет по нужди пролази кроз студију грчког језика, прописаног за све оне који желе ступити у ма који факултет. У Немачкој на 45 милијуна становника има 28 хиљада студената (у округлој цифри). Све ово пролази кроз правни, медицински, оба отсека философског и на послетку кроз два богословска факултета (католички и протестански). Од свију ових ученика 30% студују медицину, 20% права, толико богословију, по 15% оба отсека философска. Све је без изузетка учио грчки и то због свуда једнаке и обавезне матуре, која даје ђацима приступ у све факултете по вољи.

На који су то ученици, којима је грчки неминовно потребан? Филолози и богослови, а то свега износи 35% од целокупног броја; докле ученици медицине, права и природњачког отсека философског, а то су две трећине, немају даље никакве примене од тога језика. „За што дакле, веле утилитери, товарити на две трећине, које су се одале на друга занимања, студије од којих доцније немају никакве примене? Зар не би могли они

употребити корисније време, одређено на овај мртви језик“?

„Стој, веле њини противници. А зар превиђате апстракцију, учињену о гимнастички мозга, коју грчки језик врши тако чудновато, боље него све остало? Зар не рачунате ни у што добит, учињену целој цивилизацији вештинама и литературом овога народа? Ова су дела основица свега нашега знања у вештини и литератури, и зар може образован човек то презирати, а с друге стране опет моћи ће та блага уживати и с пуном радосћу само онда, кад изучи језик, који нам их је предао“.

Одговара се, да је ово последње гледиште до извесне мере под питањем. Истина је, да се не може потпуно уживати лепота литерарних дела, док се не зна језик којим су она написана; али зар је могуће изучити све језике, који су год произвели што узорито? Инђијска прича: „Нал и Дамајанта“, прави је бисер слатке и пријатне појезије, па зар сви они, које она очарава кад читају превод, морају учити санскритски, кад би учење самога њега потрошило усмијен рад целог живота? Милијун верних читају псалме Давидове, и очарани су њином дирљивом и узвишеном појезијом: хоће ли сви учити калдејски? Још више милијуна људи оснивају своју веру на Јеванђељу, написаноме на грчком језику, а немају ни најмањег основа у овоме језику. Зар свакоме треба да уме разрешити јероглифе или клинасте записе, који год зажели упознати се са јегипћанском и асирском цивилизацијом? Зар се не може проценити па и водети Хомер и Софокло док се није лупала глава аористом и оптативом? Треба дакле у много случајева знати ограничити се на нужно, јер људска схватиља има своје границе, и никоме није дато да из основа све ствари знаде.

Ја се овде заустављам. Пошто сам изнео у крупним цртама борбу која траје с једнаком жестином с обе стране, хоћу међу тим да речем још неколико речи о различним појавама, које ова борба показује у овај мах у поменутој земљи.

Са свију се страна туже на то, што су ђаци часовима претоварени, и то од најмањих па до највећих; даље, да не могу савлађивати претоварени посао и да с тога

наступа умор који слаби, а често је шкодљив и мислима и здрављу у опште. Где год шушка, нешто живо има. И пошто су ове тужбе опште, мора свакојако бити некога основа, премда се како ја мислим, много претерује, приписујући самим школама последице, којима би могли наћи узроке и на другој страни. Али непоречна је ствар, да нагомиланост постоји и да тежи да се све више и више увећава.

Нападано је на гомилу узрока који морају утицати на ово стање ствари, узрока често заплетених, којима се кашто не би знале измерити последице. Мени се чини да то нису ни локали, ни учила, ни сувишни број часова, ни оптерећавање домаћим послом: све то што се наводи као да су главни узроци постојећег зла. Пре 20, 30 година није се говорило о претрпианости часова, а још мање у доба моје младости када беше још много више зла у смислу материјала. Ако данашње, добро уређене школе (ово важи за Швајцарску а не за нас), са својим светлим и проветреним собама, удесним клупама и асталима, упоредимо с нечистим и окрпанним кућама, са ниским и мрачним собама, у којима смо се ми трпали, налазим прегрдне успехе у хигијенском смислу. Такође не помињем, да је и број лекција увећан, јер ми их имајасмо бар толико исто, ако не још и више од данашњег колена ђачког.

Требао би дакле тражити узроке злу иначе, и ако се не варам, они су по већој чести у натрпианости грана за учење, које данас постоје. Ја тврдим, да ово нагомиланање студија различитих, које често никакве везе међ собом немају, јесте неминовна последица перијоде прелаза. Дешава се, да нека грана, дотле негајена у школи, покаже се као веома, или баш једино корисна, и тада се тражи с великом виком, да се уведе у наставне програме. Тада јој се тачно одређује место, и како ниједна од традиционалних грана не може се оставити, креше се од ове, изоставља се нешто од оне, док се најзад не дође на један комадић без краја, на један потпури предмета учебних, који без сумње остају врло интересантни, али који чине врло сумњиву хармонију.

Нема ништа ново у овоме, што сам овде казао. Много је бистрих духова дошло до

сличних закључака, и мени је пријатно што могу навести о томе ауторитет *Dr-a Hammond-a*, једнога од најодличнијих невролога нашег доба. Испитујући једну младу болесницу прича овај Америкавац од прилике ово:

„Скоро је то било кад ми једна млада госпа доведе своју кћер од 12 година да је прегледам. Дете беше пошло у школу и пошаше собом цуну торбицу књига. Ово девојче беше високо, бледо и танко. Мишићи лица њена кретаху се болно а руке и ноге не могаху се одржати на миру. Оно имађаше кореју (подигравање од живчаних грчева), даље готово постојану главобољу са осталим знацима живчаних немира. У току мога испитивања ја је замолих, да испразни своју торбицу и да ми покаже своје књиге, што их је синоћ и јутрос учила. Књиге су биле ове: енглеска граматика, један путовођа за ђака, аритметика, географија, историја Сједињених Држава, елементи астрономије, елементарна физиологија и хигијена, учебник за француски и француска читанка. Свега девет различитих предмета. Деца су имала часове од девет из јутра и од три после подне. Остављајући један час на ручање, по часа на вечеру, два часа на одлазак у школу и повратак, да се у вече свуче и у јутру обуче, осам часова на спавање (минимум, свагда недовољан), онда остаје свега шест и по часова на учење девет различитих предмета. Претпоставимо сада, вели Хамон, да се ма ко од вас читатеља или читатељица, повуче у један миран буцак, и да са својим уређеним и извежбаним мозгом, са својим зрелим духом, покуша научити за шест и по часова девет различитих предмета, који вам нису познати, да ли се не би уверили после овога времена да вам предмети мало иду у главу? То је међу тим рад, којим се расејавају деца и то у Паризу још више него ли у Њујорку. (Догађај о коме је реч, посматран је у Сев. Америци). Какав је резултат? Такав, да се знање тече на рачун самога живота жртве: њен мозак, тај извор живота, сам подмирује све издатке. Докле се мозак сатире учећи, развиће физичко трпи, мозак се најзад и сам умори, а особине закрљјају. И у колико не наступи случај: *mutatis mutandis* за одрасле наших виших и средњих школа, у добу, када би организму физичком требао највише веж-

бања, живота здрава, пуна светлости и ваздуха, они се затварају час по час, везујући своју пажњу за тешке и многе предмете, нагнути над књигу или записницу, и остављајући учење само при суморној и немарној шетњи, у каквој мрачној и тужној двористи — право апсеничко шеталиште. И ко би знао, колико ће још ова варварска система, у самој клици осушити садашњих и потоњих покољења, докле се једном и она не угуши!

Тако вели овај чувени Американац. Он с основном налази, да мозак, растргнут на разне радове, мори се и узбуђује после сваког вежбања, а дечији у још већој мери. Шта је чудно у томе, што слаби мозгови подлегну под овим тешким теретом, и што се после често узбуђења јављају по свима функцијама?

Често сам сматрао сличне чивџенице код ђака и ја ћу вам признати, да је по моме мњењу, погрешка код родитеља и у систему кажњивања, мучног поред осталих незгода. Жеља светлити својом децом истина је умесна, али често сувише претерана, и онда води ужасним последицама. Погледајте једнога дечка, пуна талента, вредна и радна. Ви хоћете, пошто по то да вам он односи прве награде. Ви непрестано даркате његово самољубље, кљукате га лекцијама и понављањима. Видео сам родитеља како кажњавају сироту жртву, када су је случајно другови претекли. Последице ове прекомерне претоварености осећају се обично свршетком младичког доба. Овај ученик, чија је се вредност и хвала свуда проносила, почиње да опада и мождани умор признава се више и више. Он је већ неспособан да осети једну мисао те да би је могао развити, а често је већ немоћан и да само прати ма и најлакши рад.

Прича се једна легенда о сахату саборне цркве у Штрасбургу. Одбор општински, бојећи се да велики мајстор, који је смислио и склопио овај чудновати сахат, не начини други бољи за коју другу варош, реши да се ископају очи мајстору. Несрећник онда измоли као последњу милост, да види и да додирне последњи пут свој сахат, приближи се, извуче једну малу чивију и за тим га ослепе. Али сахат не иђаше; точкови се истина лепо окретаху али зупци не захватаху један у другог. Тако бих исто упоредно ја

мозгове ових жртава претоварености школске са штрасбуршким сахатом. Чим деца почну рад, мождани точкови њени почињу се лепо окретати, али не захватају више један у други, казаљке не иду. У срећним случајима деца могу још бити спасена изведав их у поље и забранивши им сваки умни рад на коју годину; али видео сам их која су отупела на цео живот.

С друге стране, учитељи, и професори који не предају само, већ који пажљивим оком прате умно развиће својих ученика, сложено тврде, да лична иницијатива опада све више и више, и да све некако нагиње механичком раду. Млади људи, воде они, раде само оно, што им се заповеди.

Ученици остају у оних границама које су испитима обележене. Њима се у опште не може пребацити, да нису вредни; шта више рад им је често обилан, али он се ограничава само на у напред нацртани програм. То је оно, с чега се хоризонт сужава уместо да се шири, што у потоњем позиву живота грађанског јавља се безуспешна ускост погледа. Како претовареност, тако је исто важно и питање о распореду часова, које такође тражи озбиљну пажњу.

Каким пак узроцима треба приписати ово жалосно позорје? Не поричемо да је утилитаризма у школи много (то наравно важи за швајцарске школе. У нас се ни дртање с утилитарног гледишта не предаје). Треба испливати по што по то, и то што је могуће брже; осваја се оно што је преко нужно, те да се заузме друштвени положај, и гледа се како да се стресе сваки сувишан умни пртљаг, е да би се било што лакшим у тову к срећи! —

Ова сматрања имају извесно своју вредност, и она су свакојако онајважнија за Јевропу, где стање оружаног мира намеће вредним становницима тежак терет: хранити кроз неколике године многе милијуне индивидуа, младих и снажних, које замашан део производње богатства народног опуцају својим лепим зубима. Овај изгубљени рад мора се накнадити, по што по то, радом других.

Ну, ја још мислим, да и то није једини узрок зла. Комадање и растурање умних снага на мношину различитих грана такође је један од главних узрока. Лична иниција-

тива нема већ готово ни поља, где би се могла вежбати. Млади ум, жељан да се уверава, да се креће по својој сопственој вољи а на пољу студија слободно изабраних, нађе се свуда заустављен у напред нацртаним програмима. Ученик би хтео пити на обилном извору, на извору који он мисли да је сам случајно открио, а баш чим се приближи, он налази школу, која му представља пехар потпуно измерене садржине, који он најпре мора ис-

пити пошто по то, на истом онда поћи даље. Све научити, зар то не значи све свести на неки умерен део? А могу ли се тражити крила у онога духа, коме су у младости његовој препречени сви излази, куда би могао изићи, и крила своја вежбати? —

Има ствари које се у извесном тренутку не смеју прећутати, које се дакле морају казати“.

ПРИЛОГ ГЕОГРАФИЈСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ НАШОЈ

од

Ј. Ц В Ј И Ђ А

Терминологија је научна код нас на добрим ногама мало не у свима наукама, које имају за свој предмет наш народ, земљу и њене производе. Па и онде, где је слабија, бар је с те стране обезбеђена, што се код нас ишло и иде најпоузданијим путем, истраживањем народних назива за све о чему се и народ бави и што се код њега може наћи. На географијској терминологији код нас се сразмерно мало радило, па и међу оним терминима, који су унесени у књижевност, има их, које разни писци различно употребљују, а придају им често и са свим супротна значења. *Косу*, као географијски термин узету, различно дефинишу или употребљују разни писци. Она је или изједначена са венцем „венац или коса“, или са падином („коса или падина или страна“), или има оба ова значења, па и значење ланца. Такви су нерашчишћени термини и теснац, клисура, ждрело итд. Па и термини: повијарац, чот, кик итд. или су недефинисани или различно дефинисани, а има облика и објеката географијских, за које још немамо народних назива. Колико се овде изостало иза ботанике, где имамо народне називе за сваки део биљке и за облике делова, а, ако игде, у географији је тачна и потпуна терминологија од нај-

већег значаја. Због те потребе и важности и појавио се у најновије време покрет, да се термини тачно дефинишу и потпуно издвоје, тако, да при помену њиховом, створимо у духу и слику предмета. *Рихтхофен* је први са гледишта физичке географије одредио и изближе дефинисао облике делова планинских и потражио им народне називе у делу: *Führer für Forschungsreisenden*. На конгресу геолошком од 1885 год., усвојено је, по предлогу једног шпанског геолога, да се изради упоредни речник географијско-геологијских термина на свима језицима, па је и изишао већ на шпанском и француском језику: *Essayo de Dictionario geographico-geologico*. Да би се и код нас ма шта почело радити на томе, покушао сам изнети у овоме чланчићу оно што знам новог о тим терминима, као и посведочити или одбацити неке од већ уобичајених. Ограничио сам се нарочито на термине орографске, јер сам на њих, путујући, већу пажњу обраћао, да ако се бар пробуди јача воља за тај посао, и дође до уверења, да и на том, тако тесном пољу географијском, има још да се учини.

Са захвалношћу помињем, да су ми при изради овога посла били од користи савети мојег пређашњег проф., г. Владимира Ка-

рића, а при прикупљању материјала — екскурсије, које сам чинио као пратилац г. Јована Жујовића, проф. геологије на Великој школи.

Брег и брдо. Најмање узвишице или најмање делове орографске, *брежуљак или хум (хумац, кувик)* и брег само наука тачно издваја и они су у географији детерминисани. Разликују се по висини, јер брежуљак или хум не прелази или прелази мало висину од 65^m., а „брегови или брда“ високи су од 200 — 500^m. Таквих детаља има у науци; у народу их не разликују, али је од интереса да код нас одвајају брдо од брега. Не разликују се висином, јер оба могу бити једнако високи, али је брдо шире, плећатије и дуже. Увек се инстинктивно одвајају та два појма. У планинским крајевима, свако село има своје брдо по којем су размештене куће сеоске и никад се за њега неће рећи да је брег. Тако чумићко Брдо, Оплепац над Тополом, ваљевска брда: Словац, Врховине итд. Топчидерско Брдо називају увек брдима. Градац подрински, облика главичастог, не зову никад брдом, већ брегом. Тако и Кик бадањски. И Црногорци за своје „седморо Врдах“, не кажу никад да су брегови, а у V књ. народних песама помињу се брда као широка и пространа: „и широка Врда пријеђоше“, „и петије Врда широкије“. Помињу се даље: „Брдо крстачко“, „Брдо корјенићко“, по којима су и села размештена.

Г. Јов. Мишковић у „топографском речнику јагодинског округа“, ¹⁾ наводећи Врда и Брегове, који су особна имена, те за то одговарају народном схватању тих појмова, одређује им и простор, па је од интереса, да је велика већина Врда шира и већа по пространству бар два пут од Брегова.

Према томе могли бисмо их овако разликовати: брдо је гломазније, огромније и

тешње везано са околним масивом, брег је мањи по пространству и више или мање осамљен; код брда су две стране, које се стичу у грбину подуже пружену, код брега нема грбине, а падине се при врху сужавају или ола свуд подједнако или на разне начине неправилно, те му дају различан изглед; код брда може бити и више испупчења на грбини, — врхова, код брега само један.

Делови брда и брега. — Значење падине и падина познато је. Горњи део, где се падине састају, зове се код брда *грбина*, код брега *врх*. Део од врха или грбине падо падине, ако је положитији, каже се страна или подина, а ако је врлетан и стрменит или ако се окомице спушта: *врла страна*, *литоцица*. Обрнав, који је код нас употребљен као термин за врлетне стране брега, не чује се у том значењу. Међу тим врла страна и литица свуда се чују, и онде где је врлетност јаче развијена, служе и као особна имена. Тако у Белој Цркви (Подриње), падину брега на левој обали Васташице зову и Врлом страном и Литицом. Колика је усрпност и стрменитост види се по томе што се ту стене оспиају и суљају, те граде местимце *тоцаљке*, *точила*, *илазајице*. Као особна имена ова се два термина чују и у Вотњаку (Подриње), Бачевцима (ужички округ) итд. Зову још и *стрмен*, *врлет*, *врлак* (пиротски окр.), али ти термини као да не означавају страну брега, него у опште врлетно место. А ако туда води сеоски пут зову га *стрмац*, *стрменик* (Постење, Козјак).

Облици брда и брега. — Варијације у облику брда и брегова врло су разноврне и зависе од многих, делимиче и непознатих узрока. На облик утичу: геолошки састав земљишта, висина, до које се оно уздиже, јер се тиме мења сила и правац атмосферелија, и већи или мањи нагиб слојева према хоризонту. Ово су пасивни елементи, који одређују правац и јачину активних, и служе само као подлога на којој се

¹⁾ Гласник ученог друштва, књ. 61.

врши дејство њихово. На пасивне дејствују силе, које их растварају дробе и троше, дакле хемијске и механичке, и односе одломљене и растворене делове. Вода дејствује најенергичније од свију својим и механичким и хемијским (поглавито CO_2 -ом) дејством за то, што се непрестанце обнавља и утиче веома дуго. Биљке дејствују хемијски органским киселинама, које корен лучи и (CO_2 -ом), којега издају при труљењу, а механички — непрестаним растењем својега корена, који продире у пукотине и разбија стене. Измене у температури дневној и ноћној, које се осећају у дубини од 1—2^m., и годишње, које се осећају на 20 — 30^m, шире и скупљају горње делове, док доњи остају исти, те се граде пукотине. Нарочито јако дејствују промене у температури комбиноване са водом, јер се ствара лед у дубоким пукотинама, који својом, већом од воде запремином распрекава и одроњава стене. Па и ваздух дејствује механички и хемијски (утицајем O и CO_2). Ови активни елементи, који се скупа називају денудацијом, у вези са првима створили су из првобитних масива планинских брда и брегове и дали им, готово сваком, нове и самосталне контуре. Отуда, због те разноликости и самосталности, и код нас у народној терминологији има назива са свим осамљених, ма да им је име изведено из облика, као Ограђеница, Бубрег, Вешала итд. Међу остацима, који се чешће налазе, прелази су постепени и неосетни, тако да је помучније и онде где има народних термина истаћи јаће разлике међу облицима њиховим и установити тачну и строгу класификацију. За то сам и узимао као типске оне облике, који се чешће налазе и који су толико карактерни да им и име долази од рељефа.

Главица. — Кад је самосталан брег има правилније контуре, ближа је главичастом, пластастом изгледу : при основи широка, падине јој правилне и благога нагиба, а врх пошири. Такве су наше главице, које се уз-

дижу у равници, или су без интимније орографске везе са околином, као Главица при утоку Поречке реке у Дунав, Осоје, брег поред Дрине, испод којегга тече Грачаница, Велики Градац, поред Јадра итд. Могу и висови на венцу или повијарцу имати главичаст изглед. То је друга врста главица, која се код нас види. Такве главице изгледају као неки оглавак, скраћене су, одрезане. Контуре им се не виде потпуно, јер им је један део у масиву око њих, а падине су тога масива увек стрмније од падина главице. За то главице искачу и падају јаће у очи. Има неколико таквих главица на Влашићу, у Дивостињи (крагујевачки округ) : Велика и Мала Главица, Мали Градац и Остењак у Подрињу, Главица изнад врела Штирина итд.

Карактерно је и за једну и за другу врсту главица, да се код њих *већином* није изребрио го камен, већ су покривене новијим творевинама : живицом (орницом) и мртвицом.

Оне су код нас најчешћи облици рељефа на земљишту средње висине, а нарочито су карактерне за Шумадију. Онај њеп таласасти изглед (изузимљући јужни високи део) и долази од брда нижих, а подужих и широких грбина¹⁾ са главичастим врховима, или од самосталних главица исподвајаних јаругама. Све су главице, због округластог облика и благога нагиба, са свих страна присојне, те и згодне за култивисање.²⁾

Чот није никад самосталан брег. Он је последњи изданак на планинском венцу или повијарцу. Разликују се од другог облика главице, што је много мање избио из масива око себе, и што је увек завршкаст. Гучевски венац почиње од Кулишта, па се завршује Камом и Чотом. Овај је чот последњи повећи вис на венцу гучевском и врло леп пример чота. Чот је и Курвин Град на Селичевцу,

¹⁾ Таква брда у Шумадији зону косама, као што ћемо доцније поменути.

²⁾ Брег, облика коничног, зову у Црној Гори хџбер (Вук у Рјечнику).

Велика Видојевица на повијарцу Видојевици итд.

Кик. — Од неколико брегова, које зову киковима и које сам видео, најбољи су представници његови : Кик под Тројановим Градом (Цер) у Теркеришу, Кик на Борањи, котрашки Кик, и у Бадањи. Овај је последњи врло карактеристичан по облику, тако да и сељаци око њега зову Кичанима. Овако бисмо га дефинисали и разликовали од чота и главице : И он је испуичење на брду, дакле налик чота и другога облика главице, али је јаче извучен, изнесен изван остале масе и оштрљастји од чота и главице.

Ако на брду има пољаница или заравњак, и ако су му падине благе и положите, зову га : *илећ*, *илоча*. На повијарцу, који почиње од Биљега и костајничког Виса, код главе Штирине, има таква Плећ.

Главица, хот, кик и плећ или плоча, сви су више или мање покривени и обрасли. Код облика рељефа, које ћемо сад прегледати, чуке или клика, чукаре, хрида или хридине, зуба и носа избио је, исполио се каменити костур. То је један важан део њихове морфологије. Они су већ представници крша.

Чука је завршкаста, и ако је каменита и голетна ; с једне се стране полако и поступно издиже, а с друге има готово стрменит одсек. Код *чукаре* је део над стрменитим одсеком још више изнесен ; састоји се из кршних стена, које су на врху оштре и без икаквог правилног облика. Ако су чукаре на брду, онда је њима назупчна цела грбина. Чуке су обе Вршке Чуке : В. и М., и оне су овде изданак на повијарцу, што се упутио од Иванове ливаде на север. Много таквих чука има у књажевачком округу. У Високу, где Стара Планина улази у Србију и повија се к северу, и где се она раздробила у огромна брда и брегове, има више чука, од којих су по највише Голема Чука и Три Чуке, одмах иза Миџора. — Чукаре

котрашке, које се лепо виде из Страгара, као зупци код тесере поселе су целу грбину.

Чука и чукара има највише у источној Србији. Она је карактерна кршем, чукама и чукарама, онако исто, као Шумадија таласастим брдима и главичастим бреговима. Кречњак, који у њој заузима највећи део земљишта, представља простране и монотоне брдоравњи и заравњи на нижим висинама, а на вишим стрче облици чуке, чукаре, зуба и носа. Угао под којим су падине ових брда и брегова нагнуте према основици или положитост падина њихових, није онако слаба и блага као у главица и таласастих брда шумадијских. Све је окоито, суновратно, па то уз друге факторе (оголићеност, безводност итд.) даје мање питом карактер целога крају.

Хрид или *хридина* је веће брдо, свакад широко и плећато, страновито и каменито. Нарочито му падине имају каменитих *обронака*, а грбина му може бити покривена и обрасла. Овакви су хридови у Горњој Буковици око Ваурића (Подриње). У нашим крајевима под Бугарском, за тим у пожаревачком и врањском округу (Кнежевина и Краљевина Србија)“ има брда овога имена, само не знам да ли су везана за исти објекат. Али је назив згодан и потребан тако, да би га вредило усвојити и ако је локалан.¹⁾

Од назива зуб, нос, стијена, кам (камик), неки су одређени довољно у нашим географијама, а неки су такви да им није ни потребна одредба. Јављају се на крчном земљишту и представници су крша (Бабин Зуб, Бабин Нос, Петрина Стијена, Циновита Стијена, Кам, Пајешки Кам, Момин Камен итд.). То су делови јачега отпора на кори земљиној, која вода денудацијом није могла одадрети и однети.

¹⁾ Вук у «Рјечнику» има само једно значење за хрид или рид : Тер се меће низ високе хриди (стене).

Да поменемо овде само још неколике карактерне елементе крша, који се већином налазе на земљишту средње висине.

Вртаче и звекаре. Стромор. — Само по кречном земљишту, на било ма које висине, има левкастих или коничних дољача, чији се пречник смањује са дужином, а по величини варира од 5—6, па до десетина и стотина м. Оне су застрте родном живицом, а обрасле или травом или засејане кукурузом, као у Подрињу. У већем делу источне Србије, где је највећа зона кретацејског кречњака нашег, има их највише и зову их по негде *пропазинама* (књажевачки округ). У ужичком округу зову их *поникивама* (отуда и планина Поникива). Има их много у кретацејском терену у Подрињу испод Влашића, и зову их *вртачама*¹⁾ и *звекарама*. Управо цео се тај терен састоји из вртача, често врло великих и врло правилног, левкастог облика. Доњи део њихов, којим вртача стоји у вези са подземним каналима, зову, у Сипуљи и осталим селима под Влашићем, *стромор*. Има их *са затвореним стромором и то су вртаче*. Оне су или безводне или у њима има воде до познога лета. То су њихова *језерца и локве*. *Ако је доњи део, стромор отворен зову их звекарама*²⁾ (Костајник, Коренита, Тршић), јер камење, које се у њих отисне, скаче дуго кроз канал у кречњању те звечи и одјекује. Стромор је код њих донекле вертикалан, за тим иде у страну на таване, али све на ниже; на много је места готово преграђен, те има изглед соба или ћелија, које су једна до друге поређане и све међу собом у вези.

Ако је вртача пространија и има један или више стромора, зову је *дољачом*. Заравањ, на којем има много вртача или поникава, зову *вртања* или *пониклица* (Хоље. Подр.).

¹⁾ Вртача у Срему значи вртаог (Вук у Рјечнику).

²⁾ У стромору једне звекаре у Коренити крили су крупније бакарно посуђе за Турака — тако је велика и дубока.

У нас их има у терену тријаског и кретацејског кречњака. У првом их има на Поникивама ужичким, у целој зони тријаској подринскога округа, како је означена на геолошкој карти г. Жујовића итд.; у кретацејским теренима има их по целој Србији, где год се тај терен налази, али су најбоље заступљене на Вељаници. Неке су такве да изгледа да су скоро створене или да су још у стварању. Тако у Сипуљи неке су неправилне и пуне неравнина, е се чисто види, да је кречњак подземнога канала скоро попустио, сурвао се, а с њим и партија земљишта над њим, те се створиле нападне тачке за механички рад воде, али она, или није имала довољно времена или је материјал био и сувише чврст, те још није стигла, да изглади, изравни неравнине и догради вртачу. Ради примера тих вртача у стварању, и ради њихове ближе одредбе, да опишемо велику вртачу, или како тамо кажу пропазину, Леденице на Тонижници. Отвор је одозго ужи, а унутрашњост много шира; изнутра је дели на двоје један, истурен у напред слој кречњака. Дубоке су, докле се може слазити, 12. м. У горњем делу има много отвора, кроз које капље вода, а доњи, који има вертикалне зидове, пун је снега и леда. На површини око леденица целе стене кречњака утицајем атмосферилеја испоодваљиване, остале које граде површину, испуцале и поградиле жљеве и пуклине, којима вода отиче, а највећа од тих пуклина јесте велика пропазина Леденице. Пошто је један део површине још као таван над доњим ширим делом Леденица, и пошто је он сав прорешетан жљевовима и пуклинама, извесно је, да се овде није још извршио ни процес стропштавања, а камо ли да је вода ерозивним утицајем својим изатрла неравнине и створила левкаст облик, какав она даје свима овим дољачама. Дакле, *ми имамо вртача и звекара и створених и таквих, које су још у стварању*.

Вртача има и по осталом кречном зем-

лишту балканскога полуострва. Најбоље су проучене истарске и крањске, где их зову *долинама*. Тамо су најбоље развијени сви облици крша: долине, бездањице, пећине и подземни канали. Особито је занимљив с те стране предео између Љубљане и Ријеке. Босанске и далматинске планине продужење су карнијских Алпа или хрватско-крањскога крша¹⁾; то доказују факта и геолошка и орографска²⁾. Отуда се и овамо налазе врло лепо развијене долине и остали појави крша. Има их у Флишу, креди, јури и тријасу³⁾. У Црној Гори констатовано их *Тиче*⁴⁾ у кречњаку тријаском и кретацејском и доломиту. Сва је Црна Гора покривена кречњаком, осем партије палеозоичких шкриљаца око Кома (Кучког и Васојевићког), па и има вртача, негде врло пространих, које зову *пољима*⁵⁾. Због оскудице роднога земљишта, оне су код њих обделане, као наше под Влашићем. У Грчкој има их много на Пелопонезу и између копајског језера и Еврипа, а зову их *катавотрима*.

Пећине, пештере, сиџле, дуке, (Канина дунка у Кожељу књажевачком). — Има их у земљишту кречњака, доломита и гипса. Код нас их има у кречњаку, а највише их је и најлепше су развијене у источној Србији. Тамо су: Преконошка, Лазарева у Злоту, Сићевска пештерина, Орловица, пећине у Вратарници (Безет и Вездан) итд.; а у запад-

ној: ваљевска у Петници, Таташница у Подрињу (Горње Кошље) итд.

У опште су пећине код нас суве, осим оних, које су врела и понори, само их по мало влажи вода, што са површине продире. Улаз у пећину или отвор, којим она стоји у вези са спољашношћу, зову *уста* (Подриње).

Преконошка је једна од најзанимљивијих наших пећина. Налази се испод крша, који се издиже над њом око 100 м., а дугачка 4.00 м. и искићена сталактитима и сталагмитима¹⁾.

Има их, које су *понори*, јер реке нестаје у пећини, као што бива са сврљинским Тимоком у Пандиралу; или су *врела*, јер вода извире из њих као цела река, као Бања у Перућцу (ужички округ), која избија као цела речица, Сврљински Тимок у Перућцу, где је земљиште, и осем пећине из које избија Тимок, пуно пештера: Вадивода, Пештерина итд. Даљи су примери таквих пећина, које су врела: пећина из које избија Црнолевица под Плесем, Љиг, Чемерница, хомољски Бук. И мали и велики Шек имају своја врела и поноре. М. Шек протиче кроз тако звану Радину пећину.

Назив спила чује се чешће у западним нашим крајевима, а помиње се и у песми: и полетну с ђевојчицом у те *спиле* камените.

Сухаје или *сушице* су речице и потоци, који теку кроз кречњачко земљиште, и у којима вода пропада кроз жљебове и цукотине, те им је и корито безводно и суво све више што се иде ближе ушћу, а за време суша и цело. Код њих вода ретко застане и на вирове, и ту је нема. Такви су *суви потоци и суве долине* у кречном земљишту по многим нашим крајевима као у пожаревачком, нишком и јагодинском округу, па и

¹⁾ Мојсисовић: Grundzüge der Geologie von Bosnien — Herzegowina, p. 181.

²⁾ У својој подели источних Алпа (Eintheilung der Ostalpen), која је усвојена и на овогодишњем конгресу географском. Бем је са свим издвојио крањске Алпе из масива алијског и саставио их са босанским и далматинским планинама.

³⁾ У хрватској књижевности, поред поникава, постоје још два термина за вртаче: *долац* и *свртак* (Клајић. Природни земљопис хрватске стр. 99 и 114.) Овај последњи термин изгледа да је превод, јер Немци и Французи зову вртаче Trichter и entonnoir.

⁴⁾ Geologische Uebersicht von Montenegro p. 94.

⁵⁾ Говински: Очерки Черногорја у журналу руског министарства просвете (часть: ССХІІ за—80 год.).

¹⁾ По величини и дужини подземнога канала, најогромнија је Мамутова пећина у Кентуци (сев. Америка дугачка 18. км, за тим актелечка пећина у горњој Угарској, дугачка 5.800. м., па Аделсбершка, чија дужина износи 5,5 км.*

Лепеница има притоку сушицу. Има их и по осталим нашим земљама и истога су карактера, као Сушица притока Сетина, Сушица, која тече кроз гробничко поље и утиче у Рјечину код Ријеке итд.

Да наведемо неколико речица наших које имају карактер сушица, и ако их не зову сушицама. Прљитека река, која извире испод Вршке Чуке и утиче у Тимок, изгуби воду у својем току, јер протиче кроз непроходну кречњачку клисуру. М. Шашка, која се улива код Вратарнице у Тимок, за време суша изгуби своју воду при ушћу, јер тече у даљем току кроз клисуру од кречњака. У осталим деловима корита има воде, пошто је терен кристалиничних шкриљаца. Велика Тисница и поток Пераст у Хомољу имају готово целога лета довољно воде у горњем току, а у средњем и доњем никако; ова вода понире кроз мање цукотине¹⁾

Тако се вода губи са површине и у *шонорницама* или *шониквицама*, јер је нестаје у вртачама и безданима. То су такве реке које немају видљива извора, а често ни видљива ушћа. Тако на Бељаници Речке на висини од 1000. м. понире под стене. Такве су и Тиквице итд.²⁾

Подземна циркулација воде јесте једна од најважнијих карактеристика речног система источне Србије, а споља има свога израза у бездањима, вртачама и пећинама у које река понире или из којих избија. Због тога су и ови елементи хидрографијски најчешћи и најбоље престављени у источној Србији.

Бук. — Ако вода у својем току удара о стене, разбија се о њих те хучи, зову бук.

¹⁾ Сличне су им *мртваје* (поред Дрине *стараче*). То је напуштено корито или рукав речни, који се од данашњег корита обично одваја на *окукама* или *обавигима*, и који се испуњава само приликом великог поводања. Ту сада често вода излази из корита и гради отоке или *растоке*. Зову их тако поред Тимока и Мораве. Такве су мртваје и Језава и Ресавчина.

²⁾ Г. Драгашевић побројао је наше понорнице у Хомољу. «Гласник уч. др.» књ. XLIII.

Стене могу бити или по средини реке или ближе обали, а налазе се ту, или што вода не одадире подједнако подлогу, или што су се стене са обала сурвале у реку и препречиле јој ток. Тако има букова у Дрини око Горње Буковице, на Дунаву око Добре, на Сребрници у Страгарима итд.

Скоковац. — По дубодолинама између коса, у горњем току својем, вода на различним местима и земљиште дуби више или мање према чврстини материјала, те тако негде гради одсеке, спада са висине и разбија се о стене. Тај факат што има водопада, ма у којем облику показује да је то недовршена ерозиона долина, да се још ствара. Код нас има водопада, па према томе и таквих долина. *Ако је висина са које вода скаче мања, и ако вода спада са степенице на степеницу, зову скоковац.* Такав је скоковац на Жеравињи у Тршићу. Око њега је пад у свима партијама велики, већи по обично у горњем току реке. Око скоковца, и у целом горњем току Жеравиње, терен је тријаског кречњака, који је врло различан по једрини и трошности, те га вода местимице разио дуби, гради као степенице, и пада преко њих. Где је највећи скоковац корито реке ижљебљено је у самом кречњаку. Ту има четири степенице, са којих вода спада. Механичка снага њена ојачава се при спадању, јер су и степенице нагнуте, за то јој је и дејство врло јако по последњој степеници, те се на томе месту налази вирић или вилиман, којег је вода издубила својом јачом механичком снагом. Висина све четири степенице износи 6. м., а појединих 1—2 м.

Има бујних планинских потока, код којих је пад напрасит на много узастопних тачака — имају много скоковаца. Такав је поток Скоковац, који са Сиговом водом гради речицу Будимлију, притоку Штирину. Такав је и Јаребички Скоковац, повећа притока Јадрова.

Код скоковца се вода не сурвава преко вертикалног одсека; он је прешао прву стадију у развитку водопада и представља оно стање

у којем је вода успела, да у неколико поврати хоризонтални, равнотежни положај својој подлози. Он дакле одговара каскадима. Треће стадије у развиту водопада, где су степенице још и даље подељене, код нас нема, ако јој није слична *ришалка* на Моравици и *змајевац* на Чађавици.

Ако су степенице код скоковца дотле испране и однесене, да је ту застао само јачи нагиб онда водопад прелази у последњу стадију развита — *брзаке*, *брзице*, *брскуте*, код нас врло честе код мањих планинских река а има их и по Дрини, Морави и Дунаву¹⁾.

Поред ових наших постоји у Хрватској и Далмацији и термин *слап*, који је код г. Клајића²⁾ овако дефинисан: „Кадкада се корито гдекоје ријеке, особито у горњем току острмљује, те вода не може више тећи обичним током већ се брзо руши са високе стијене дубоко и силно у ниже стране. Такве појаве зовемо *слапови*.“ С оваквом се дефиницијом слаже и слика пада Слуњчице код г. Клајића³⁾ и опис тога слапа од А. Ткалчевића, јер он вели да се Слуњчица разлије, и „пада у задњем реду на двадесет и три мјеста у 18—20^m нижу Корану“. Па и слап Цетиње, који се зове „Велика Губавица“, и који је лепо описао Оп. Фортис, одговара поменутој дефиницији, пошто се и ту „вода сурвава са високе хрдине (до 100^m в.) уз силну буку и муклу тутњаву.“ Према овоме код слапа се вода острмљује преко вертикалног одсека; он је термин за прву стадију у развиту водопада. Можда ће изгледати да је овакво схватање слапа у супротности са водопадом, који је код нас познат под именом слапа Ђркиног, јер је он степеност и сличан нашим скоковцима, а осим тога вода му при спадању

издаје шум као код букова, али народ њега и не зове слапом већ, због хучања и бука водопадног, „скрадинским буком¹⁾“.

Према томе је водопад или пад (*Chute d'eau*, *Wasserfall*) апстрактан и општи термин, а конкретни народни термини за разне врсте и фазе у развиту водопада јесу: *слап*, *скокован*, *ришалка*, (*Staubfall*) и *брзаца*, или *брскути*.

Бучине — Неке наше планине, које се састоје из кристалиничких шкриљаца, као што је Црни Врх између крагујевачког и јагодинског округа, Јухор јагодински, или део ланца планиског између Гучева и Јагодње, врло су распарчетане и издвојане потоцима и речицама. Сви ти потоци имају стрмне стране, врло су дубоки, јер је тај терен слабе отпорне снага према денудацији, немају великога пада, те вода, кад је има у кориту, само по негде бућка и, због велике дубине, једва се чује. То су *дубоки потоци* или *бучине*, којима је из особина и име изведено. Тако их зову око Дренка на Црноме Врху и у Подрињу, где су нарочито лепо развијени око Костајничког Виса.

Они су орографијски важнији, али са свим противни *Виловитим* или *Вилиним* потоцима који су велике штеточине и узрок бујицама и поплавама.

Планина и њени делови.

Код г. Карића има тачна дефиниција планине: узвишења, која се састоје из више већих или мањих и на разне начине састављених брегова, која се простиру појаче и ширином и дужином и висином, и којима је језгро тврдо камење, зову се планине. То је, у главном и појам планине у народу. Код г. Мишковића је то *гора или планина*²⁾. Та се два појма

¹⁾ Висином, са које се вода стропоштава најчувенији је јоземитски водопад у калифорниској Сијера Невади (висок око 680 м.), а количином воде — водопад на Рајни код Шафхаузена, Нијагарски, који је знатне висине (49 м.) и Викторијин на Замбези.

²⁾ Природни земљопис хрватске стр. 264.

³⁾ Исто дело стр. 269.

¹⁾ Опис „скрадинског бука“ С. Миленковића у Природном земљопису Хрватске стр. 273.

²⁾ „Математичка и физичка географија.“ Кад више брда или брегова стоје међу собом у *неарекидној* свези, *па ма та свеза на неком месту изривена и исирекидана дила*, онда се то зове гора или планина.

и иначе употребљују у књижевности као синоними¹⁾). Међу тим гора се данас ређе чује, па и кад се употреби синонимна је са шумом, а не планином. Може се чути: има горе букове, церове, граничеве итд., или у аналогiji, кад се хоће да означи честар и зеленило, каже се „као гора“. Даље се чује горовито место, горовит крај, гора не порасте за дан и ноћ, затр'смо гору, горосеча итд., све изрази у којима је шума смењена гором. Код г. Милићевића и у „Кнежевини“ и у „Краљевини Србији“ једино се гора употребљује у смислу шуме. Тако код и Љубише²⁾. Г. Јован Миодраговић, који се дотицачо тога питања у „Загоркињи“ са свим одваја гору од планине и употребљује је у смислу шуме. „Планина више значи оно брдо, онај предео, где расте много дрвеће, а није дрвеће“ (стр. 8.). Шума и гора су му таква два појма, који обухватају дрвеће у маси. Само он истиче још и једну финију разлику између њих, тако, да бисмо гору могли назвати појетичнијом шумом, јер је у њој више дивљачности и лепоте. Отуда је, јамачно, она тако омиљена и у тако честој употреби код наших песника³⁾ Вук употребљује ту реч свуда у смислу шуме, само у „Рјечнику узима да

¹⁾ Хрватски географи употребљују гору у смислу планине готово увек: Матковић у „Земљопису“ и у делу „Хрватска и Славонија у својих физичких и душевних односајих,“ па и Клајић у „Природном Земљопису.“

²⁾ Г. Мишковић у монографији и речнику јагодинскога округа у „Гласнику“ употребљује гору само у смислу шуме. Тако је употребљена и у „Путу лицејских питомца.“

³⁾ Ми не можемо поуздано константовати да та разлика постоји, али да је наведено онаква каква је код г. Миодраговића. „Шума се зелени. Ту се крије онај што бежи из поља. То је оно што није поље и голет. У њој се као да ништа несече или свашта по мало. Ту се нађе и девојка. Напротив у *гори* нема девојке. То је кућа вукова и хајдукова. Тамо се шаљу они који нису за свет (дуду). Гора и одјекује кад ко дупа и пева. Висока је Пуна је хлада и воде студене.“ Загоркиња стр. 8. Још се боље увиђа њихова сличност и разлика из стр. 9. 10. и 11.

значи и шуму и планину¹⁾); можда је ту мислио на њено значење у народним песмама јер она у њима значи и планину²⁾). Судаћи нарочито по писцима, који су за то надлежни а и по својем распитивању и проматрању изгледа ми да *гора значи само шуму*.

Са свим је друкчије у народним песмама и у неким речима и називима старијега порекла.

Као *иланине* (Вукова дјела I. дио) помињу се: Голеш, Рудник, Мироч и Урвина (Рило)³⁾, и као *горе*: Гаревца и Романија. И једна и друга представљају мање масиве а наша Горевица, која се по свој прилици овде и узима, само је један огранак од Рудника 2—3 км. дугачак а обрастао густом шумом. У „јуначким пјесмама новијега времена о војевању Црногораца.“ *иланине* су: Шара, Ком, Острог, Веруша, Гарач Котич, Ловћен, Јаорје, Омутић, Бабјак, Орља, Румија, Кривача и Јаворина (босанска), а *горе* су Бухавица и Планиница, мале планине од месне важности.

Речи подгорје и загорје, које су или предеона имена или се иначе у песмама употребљују, па и особна имена, Гојна, Јелова, Мокра и Црвена Гора, сведоче да је гора обухватила, а и сад у тим особним именицама обухвата, не само шуму, већ и масив под њом.

Има сведочанства из којих се види да је гора у народним песмама, и то врло често поред значење планине имала и значења шуме. Да наведемо само неколико примера. Тако у „јуначким пјесмама новијега времена о војевању Црногораца“ таква је употреба обична

¹⁾ Управо има три значења 1) *das Gebirge*, *mons* 2) *der Wald*, шума и 3) *горска болест*, гора, *горица*.

²⁾ Даничић у „Рјечнику из књижевних старина“ има за гору значења: *mons*, *silva*. Наводи примере најпре за *mons* па онда за значење *silva* и додаје: Лако може бити да је тога значења т. ј. значења *silva* и на ком горњем мјесту.

³⁾ Драгашевић: археолошко — географ. испитивања у „Гласнику“.

и честа: Покрио га *гором* и *травицом*. — А ко пушги робље црногорско, да утјече у *гору зелену* итд. Или у „Обичајима“ стр. 224. налази се неколико стихова: *Листај горо, кукај кукавицо, нек се чини ора за хајдуке....* и стр. 231., свако чедо умућкава и по *гори* свако дрвце... У старијим песмама има такође потврда оваквог значењу горе. Војна копча ка' по *гора чарна*... Вије колом као вијор *гором*... Сјају му се токе кроз бркове, као јарко кроз *горицу* сунце итд. Врло су чести примери, у којима се не зна јасно и разговетно, да ли гора значи шуму или планину: Кад су били на *на сред горе чарне*, ал' у *гори* Динар Бањанине.... Већ м' укопај ујко подалеко, подалеко у *гори зеленој*, или лов се лови по „*гори зеленој*“, а иде се и „У лов, у планину“. Марко пушта својега сокола у *гору зелену*.. Оде Марко *гором* певајући итд. Али је много вероватније, да се и овде мисли на шуму, вегетацију, а не на рељеф. И епитети зелена и чарна уцућују више на вегетацију.

Дакле гора у народним песмама значи и шуму и планину, а има и нејасно значење у којем и ако значи планину, масив, изгледа да се народно схватање заблеснуло шумом, гором, па и масиву њено име дало, а „лако може бити да је баш значења горе и на којем од тих мјеста,“ као што Данчић каже за значење горе, у смислу *mons* у споменицима употребљене. Али значење шуме у народним песмама превлађује, за то што је оно данас и једино, не треба гору у значењу планине уносити у географичку књижевност, а још мање у случају, ако би наведена факта имала у себи довољно демонстративне снаге за још један закључак, који ћемо сад извести и из којег ћемо видети да је гора и онде, где је употребљена у смислу планине, добила своје име од шуме.

У Јеловој, Гојној, Мокрој и Црвеној Гори, јасно је да име долази од врсте шуме и особина њених; овде је одећа шумска пре-

узела и значење подлоге своје. Тако је и код Фрушке и Црне Горе¹⁾ шума или гора

¹⁾ Чини ми се да и име Црне Горе долази од вегетације, од шуме, и обрнуто, да име Црне Горе иде у прилог овог мишљењу о гори, да су наше горе и ако означавају масиве, добиле име од своје одеће. — — — Неки од наших писаца као Д. Милаковић (Историја Црне Горе. стр. 6. и 66.) и г. Дучић у „Гласнику“ (књ. XL стр. 5—7), узимају да епитет црни у Црној Гори долази од «Црнојевића Ива. Црна је Гора била саставни део старе Превале или новије Дукље, а још новије Зете, па се тек после Ивана Црнојевића прозове најпре Црнојевом, па после скраћивањем Црном Гором. И ако ово још не би искључивало да гора и у овој особној именици долази од шума, то се може још боље констатовати овим епитетом црни, ако бисмо само доказали да он не долази од Црнојевића и да има свога основа у изгледу горе. Прво је доказао г. Јастребов (Податци за историју српске цркве стр. 205—213) изнесавши историјске потврде које сведоче да се она и много пре Црнојевића звала Црном Гором, а осем тога, и ако се она у књижевности помиње под именом, Зете, «и ако су књижевници у старо доба волели звати Црну Гору књижевним изменом Зета, ипак ово није отимало у народа право звати Горњу Зету вулгарним именом «Црна Гора.» Млечићи су је звали Монтенегро и пре Ивана Црнојевића. Па да епитет црни долази од Црнојевића Турци и Албанези, који је зову Карадаг (кара—црна, даг—гора) и Мализи (мал—гора, зи—црна), звали би је и доцније по Црнојевићу, и они бар не би морали онако неспретно скраћивати придев Црнојева, да од њега направе појам са свим различан, као што је радио, по мишљењу г. Дучића, црногорски народ. Г. Јастребов се задржава само на негативној страни овога питања, а вели, да «готово не заслужује пажње» питање за што је Црна Гора назвата овим именом. Али то и заслужује пажње и од великог је интереса. Топономастика, која испитује имена места и предела, разгранала се у целу дисциплину географичку, па би јој судбина била врло жалосна, кад њена питања «готово не заслужују пажње». — — — Познато је да је Црна Гора, до XIV века, била само један шумовити крај српских земаља, згодан за катуне (отуда име катунске нахије) и за лов (Ловћен) (Ровински: журнал руског министарства просвете часть ССХІ. за 1880 г., Очерки черногорья). За то баш изгледа да је правилније оно мишљење против којег устаје г. Дучић и које се слаже са нашим схватањем горе а то је да тај епитет црни долази од густих шума које су давале физиогномику земљишту Горње Зете и одударале од околине својим црnilом. Није ни чудновато ни необично као што изгледа г. Дучићу што се Црна Гора није прозвала зеленом, ако јој епитет води порекло од густих шума, јер шума, гледана *en gros*, изгледа црна а не зелена. Па и у народним се песмама помиње чарна и црна гора. Црна Гора, одакле извире Биначка Морава, наш до-

била нешто исто или сувише бљешти, и пада у очи, па им је од те вегетације, од одеће и име дошло. У оно четири конкретна примера из народних песама, гора не означава никад велика узвишења, већ увек омање масиве. У њима је гора или шума могла да даје изглед и физиономику масиву под собом била је нешто најважније, што и сувише привлачи пажњу, те се и зову горе: Гаревница, Планиница итд. Ово је још поузданије отуда што гора у народним песама има веома често и готово обично значење шуме. И онда је схватљиво за што се већи масиви не називају горама, већ планинама. Код њих влада већа разноврсност, и на физиономику и општи изглед утичу и други моменти. За то се Рудник Рило, Мироч, Дурмитор Ком итд. зову само планинама. Ни код омањих масива, ако су само голетни и без вегетације, није гора могла имати овога опсежнијег значења, нити им је могла име дати, због тога се и они зову планинама, брдима итд. али никако горама.

Доњи део планине зове се *подина* или *основица*. Од подине, па на више настају *страни* или *падине*¹⁾. Овај део где се подине састају, зове се *венац*, *било* или *побиље*,

скорашњи црногорски срез и т. д. сведоче да тај епитет није особенак и да му не треба тражити ново и засебно историјско објашњење, нарочито не овде, пошто сви писци, као и г. Дучић, потврђују да је у Црној Гори било пространих и густих шума све до XIV и XV века, докле нису исечене за потребе дубровачке и млетачке. Још ово гледиште подупиरे и то, што се у нашем народу тај епитет црни врло често употребљује као епитет уз земљишта и висове гушћом шумом обрасле. Тако на Јагодњи и Борањи постоје Црни Врхови, на којима је шума гушћа од свих осталих, за тим на Гучеву, па Црни Врх између крагујевачког и јагодинског округа, Црна Гора до Стола, Црни Врх на истоку до Бељанице, па онда Црни Врхови у рудн. чачан. округу итд., готово сваки врх, који јаче пада у очи, а гушћом је шумом обрастао зову црним. То је епитет који има уза се сву логичност и који се јавља и код других народа, *па се још и код њих види да је одећа, са своје фрапантности, узела и значење подлоге*. Тако Немци имају своје Шварцвалде, тириншку Шуму, Французи Црне Шуме (Forêt Noire) итд.

¹⁾ У Хрватској књижевности бочине (Клајић и Матковић).

а један особени облик венца или била зове се *гребен*. Код нас су за тај део планине употребљени још и термини: *грбина*, *коса*, *чешаљ*, и *хрбат*. За грбину смо већ казали шта означаје, а коса има са свим друго значење, као што ћемо видети. Чешаљ и хрбат¹⁾ нисам нигде чуо, па и ако локализовани постоје, изгледа да значи специјалан облик била, за то се и не могу употребити у смислу била или венца, кад се они схвате као општи термини. Ми, дакле, за тај део планине, који одржава њену континуалност и истиче је као једну целину имамо термине било, венац и гребен. Може он бити пролокан и испроламан као што је случај са билом Старе Планине, са Кукавицом итд., у опште са планинама, које се састоје из разног петрографског материјала или им тектонски односи варирају, али се ипак да геолошки реконструисати, па и у терминологији народној задржава име била.

Било и венац могу бити или прави или змијугасто изверугани, али су увек пошири; код гребена²⁾ су се преседеле несиметричне падине планинске, те је без веће ширине, а негде сведен скоро на линију³⁾.

Венац или било има Цер, Гучево, Јастребац, Јухор итд., а гребен: Немић (Подриње), Сува планина, Басара, Штрбац, Буковица у Високу итд. Облик гребена код нас се налази на планинама, које се састоје из кречњака, и по томе се види да различни изгледи била имају свога разлога у петрографском саставу, а негде у особеном начину радње абисодинамичке.

Неке планине, као Сто и Визаци имају било, које бисмо по облику могли назвати

¹⁾ Хрбат код Вука у «Рјечнику» значи *der Rücken, dorsum*.

²⁾ Кад део суве земље или стена зађе дубље у море зову код нас гребеном и предгорјем. Ово зову у приморју даалматинском рт. (Љубиша: Приповијести), па то треба и усвојити као термин.

³⁾ У овом се смислу та реч употребљава и у нашим крајевима под Бугарском на пр. у Знепољу. Мита Ракић. Отаџбина за — 81 г. стр. 423.

гребеном, само је то *паразитски гребен*. Подлога њихова и масив до велике висине састављени су из кристаластих шкриљаца и обрасли добром шумом, а над њима се издиже голетан крш, гребен Стола, који се продужава и преко Визака и изгледа насађен на кристаласти масив¹).

Венцу, билу и повијарцу дају таласаст изглед *висови и превоји*. Висови имају облик брда и брегова, и о њима смо говорили, а превоји су општи термин за све облике угнућа између висова. Што једна планина има више превоја и висова, она све више губи изглед монотоне целине и постаје врховита и изверугана.

Ако је утолегица између два виса незнатна и најнижа тачка на превоју готово симетрички стављена између висова зову *превала*. На Гучеву иза Виса, највишег врха његова, и иза Кулишта, превале су тако лепо развијене, да служе и као особне именице за те превоје. Ако је превој дубљи и кратко преседласт, каже се *преседао* или *седло* или *самар*. Торничка Преседао, и Преседао преко које води пут из Костајника у Трношу (Подриње), Гавна Гора и Срацимир, преседли на Јастрепцу. Ако је удубљеност отишла још даље, тако да се партија земљишта између два виса склокала скоро до подине — *прослои*, *преслаи*, *пресло*. Има их много у подринском округу на планини Прослапу, као онај између Бобија и Варе, па и у протреском у Великој Лукани. Између Претвора и М. Стрешера има преслап Виљоколо).²)

Кад је било између два виса до дна удубљено, кад је просечено, прокинуто и пла-

¹) Код Вука у «Рјечнику» за овај део планине, кад се посматра с друге стране, има термин *камивао* «кад се покажује каква граница, и значи врхом планине, одакле би се камен сам, само да га ко потисне, могао одваљати на обе стране.»

²) У археолошки — географским истраживањима у «Гласнику» г. Драгашевић има за превоје и термин *вешала*. «Ако је планина прилично удубљена и изгледа *рашљаста*, онда се то зове вешала (*gabulum*) — стр. 83.

нина тиме подељена на парчета, између којих тече вода, или кад је исти случај са странијим масивом, онда имамо *теснаце*. Они су по правцу попречне, а по начину својега постанка скултурне, ерозијом створене долине. Ту долазе наше *клисури*, *жерела* и *сутеске*.

Клисури су уски просеци, који одржавају или бар допуштају везу између корутина с обе стране била. Таква је дунавска клисура, ђердан, најлепша у Европи, горњачка, кроз коју протиче Млава од Ждрела до Рибара и око које су с једне стране Бељаница, а с друге хомољске планине, Момина, кроз коју протиче Виначка Морава од Калиманаца до Грделице, а дугачка је преко 35km. Око Цена је најтепња. Клисура западне Мораве, између Овчара и Каблара, дугачка је око 25km. Око ње су висови са окомитим надинама, који су по неколико стотина метара високи. Тако је Овчар висок над Моравом 731m, а мало је нижи и највиши врх Кабларов, Чорт. Клисура јужне Мораве, од Ђуниса до Сталаћа, која је дугачка 15km. Да бисмо боље извели шта се код нас схвата под појмом клисура да споменемо по нешто и о овим мање популарисаним клисурама нашим. Страгарска клисура почиње од села Угларевца, па траје до Страгара. Кроз њу тече речица Клисура, која извире у Угларевцу, а улива се у Сребрницу, текући кроз клисуру од врела па на близу до увора. С леве јој се стране дижу огранци Рамаће, а с десне котрашки висови. Земљиште је и с једне и с друге стране серпентинско. Поља око Клисури нема нимало. Кроз сићевску клисуру протиче Нишава, а земљиште је кречњачко. Састоји се из два дела: један око Св. Петке, који траје до места, где је сада станица железничка; ту се проширује, па се опет сузи и настаје други око Сићева. Опљанска Клисура почиње од Нових Корића, а престаје пред селом Петрушом. Кроз њу протиче речица Клисура, а с обе се стране

издижу брда, гламе, како тамо кажу, састављена из гнајса, микашиста и лептинита, а само им врхови из кречњака.

Кроз наше клисуре, дакле, свакад тече вода или бар има јаруга, којом је текла. Карактерно је да се и река, која протиче кроз клисуру, назива клисуром у оном случају, кад јој је теснац прикљештно већи део корита и обалама дао кршевит и страновит изглед. Тако кроз ошљанску и страгарску клисуру, кроз клисурицу (крушевачки округ) Дервенту (ужичку), протичу речице, које се зову клисурама. Све су клисуре дугачке: нема око њих нимало поља, већ се непосредно до реке издижу омчасте стрмени. На послетку не просецају увек планинско било, већ негде и косе или у опште брдовит крај.

Поред Ђердана у Европи их има лепо развијених у Јури, где их зову *cluses*-ама. Највеличанственији су, а и по лепоти и огромности надмашују дунавску клисуру, *канони* Колорада, око којих се издижу врлети 1800 м високе. Даље *канони* Црвене и Црне Реке и Арканзаса, са зидовима од 1.500—1.800 м.

У народним се песмама помиње клисура и одговара давањем схватању тога објекта. Тако у песми „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“ помиње се Качаничка клисура, кроз коју протиче Вардар „(Уз клисуру тврда Качаника“), а у женидби Душановој има у једном стиху споменута клисура, али се не каже која.

О *Ждрелу* не знам ничега позитивног, јер за сад нема непосредних доказа. Али судећи по том што се при почетку горњачке клисуре налази село Ждрело, и што је та реч народни термин за почетак канала храњења, ако бисмо смели по аналогiji закључивати, изгледа да ждрело значи улаз у клисуру, и то улаз из пространије равнице, где се нагло стешњивање јасније види. Тако је код горњачке клисуре, кад јој се приступа из Стита, или код Овчареке — од Чачка¹⁾.

¹⁾ Ако се обистини, ишло би у прилог овој одредби, што се улаз у клисуру између Овчара и

И *сутеска* је теснац као и клисура, али много краћи; и кроз њу тече вода, само није прикљештена оноликом дужином као код клисуре. Њу граде две косе, које су се упутиле једна другој, а попречке на правац реке. Изгледа да их је вода престругала, поделила и направила пролаз. Или је река прикљештена само с једне стране, па опет зову

Каблара, како ми је један пријатељ отуда јавио, зове ждрелом.

Мих. Ник. Илић у „Гласнику“ XLII у чланку: Моравска клисура међу Овчаром и Кабларом смењује клисуру ждрелом и обратно. Г. Мишковић у „хидрографији“ и монографијама рудничког, књажевачког и јагодинског округа („Гласник“ XXXIV, XLIX и 61) једне исте теснаце зове час клисуром, час ждрелом. Једино се код г. Драгашевића појављује тежња, да их издвоји и разликује, само то разликовање није разговетно. Тако у археологичко-географичким истраживањима („Гласник“ XLVI), у једној примедби стр. 83., вели да је ждрело, „ако изгледа да је планина прела“, па одмах додаје „изгледа, као да ждрело значи уста од сутеске, према томе оно је увек кратко, а сутеска иде и у дужину“. Јамачно се ове две одредбе не могу сложити, јер, ако ждрело значи цело оно што је у планини „прело“, онда оно не може значити само један део тога: „уста од сутеске“. Па и поред ових дефиниција г. Драгашевић употребљује ждрело увек у смислу клисуре у „Гласнику“ XLIII, у чланку „Млава у Пек“: Куделиново ждрело, више Крепољина, „Вода из Бука нестаје у ждрелу; то је суводолско ждрело, које излази у равницу млавску“ итд. Па и горњачку клисуру зове увек или „хомољско“ или „браничевско ждрело“ (стр. 271), ма да у примедби (стр. 323) зна да то народ зове клисуром: „овде није потребно напоменути, да људи у овом крају, због села Ждрела, ту реч не употребљују више, него је заменише речју клисура“. Може се поуздано рећи да таквих промена у концепцијама нема и не може бити код народа, па је и ову промену допуштено свачим пре објаснити, само не тим, да је име тога теснаца народ самовољно, „због села Ждрела“, заменио клисуром. Нарочито не и због тога, што су то, по народном схватању, два различна термина, као што и г. Драгашевић тврди покушавајући да одвоји ждрело од клисуре. Ми смо ово напоменули, да бисмо представили, како се мало шта тачније зна о овоме термину. Међу тим овај баш пример о браничевском ждрелу говори за наше мишљење, јер се у споменицима под Ждрелом не разуме цео теснац, већ само улаз у теснац и место Ждрело, а можда се теснац и онда, у народној терминологији, звао клисуром. Тако Даничић објашњава значење Ждрела у „Рјечнику из књижев. старина“: ждрѣло, мјесто код садашњег манастира Горњака у Србији, гдје је цар Лазар зидао цркву Богородици.

сутеском. Словац е једне, а Велики и Мали Чуд с друге стране, примакли су се Колубари, притеснили је и створили сутеску. Вагрданску сутеску на Морави граде огранци Црнога Врха и Хум. Брда око Вратарнице и Колесарски брег граде сутеску Тимокову. Таква је сутеска и код Малог Зворника, где је Стена упрла баш у саму Дрину, тако, да ни једна кола нису могла проћи док није мало сасечена. Западну Мораву, више Третице, притесниле с једне стране косе Гоча, а с друге косе Татарне и створиле сутеску итд.

И у народним песмама из Босне помиње се сутеска као теснац и место згодно за заседе :

Ти поведе једну чету малу

Поведи је у сутјеску тврду

Те ти чекај у сутјески Турке¹⁾. Она постоји као термин истога значења и у Црној Гори, као Сућеска између Жупе и Никшића.

За теснаце су код нас у употреби још неколики термини: врата²⁾, капија³⁾, пролом и кланац⁴⁾, о којима не знам ништа поузданије казати⁵⁾.

¹⁾ Босанска Вила за Октобар 1887 г.

²⁾ Има код Вука у «Рјечнику» реч вратло «као врата, н. пр. ено брода на вратло, (кад улази из мора у залив)». Код нас је тај термин уведен, јамачно, по Трајановим вратима.

³⁾ Није згодан, као и термин врата (капија), а узет је према Демир-капији код Велеса, кроз коју протиче Вардар и која је дугачка 3—4, а широка 2 km. Та капија држи средину између сутеске и класуре. Она је дужа од сутеске, а шира од класуре. Истина код нас постоје Врата у крајинском округу код манастира Вратне, али у другом смислу. То су само сводови од кречњака, кроз које протиче и речица Вратна.

⁴⁾ У хрватској књижевности географској употребљени су за превоје термини *седло* и *кланац*. Код нас, ма да је употребљен, нема теснаца, који би се звао кланцем, али судећи по говору и песмама, изгледа да значи омању класуру. Он се помиње у првогорским песмама и у «Боју на Лозници». («Од куда су понајтењи кланци». — — — «Да уходе кланце и богазе»). Као да је супротно овоме, што се Дуга назива кланцем (ако је тако и народ зове).

⁵⁾ За теснаце има још један термин, који је

Коса. — Падине неких планина, као Селичевца, Јастренца итд., имају ребраст изглед. Денудација је згодно могла да утиче на неке делове земљишта и однела их, а чвршћи, који су заостали, изгледају као ребра. Ако би тај процес и даље отишао, и планина се још више изјаругала, онда се стварају огранци, који с бока ударају у планину под већим или мањим углом, и којима висина све више и више опада што се већа удаљују од осовине планинске, док са свим не издају. Они су налетли на главни масив, с њиме су у интимној вези и не пружају се никад далеко од њега. То су *косе*. Оне су, дакле, огранци падина планинских. Између њих су *дубодолине*. У неким се крајевима (ниротски, књажевачки и нишки округ) косе зову *делови*, а између делова су долови).¹⁾ Онда, где се косе састају са билом, где су с њим зглобљене, створени су *склопови*, често врло јапдни. Ту су врела планинских потока и речица²⁾. Често и косе имају своју изданке *косањице*, или, да кажемо тако, косе другог, трећег итд. реда, које могу бити и паралелне са билом.

Истина осамљен, али различан од свих поменутих и врло лепога имена. То је *грлац* у уличком округу. Више Дервенте, на два km. уз Дрину, налази се улаз у планину Звијезду, који улаз народ назива Грцем. На самој падини звјезде наводи се мали зараван — бобија, више ње стена, која је пукла за 2 — 5 m., а пукотина траје око 1 km. Зидови овог процена високи су до 100 m.

¹⁾ То зову у Црној Гори *продолима*. Тако и у Хрватској и Далмацији, судећи по г. Клајићу: у приморских пределих на против долине су кратке и веома уске, те приличе више *продолом*. (Природни земљ. Хрв. стр. 138).

²⁾ Из таквог једног склопа око Главнице и Костојничког Виса извире Штира.

(Свршиће се)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

МЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ

о метеоролошким посматрањима провизорне опсерваторије

ПРИТИСАК ВАЗДУШНИ

месеца Новембра 1887. год. у Београду, сведен на 0°

ДАТУМ	4 САТА	7 САТИ	10 САТИ	1 САТ	4 САТА	7 САТИ	10 САТИ
	ПРЕ П.	ПРЕ П.	ПРЕ П.	ПО П.	ПО П.	ПО П.	ПО П.
1	750,46	752,42	753,34	753,12	753,22	754,03	755,54
2	754,37	752,96	751,89	749,79	748,04	747,69	747,04
3	745,43	743,81	742,75	741,59	740,40	744,10	747,33
4	750,78	752,84	755,62	756,29	757,03	758,53	759,43
5	760,83	761,97	762,48	762,25	762,54	762,67	763,38
6	760,15	759,09	757,43	755,54	752,85	752,07	751,28
7	749,50	748,10	748,13	746,68	745,88	745,58	744,93
8	742,76	742,45	741,96	739,55	737,72	738,34	738,64
9	739,32	739,68	741,05	740,43	740,19	740,57	741,57
10	743,91	746,70	747,99	747,76	748,84	749,87	750,67
11	751,71	752,11	752,69	752,62	753,34	753,70	753,62
12	753,46	753,81	753,79	752,94	752,42	752,08	752,04
13	749,60	749,36	748,49	747,56	746,64	746,34	745,78
14	744,84	744,14	746,18	748,09	749,78	751,74	753,50
15	755,59	757,16	757,50	757,18	756,71	756,28	755,66
16	753,58	753,54	753,78	753,48	753,72	754,94	755,35
17	755,49	755,41	756,52	754,26	753,05	753,16	752,77
18	752,11	751,77	751,84	751,05	750,77	751,29	751,95
19	752,85	753,83	756,42	757,36	758,71	760,57	762,67
20	764,10	764,94	766,51	766,26	765,50	766,17	765,96
21	765,83	765,68	765,01	763,55	762,17	761,72	761,06
22	758,95	757,72	756,91	755,85	754,27	754,56	752,89
23	750,23	750,14	749,62	748,98	748,83	749,61	749,95
24	750,98	750,21	751,60	750,89	750,83	751,03	751,04
25	748,91	748,50	747,89	746,28	746,62	746,32	745,85
26	744,31	743,62	747,17	747,92	748,73	750,18	750,77
27	750,82	751,04	751,30	750,85	750,54	750,61	750,03
28	747,23	746,93	746,52	747,29	748,44	750,00	753,08
29	751,42	750,15	748,22	745,66	746,37	748,06	750,59
30	751,78	752,24	753,53	753,88	753,59	754,82	755,31

ТЕМПЕРАТУРА ВАЗДУХА

месеца Новембра 1887 г. у Београду.

ДАТУМ	1 САТ ПРЕ П.	4 САТА ПРЕ П.	7 САТИ ПРЕ П.	10 с. ПРЕ П.	1 САТ ПО П.	4 САТА ПО П.	7 САТИ ПО П.	10 с. ПО П.	СРЕДЊА ДНЕВНА ТЕМПЕРАТУРА	МАКСИМАЛНА ТЕМПЕРАТУРА	МИНИМАЛНА ТЕМПЕРАТУРА
1	1,7	0,5	0,5	0,7	2,6	1,9	-0,1	1,5	1,2	2,9	-0,9
2	2,3	1,9	0,7	4,7	7,7	6,5	4,5	4,2	4,1	8,9	0,7
3	3,8	6,9	6,9	7,7	11,1	11,5	7,5	5,5	7,6	12,1	3,8
4	4,7	3,5	2,3	1,3	0,5	0,7	0,3	-0,3	1,6	4,7	-0,3
5	-1,1	-2,3	-4,1	-0,2	0,5	-1,3	-4,2	-4,7	-2,2	1,7	-4,9
6	-4,7	-4,1	-4,1	0,2	3,1	1,5	0,5	-0,5	-1,0	3,6	-5,6
7	0,2	0,3	0,1	3,6	6,9	6,3	5,4	5,1	3,4	8,1	0,8
8	4,8	5,7	5,9	5,7	7,1	7,9	7,4	8,5	6,6	8,4	3,4
9	6,7	8,5	7,2	7,9	12,9	11,5	8,9	7,9	8,9	13,3	6,3
10	6,7	6,2	6,8	12,9	14,7	13,0	10,9	8,5	10,0	15,5	4,0
11	7,6	7,1	7,1	13,0	15,5	13,3	12,1	11,7	10,9	16,9	5,5
12	8,3	8,2	7,9	13,5	14,8	12,1	10,3	11,7	10,9	17,6	5,9
13	11,7	10,9	12,1	14,1	15,3	14,2	13,3	10,1	12,7	17,3	9,7
14	9,9	10,3	9,1	8,9	8,5	8,3	5,9	3,7	8,1	10,9	3,7
15	2,8	1,8	1,7	5,6	8,4	7,3	2,9	2,2	4,1	8,9	0,4
16	2,0	1,3	1,5	4,3	7,7	5,2	1,1	1,3	3,1	8,8	0,1
17	2,3	2,2	2,7	1,9	5,2	4,1	2,3	1,6	2,8	5,5	0,5
18	0,9	-0,3	-2,3	0,0	1,9	1,9	0,9	0,7	0,5	2,5	-2,6
19	1,4	2,2	2,1	2,0	2,1	2,3	3,3	3,5	2,4	3,6	2,0
20	3,1	3,3	2,9	2,5	4,3	5,7	4,7	3,2	4,1	7,1	0,6
21	0,2	-0,7	-1,3	2,5	5,9	4,5	2,5	0,3	1,7	7,2	-2,5
22	-2,4	-2,9	-3,8	-2,7	-1,3	-0,7	-1,1	-0,7	-2,0	-0,1	-4,7
23	-0,4	0,5	1,3	8,5	15,0	10,9	7,3	3,9	5,9	15,5	-0,5
24	4,0	2,8	2,7	3,4	4,0	4,2	4,3	3,9	3,7	4,5	2,4
25	3,2	1,9	2,8	5,3	8,6	7,7	7,9	6,9	5,5	9,6	1,5
26	7,4	7,5	8,3	2,7	2,0	2,4	0,7	0,6	4,0	8,5	0,5
27	0,7	0,9	0,3	0,4	1,5	2,4	0,1	0,1	0,8	2,8	0,1
28	0,4	0,0	0,2	2,4	4,2	3,6	3,7	3,3	2,2	5,3	0,0
29	2,9	1,6	1,7	3,7	6,2	6,6	6,3	4,4	4,2	7,7	1,4
30	2,2	0,9	0,7	0,3	1,9	1,8	-0,5	-0,8	0,8	2,9	-1,1

АПСОЛУТНА И РЕЛАТИВНА ВЛАЖНОСТ

месеца Новембра 1887 г. у Београду.

ДАТУМ	4 с. ПРЕ П.		7 с. ПРЕ П.		10 с. ПРЕ П.		1 САТ ПО П.		4 САТА ПО П.		7 САТИ ПО П.		10 с. ПО П.	
	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА	АПСОЛУТНА	РЕЛАТИВНА
1	4,6	96	3,7	78	4,1	85	3,5	63	3,8	73	4,0	89	4,2	82
2	5,1	96	4,0	82	3,8	59	4,2	55	4,3	60	3,9	62	3,6	58
3	5,0	67	4,3	57	5,3	68	5,7	58	6,1	60	7,5	98	6,3	94
4	4,8	82	4,9	89	3,9	75	4,1	87	4,0	83	3,3	71	3,8	86
5	3,7	96	2,9	87	4,4	96	2,4	51	2,3	55	2,9	89	3,1	95
6	2,7	82	3,1	96	4,2	90	2,8	50	2,7	53	3,4	71	3,4	77
7	3,8	86	3,3	72	2,8	47	3,6	48	3,7	52	3,9	59	4,5	69
8	3,7	54	4,0	57	4,5	66	5,6	74	4,7	59	5,3	69	5,6	67
9	5,1	61	6,0	79	6,0	75	7,8	70	8,0	80	6,9	81	6,4	81
10	6,4	90	6,5	88	7,8	80	5,5	45	5,7	51	5,8	60	6,3	76
11	5,5	73	4,6	61	5,2	47	6,3	48	6,1	53	6,0	57	5,4	53
12	5,8	71	5,7	72	7,6	66	7,4	59	6,6	63	6,4	69	6,1	60
13	6,4	65	7,7	73	7,2	60	7,4	58	7,4	61	6,8	60	7,7	83
14	8,5	92	7,9	92	8,2	96	7,4	89	6,2	75	5,7	83	4,9	82
15	4,4	84	3,7	71	5,4	80	5,3	65	5,0	66	4,9	86	4,7	87
16	4,3	85	4,2	82	5,0	80	5,6	71	5,2	78	4,8	96	4,8	96
17	5,2	98	5,4	96	5,3	100	6,0	90	5,5	90	4,9	91	4,7	91
18	4,2	94	3,8	98	4,4	96	5,1	96	5,2	98	4,8	98	4,5	92
19	5,2	98	5,1	94	5,2	98	4,5	84	5,2	96	5,3	92	5,5	93
20	5,4	93	5,5	98	5,5	100	5,7	92	5,6	82	5,6	87	5,3	92
21	4,0	92	4,2	100	5,0	91	5,3	77	5,6	89	4,7	79	4,3	92
22	3,7	100	3,4	100	3,6	96	4,2	100	4,3	98	4,2	100	4,3	98
23	4,3	90	4,8	96	6,6	79	7,0	55	6,8	70	6,5	86	5,7	93
24	5,5	98	5,5	98	5,1	87	5,4	88	5,8	93	5,8	93	6,0	98
25	5,3	100	5,0	89	5,8	87	6,3	76	6,4	82	5,6	71	5,7	77
26	6,4	83	6,5	79	5,2	93	5,0	94	5,2	94	4,7	98	4,7	98
27	4,6	94	4,4	94	4,2	89	4,2	82	4,2	77	3,9	85	3,8	81
28	4,5	98	4,0	87	3,4	61	5,1	82	4,8	82	4,6	77	5,1	88
29	5,0	96	5,0	96	5,2	87	6,0	85	6,0	83	6,3	88	5,1	82
30	3,6	72	4,0	82	4,2	90	3,7	69	3,8	73	3,8	86	3,9	90

ПРАВАЦ И ЈАЧИНА ВЕТРА

месеца Новембра 1887 г. у Београду.

ДАТУМ	4. С. ПРЕ П.		7. С. ПРЕ П.		10 С. ПРЕ П.		1 САТ ПО П.		4 САТА ПО П.		7 САТИ ПО П.		10 С. ПО П.	
	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА	ПРАВАЦ	ЈАЧИНА
1	NNW	4	NNW	2	NW	3	NW	2	NW	2	NW	1	NW	1
2	NW	1	SE	1	SE	3	SE	3	SE	2	SE	4	SE	4
3	SE	4	SE	4	SE	4	SSE	5	SSE	4	SE	3	SE	1
4	SE	2	NW	2	NW	2	NW	2	NW	2	NW	1	NE	2
5	NW	1	NW	1	NNW	1	NNW	1	W	2	NW	1	NW	1
6	NW	2	SE	2	ESE	5	ESE	5	ESE	4	SE	5	SE	5
7	SE	5	SE	5	SE	5	SE	5	SE	4	SE	5	SE	5
8	SE	5	SE	5	ESE	5	SE	5	SE	5	SE	5	SE	5
9	SE	5	SE	3	SE	3	SE	2	ESE	2	SE	1	SE	1
10	SE	1	SE	1	SW	1	SW	1	SSE	1	S	1	S	1
11	тишина		SE	1	SSE	2	SE	1	SE	1	SE	1	SE	1
12	SE	1	SE	1	WNW	1	SE	1	E	1	SE	1	SE	1
13	SE	1	E	1	SSE	1	SE	2	SSE	2	E	1	E	1
14	E	1	E	1	SE	1	NW	2	WNW	2	NW	1	NW	2
15	NW	1	NNE	1	тишина		NW	1	ENE	1	SE	2	SE	2
16	SE	2	E	1	E	1	NW	1	W	1	W	1	W	1
17	W	1	SE	1	NW	1	E	3	ESE	2	тишина		E	1
18	тишина		тишина		тишина		NW	1	тишина		тишина		NW	1
19	SE	1	тишина		NE	1	N	2	NW	1	N	1	NW	1
20	WNW	1	NW	1	ESE	1	NW	1	SE	1	тишина		E	1
21	ESE	1	E	1	ENE	1	E	1	NE	1	E	1	E	1
22	E	1	ENE	1	E	1	тишина		E	1	E	1	E	1
23	тишина		SE	4	E	1	SE	1	тишина		тишина		E	1
24	тишина		NE	1	NNW	1	NW	1	WSW	1	WSW	1	WSW	1
25	тишина		ESE	1	SE	2	E	1	SE	1	ESE	2	SE	2
26	SE	1	ESE	2	WSW	3	W	2	NW	2	NW	2	NW	2
27	NW	2	WNW	2	WNW	2	W	1	W	1	W	1	W	1
28	SE	3	SE	3	NE	1	тишина		SW	1	тишина		тишина	
29	тишина		SE	3	SE	4	ESE	3	WSW	1	WSW	4	WSW	4
30	WSW	4	W	4	W	2	NW	3	NW	1	NW	1	тишина	

НАОБЛАЧЕНОСТ, ПАДЕЖИ И ИЗГЛЕД НЕБА

месеца Новембра 1887 г. у Београду

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Д А Т У М	Наоблаченост од 0 до 10							КИША У МИЛЛИМЕТ.	ИЗГЛЕД НЕБА И ПРИМЕДБЕ
	4 с. пре п.	7 с. пре п.	10 с. пре п.	1 с. по п.	4 с. по п.	7 с. по п.	10 с. по п.		
	1	10	10	10	9	10	8		
2	8	4	7	8	10	5	4	3,2	Лако облачно, ветровито.
3	10	10	10	10	10	10	10	6,6	Облачно, кишовито, ветровито.
4	10	10	10	10	10	10	10	1,1	Облачно; снег пред подне.
5	0	0	5	7	3	0	0	0,0	Ведро, мраз; подне лако облачно.
6	0	0	0	0	0	0	0	0,0	Ведро, мраз из јутра, ветровито.
7	2	9	7	4	5	8	6	0,3	Лако облачно, ветровито, киша у вече.
8	5	10	10	10	9	9	4	0,4	Облачно, ветровито, киша пред подне; муње на ЈЗ око 8 ¹ / ₂ сата у вече.
9	1	9	9	8	8	8	4	0,0	Облачно, ветровито.
10	0	0	3	4	9	10	1	0,0	Јутро ведро, подне и вече лако облачно.
11	0	6	10	8	8	8	4	0,0	Јутро ведро; подне и вече лако облачно.
12	8	9	6	9	4	8	5	0,0	Лако облачно.
13	0	9	10	8	10	9	10	6,6	Лако облачно, пред вече и у вече киша.
14	10	10	10	10	8	0	1	0,3	Облачно и кишовито, вече ведро.
15	2	1	0	1	0	0	0	0,0	Ведро, пред вече лако магловито.
16	0	0	2	3	3	10	0	0,2	Ведро, лак мраз, магловито пред вече.
17	10	10	10	5	2	1	2	0,1	Магловито; у вече ведро.
18	10	10	10	10	10	10	10	0,1	Магла, мраз.
19	7	10	10	10	10	10	10	0,0	Магла.
20	10	10	10	9	10	10	9	0,1	Магла.
21	0	5	0	0	0	0	0	0,0	Мраз, ведро, магла из јутра.
22	10	10	10	10	10	10	7	0,2	Мраз, магла, иње пало.
23	10	10	1	7	6	4	4	0,4	Јутро облачно, киша; подне и вече лако облачно.
24	10	10	10	10	10	10	10	7,5	Облачно, кишовито.
25	4	10	1	8	10	1	2	0,2	Лако облачно.
26	10	10	10	10	10	10	10	7,5	Облачно, киша рано из јутра и у подне, снег у подне и у вече.
27	10	10	10	9	6	0	0	0,0	Јутро облачно, подне лако облачно, вече ведро.
28	0	8	10	9	10	10	10	2,8	Лак мраз, подне и вече облачно, киша у вече.
29	4	6	5	8	10	10	10	0,1	Јутро и подне лако облачно, вече облачно, ветровито и кишовито.
30	7	10	10	8	5	1	0	0,5	Јутро и подне облачно и ветровито, снег из јутра, вече ведро.

МЕСЕЧНИ РЕЗУЛТАТ

Новембра 1887. г. у Београду

I.

	1 с. пре п.	4 с. пре п.	7 с. пре п.	10 с. пре п.	1 с. п. п.	4 с. п. п.	7 с. п. п.	10 с. п. п.	СРЕДНА ВРЕДНОСТ	МАКСИМУМ	ДАТУМ	МИНИМУМ	ДАТУМ
Ваздушни притисак . . .	--	751,71	751,74	752,14	751,50	751,26	751,89	752,32	751,79	766,51	20.	737,72	8.
Температура ваздуха .	3,10	2,87	2,66	4,56	6,63	5,58	4,30	3,59	4,16	17,6	12.	-5,6	6.
Апсолутна влажност . .	—	4,89	4,77	5,14	5,27	5,21	5,07	4,98	5,05	8,5	14.	2,3	5.
Релативна влажност . .	—	86,2	84,8	80,8	72,0	74,3	81,0	83,7	80,4	100,	20. 21. 22. 25.	4,7	7.
Наоблаченост	--	5,6	7,5	7,2	7,4	7,2	6,3	5,1	6,6	—	—	—	—
Количина кише	38,2 милиметара												

II.

Честоћа ветра

ПРАВЦИ	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	ТИШИНА	СУМА
БРОЈ ПОСМАТРАЊА	5	7	30,5	74	5	7	18,5	43	20	210

III.

Кишних дана било је 8; снег је падао мало 1. 4. 26 и 30. Новембра. 13 облачних дана, 5 магловитих дана, 5 ведрих дана и 7 лако облачних дана. Мраза је било 5. 6. 18. 21 и 22. (не рачунајући врло лаке мразеве). Муње на ЈЗ 8. Новембра у 8¹/₂ сата у вече.

3. Јануара 1888. г.,
Београд.

Милан Једељковић
ПРОФЕСОР ВЕЛ. ШКОЛЕ.

НЕПОПУЊЕНА УЧИТЕЉСКА МЕСТА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

Краљевине Србије
у 1887 години.

У прошлој 1887 години било је сразмерно врло много празних учитељских места у нашим основним школама, и то :

У МЕСЕЦУ	СВЕГА	ОД СТО
Јануару	7	0·58
Фебруару	11	0·92
Марту	17	1·42
Априлу	11	0·92
Мају	16	1·33
Јуну	5	0·42
Јулу	17	1·42
Августу	76	6·35
Септембру	41	3·43
Октобру	27	2·26
Новембру	38	3·18
Децембру	40	3·34
Месечна средина	26	2·17
" " 1886 г.	113	10·83
" " 1885 г.	106	10·41

Највише празних учитељских места било

је дакле у Августу и Септембру, а најмање у Јуну и Јануару.

Кад 1887 годину поредимо с годином 1886, онда видимо, да је у тој години било *пет пута* више празних школа, а исто тако и у 1885 годину.

Учитељских места било је

НА КРАЈУ ГОДИНЕ	ПОПУЊЕНИХ	ПРАЗНИХ	СВЕГА
1887	1207	38	1245
1886	1043	7	1050
1885	923	95	1018

У П Р О Ц Е Н Т У

1887	96·95	3·05	100·00
1886	99·33	0·67	100·00
1885	90·67	9·33	100·00

Празних учитељских места било је најмање у 1886 години, а највише у години 1885.

Из следећег прегледа види се колико је било празних учитељских места у појединим окрузима а у почетку сваког месеца 1887 год.

Б Р О Ј П Р А З Н И Х У Ч И Т Е Љ С К И Х М Е С Т А У

ОКРУГУ	Јануару	Фебруару	Марту	Априлу	Мају	Јуну	Јулу	Августу	Септембру	Октобру	Новембру	Децембру	месечној средини
Алексиначком	—	1	1	—	—	—	—	1	1	1	1	—	1·0
Београдском	—	—	—	—	—	—	—	4	2	—	2	1	2·2
Ваљевском	—	—	1	—	—	—	—	3	—	1	—	1	1·5
Врањском	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	2	1·5
Јагодинском	1	—	—	—	—	—	—	2	—	1	2	—	1·5
Књажевачком	—	—	—	—	1	1	2	4	—	—	—	—	2·0
Крагујевачком	1	—	1	1	2	—	2	7	1	—	1	1	1·9
Крајинском	1	1	2	—	—	—	—	5	6	2	5	6	3·5
Крушевачком	—	—	—	1	1	—	—	3	—	1	—	—	1·5
Нишком	—	—	—	—	—	—	—	1	1	5	3	3	2·0
Пиротском	2	2	2	2	3	—	1	2	9	2	5	5	3·2
Подринском	1	2	1	1	1	1	1	2	—	—	—	—	1·2
Пожаревачком	1	1	3	2	4	2	5	13	8	9	12	10	5·8
Рудничком	—	—	1	—	—	—	—	2	1	1	—	—	1·2
Смедеревском	—	1	3	2	2	—	2	3	—	—	1	2	2·0
Топличком	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	1	1	1·2
Ђупријском	—	—	—	—	—	1	—	3	2	—	—	—	1·7
Ужичком	—	2	2	—	—	—	—	2	1	1	2	4	2·0
Црноречком	—	—	—	1	1	—	3	8	4	—	2	3	3·1
Чачанском	—	—	—	1	1	—	—	4	1	—	—	—	1·7
Шабачком	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	1·0
У вароши Београду	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	5·0

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Када ове месечне средине поредимо с бројем свију учитељских места, онда налазим да је проценат празних места изнео

У ОКРУГУ:	У Г О Д И Н И		
	1887.	1886.	1885.
Књажевачком . . .	10·5	22·6	21·2
Пиротском	6·3	22·1	25·6
Црноречком	6·2	18·6	21·7
Врањском	5·8	7·2	7·0
Топличком	5·5	29·5	20·5
Крајинском	4·5	16·7	15·1
Пожаревачком	4·1	16·1	15·5
Подринском	4·1	10·4	7·3
Чачанском	4·0	9·2	8·9
Рудничком	4·0	17·0	12·9
Нишком	3·3	4·9	8·0
Београдском	3·3	6·8	7·5
Ђупријском	3·3	10·8	12·1
Ужичком	3·3	6·1	7·9
Јагодинском	2·9	9·6	7·3
Ваљевском	2·9	6·5	2·6
Крушевачком	2·8	5·3	7·4
Смедеревском	2·4	10·7	11·8
Алексиначком	2·2	6·1	8·3
Крагујевачком	2·1	8·2	8·7
Шабачком	1·5	5·8	1·5

Само у окрузима: врањском, нишком, београдском, ужичком и чачанском, имамо приближно једнаке размере празних места за све три године. Међу тим разлика између највећих и најмањих размера врло је велика. Тако долазило је на сто празних учитељских места у округу књажевачком, таквих места у шабачком округу

године 1887	14
" 1886	26
" 1885	7

На послетку додајемо да је 31. Децембра 1887. учитељских места

У ОКРУГУ:	ПОПУЊЕНИХ	ПРАЗНИХ	СВЕГА	
			СВЕГА	% ПРАЗНИХ
Алексиначком	45	—	45	—
Београдском	64	1	65	1·54
Ваљевском	51	—	51	—
Врањском	24	2	26	7·69
Јагодинском	52	—	52	—
Књажевачком	19	—	19	—
Крагујевачком	89	—	89	—
Крајинском	71	7	78	8·97
Крушевачком	53	—	53	—
Нишком	77	2	79	2·53
Пиротском	46	6	52	4·54
Подринском	29	—	29	—
Пожаревачком	131	10	141	7·09
Рудничком	30	—	30	—
Смедеревском	82	2	84	2·38
Топличком	21	1	22	4·55
Ђупријском	51	1	52	1·92
Ужичком	57	3	60	5·00
Црноречком	47	2	49	4·04
Чачанском	43	—	43	—
Шабачком	64	—	64	—
У вар. Београду	61	1	62	1·61
У Србији	1207	38	1245	3·05

Ђ. Ј.

У М Р Л И

Никола Стојановић, учитељ школе приољевичке, у округу књажевачком, преминуо је 15. Децембра 1887. год. у Београду. Родио се 7. Фебруара 1856. год. у Великој Дренови. 1879. год. свршио је у Београду III. разред Учитељске школе, а IV. разред морао је напустити у Марту 1880. год. због болести. 13. Септембра 1880. год. постављен је за учитеља школе у Раброву, округа пожаревачког; 1. Августа 1882. год. премештен је у Јасиково, у Омољу, и ту је радио пуне три године, па је за тим 1. Августа 1885. године постављен за учитеља III. разреда мушке школе код Саборне цркве у Београду. У Септембру ове године је одређена Црнољевичка, која још нема по-

дигнуту школску зграду, како би се на тај начин удалио од школског рада и могао лечити од болести које је тако нагло у гроб срушила.

Јован Божовић, учитељ основне школе у Луци, округа крајинског, преминуо је између 24. и 25. Октобра 1887. год. Родио се у селу Лозану, округа рудничког 1852. год. Пошто је свршио Богословију, он буде постављен за учитеља основне школе у Луци, 9. Августа 1873. године, и ту је радио пуних четрнаест година. Он је био вредан учитељ и оцене су му свагда биле врло добре и одличне.